

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

VEHBE ZUHAYLÎ HAYATI, ESERLERİ ve FIKIH ALANINA DAİR GÖRÜŞLERİ

Uğur AYKAN
19949017

Danışman
Doç. Dr. Muhammed Tayyib KILIÇ

Diyarbakır 2021

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

VEHBE ZUHAYLÎ HAYATI, ESERLERİ ve FIKIH ALANINA DAİR GÖRÜŞLERİ

Uğur AYKAN
19949017

Danışman
Doç. Dr. Muhammed Tayyib KILIÇ

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Vehbe Zuhaylî Hayatı, Eserleri ve Fıkıh Alanına Dair Görüşleri" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

12/07/2021

Uğur AYKAN

ÖNSÖZ

Doğru yoldan sapmaktan ve saptırmaktan, zillete ve cehalete düşmek ve düşürmekten, kanmaktan ve kandırmaktan, haksızlık etmek ve haksızlığa uğramaktan sığınılacak tek kapı olan Allah'a sığınıyoruz. Bize aşırılıktan korunmayı ve orta yolun ölçülerini ve vasat ümmet olarak insanlığa hakikati Kur'an ile öğreten Allah'ın adıyla.

Suriyeli Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî başta İslam hukuku olmak üzere diğer pek çok İslami ilimlerde önemli eserler veren son dönem âlimlerindendir. Çalışmamızda çok yönlü bir âlim olan Zuhayli'nin esas öne çıkan yönü olan İslam hukuku alanındaki eser ve görüşleri merkeze alınmıştır. 1932 yılında doğan ve 2015 yılında vefat eden Zuhaylî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili ülkemizde bugüne kadar akademik bir çalışmanın olmamasını eksiklik olarak gördüğümüzden konuyu bir yüksek lisans çalışmasında değerlendirmek istedik. Başta Zuhaylî olmak üzere son dönem âlimlerimizin hayatı, eserleri ve görüşlerinin imkânlar çerçevesinde ortaya konulmasının ve araştırmacıların istifadesine sunulmasının ülkemizdeki fıkıh alanında yapılacak olan çalışmalara mütevazı bir katkı olacağına inanıyoruz.

Konu seçiminde tez çalışması olarak bu konuyu bana öneren, tez çalışmamın öncesi ve sonrasında bilgi, birikim ve tecrübelerinden yararlandığım danışman hocam Doç. Dr. Muhammed Tayyib KILIÇ'a ve ders döneminde kendilerinden istifade ettiğimiz bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı ifa edilmesi gereken bir borç olarak görüyorum. Ayrıca destekleriyle bana her zaman yardımcı olan değerli dostum Mustafa MEHMETOĞLU'na ve sevgili eşim Merve Ahsen AYKAN'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

Uğur AYKAN

ÖZET

Vehbe Zuhaylî'nin hayatı, eserleri ve fıkıh alanına dair bazı konularda vermiş olduğu fetvaları ele aldığımız bu çalışmamızda İslam âlimlerinin ekseriyetinin olduğu gibi Zuhaylî'nin de sadece İslam hukuku alanında değil başta tefsir olmak üzere farklı ilim dallarında da eser verdiğini görmekteyiz.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Vehbe Zuhaylî'nin biyografisi ele alınmıştır. Bu çerçevede doğumu, tahsil hayatı, idari vazifeleri, almış olduğu ödüller ve vefatı gibi hususlar incelenmiştir.

İkinci bölümde; Ulaşabildiğimiz ve tespit edebildiğimiz çalışmaları tanıtılmıştır. Çok yönlü bir âlim olan Vehbe Zuhaylî'nin İslami ilimlerin pek çok alanına yönelik irili ufaklı yüzlerce eseri bulunmaktadır. Bu eserleri de mümkün mertebe ait oldukları/olabildikleri ilim alanlarına ait bir sınıflandırmayla tanıtılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; Vehbe Zuhaylî'nin fıkıh alanında kendisine yöneltilen sorular çerçevesinde fıkıhla ilgili görüşleri ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

İslam Hukuku, Fıkıh, Vehbe Zuhaylî, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, Son Dönem Fakihleri.

ABSTRACT

In this study, where we examine the life of Wahba Mustafa ez-Zuhaylî, his works and his fatwas on some subjects in the field of fiqh, we see that as well as the majority of Islamic scholars, Zuhaylî also gave works not only in the field of Islamic law but also in different branches of science, especially in tafsir.

We examined our study in 3 sections, and the sections generally focused on the following topics:

1. The environment in which Wahba Zuhaili was born, his journey of science, his death and what was said after his death,

2. As far as we can obtain, the information and content of all of Wahbe Zuhaylî's works, large and small, that we can reach,

3. Fatwas consisting of Wehbe Zuhaylî's answers to questions that are directed to him in the field of fiqh and that are likely to be asked.

When we compare the number of pages of the first chapter in which we tried to convey the life of Zuhaylî and the page numbers of the second chapter where we tried to give his works in our study, we once again realize that he is an Islamic scholar who lives his life to the fullest.

Keywords

Zuhaili, fiqh, Islamic law, Damascus, Islamic Law Encyclop

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
KISALTMALAR ..... **XV**
GİRİŞ **1**
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI ve YÖNTEMİ **1**
II. KONUYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

VEHBE ZUHAYLÎ'NİN HAYATI

1.1. DOĞUMU VE AİLESİ **4**
1.2. EĞİTİMİ, AKADEMİK ve İDARİ GÖREVLERİ **6**
1.3. VEFATI **12**
1.4. ZUHAYLÎ'NİN ÇEŞİTLİ KONULARA DAİR TUTUM ve GÖRÜŞLERİ **13**
1.4.1. Suriye İç Savaşı 13
1.4.2. Dinler Arası Diyalog 13
1.4.3. Mezhepçilik 13

İKİNCİ BÖLÜM

VEHBE ZUHAYLÎ'NİN ESERLERİ

2.1. TEFSİR ve KUR'AN İLİMLERİYLE İLGİLİ ESERLERİ **16**
2.1.1. Tefsir İle İlgili Eserleri 16
2.1.1.2. et-Tefsîru'l-Vecîz 17
2.1.1.3. et-Tefsirü'l-Vecîz ve Mu'cemu Me'âni'l-Kur'âni'l-Azîz 17
2.1.1.4. et-Tefsîru'l-Vasît 17

2.1.2. Kur'an İlimleriyle İlgili Eserleri 18
2.1.2.1. el-Kur'an-u'l-Kerim Bünyetühü't-Teşriiyye ve Hasâisühü'l-Hadariyye 18
2.1.2.2. el-Kıssatü'l-Kur'âniyye, Hidâye ve Beyân 18
2.1.2.3. el-İ'câzu'l-'İlmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm 19
2.1.2.4. el-Vasfü fi'l-Kur'ani'l-Kerim 19
2.1.2.5. el-İnsan fi'l-Kur'ân 19
2.1.2.6. Mevsuatu'l-Kur'aniyyetu'l-Müyessere 19
2.2. KELAM İLMİYLE İLGİLİ ESERLERİ 20
2.2.1. el-İslam ve Tahaddiyâtü'l-Asr 20
2.2.2. el-Îmânu bi'l-Kazâ ve'l-Kader 20
2.2.3. Usûlü'l-İman ve'l-İslam 20
2.3. HADİS ve SİYER ile İLGİLİ ESERLERİ 21
2.3.1. Kırâat ve Davâbıt fi Fehmi'l-Hadisi'n-Nebevî 21
2.3.2. el-Vesâil ve'l-Gaye 21
2.3.3. Şemailü'l-Mustafa (s.a.v.) 21
2.4. İSLAM AHLAK ESASLARIYLA İLGİLİ ESERLERİ 22
2.4.1. el-İlmu ve'l-Îmân ve Kadâyâ'ş-Şebâb 22
2.4.2. ed-Dîn ve Tefâ'uluhü mea'l Hayât 22
2.4.3. el-Muslimûn fi'l Karni'l-Hâdî ve'l-'Işrîn 22
2.4.4. Kazıyyetü'l-Ehdâs 22
2.4.5. el-Kıyemü'l-İnsâniyye fi'l-Kur'ân-i'l-Kerîm 23
2.4.6. el-Kıyemü'l-İslamiyye ve'l-Kıyemü'l-İktisâdiyye 23
2.4.7. es-Sekâfe ve'l-Fikr 23
2.4.8. Menhecü'd-Da'veh fi's-Sîrati'n-Nebeviyye 23
2.4.9. Hakku'l-Hurriye fi'l-Âlem 23
2.4.10. el-Âlemiyye ve'l Hâtımiyye ve'l-Hulûd 24
2.4.11. Âlemiyyetü'l-Kur'âni'l-Kerîm 24
2.4.12. el-İslam ve Usûlü'l Hadârati'l-İnsâniyye 24
2.4.13. Müşkilât fi Tariki'n-Nühûd 24
2.4.14. Hukûku'l-Etfâl ve'l-Musinnîn 25
2.4.15. Ahlaku'l-Müslim bi'l-Müctema' 25

2.4.16. Ahlâku'l-Müslim Alâkatühû bi'n-Nefs ve'l-Kevn 25
2.4.17. Himayetü'l-Bîeti fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye 26
2.4.18. Ahlakü'l-Müslim Alakatuhu bi'l-Halık 26
2.4.19. el-İslam ve'l-İâkah 26
2.4.20. el-Kânûnu'd-Düveli'l-İnsanî ve Hukuku'l-İnsan 26
2.4.21. Ahlaku'n-Nâşie fi's-Sünneti'n-Nebeviyye 27
2.4.22. İttifâkıyyetü'l-Kazâi 27
2.5. İSLAM HUKUKUYLA İLGİLİ ESERLERİ 28
2.5.1. Usulü Fıkıh İle ilgili Eserleri 28
2.5.1.1. Nazariyyetü'z-Zarureti'ş-Şer'iyye 28
2.5.1.2. ed-Davâbıtü'ş-Şer'iyye li'l-Ahzi bi Eyseri'l-Mezâhib 28
2.5.1.3. İctihâdü't-Tâbiîn 29
2.5.1.4. Usulü'l-Fıkhi'l-İslâmî 29
2.5.1.5. el-Cedid fî Âlemi'l-İctihâd 30
2.5.1.6. Usûlü'l-Fıkh 30
2.5.1.7. el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh 31
2.5.1.8. er-Ruhasu'ş-Şer'iyye Ahkâmuha ve Davâbituhâ 31
2.5.1.9. el-Mesûliyyetü an fi'li'l-Ğayr 31
2.5.1.10. et-Taklîd fi'l-Mezâhibi'l-İslamiyye ınde's-Sünne ve'ş-Şîa 31
2.5.1.11. Sedd-i Zerâi 32
2.5.1.12. el-Urfu ve'l-Âdet 32
2.5.1.13. Nikâtu'l İltikâ beyne'l-Mezâhibi'l-İslamiyye 32
2.5.1.14. el-İctihâdü'l-Fıkhiyye'l-Hadis: Muntalakâtühü ve İtticâhâtühü 32
2.5.1.15. Esbâbu İhtilâf ve Cihâti'n-Nazari'l-Fıkhiyye 32
2.5.1.16. el-Mezâhibu'l-İslamiyyeti'l-Hamse 32
2.5.1.17. ez-Zerâi' fi's-Siyâseti'ş-Şer'ıyye ve'l-Fıkhi'l-İslâmî 33
2.5.1.18. Teğayyüru'l-İctihâd 33
2.5.1.19. Usûlü'l-Fıkh ve Medârisü'l-Bahs Fîhi 33
2.5.1.20. Tatbîku'ş-Şerîati'l-İslamiyye 34
2.5.1.21. el-Ahkâmu'd-Daruriyye 34
2.5.1.22. Tecdîdu'l-Fıkhi'l-İslâmî 34

2.5.1.23. Sübülü'l-İstifâde 35
2.5.1.24. Tarihu't-Teşrîi'l-İslâmî 35
2.5.1.25. Hükmü İcra ale'l-Ukûd bi Vesaiti'l-İttisâli'l-Hâdîseti 35
2.5.1.26. el-İctihâdü'l-Cemâî ve Ehemmiyetühü fî Muvaceheti Müşkilâti'l-Asr 36
2.5.2. Fürû' Fıkıh Alanında Yazdığı Geniş Kapsamlı Eserleri 37
2.5.2.1. el-Fıkhu'l İslâmî fî Uslûbihi'l-Cedîd 37
2.5.2.2. en-Nusûsu'l-Fıkhiyyetü'l-Muhtâra 37
2.5.2.3. el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü 37
2.5.2.4. el-Hadâretü'l-İslamiyye 38
2.5.2.5. el-Fıkhu'l Hanbelî el-Müyesser 39
2.5.2.6. el-Fıkhu'l-Malikî el-Müyesser 39
2.5.2.7. Fetâvâ Muâsıra 39
2.5.2.8. Fetava'l-Asr fi'l-İbadat ve'l-Muamelat 40
2.5.2.9. el-Veciz fî'l-Fıkhi'l-İslâmî 40
2.5.2.10. Kadâya'l-Fıkh ve'l-Fikr el-Muâsır 41
2.5.2.11. Mevsuatu'l-Fıkhi'l-İslami ve'l-Kadaya el-Muasıra 42
2.5.2.12. el-Fıkhu'ş-Şâfiî el-Müyesser 43
2.5.2.13. el-Fıkhu'l-Hanefî el-Müyesser 43
2.5.3. Savaş Hukukuna ve Uluslararası İlişkilere Dair Eserleri 43
2.5.3.1. Âsârü'l-Harb fi'l-Fıkhi'l-İslâmî 43
2.5.3.2. el-Alâkatu'd-Düveliyye fi'l-İslam 45
2.5.3.3. Muâmeletü Ğayri'-l-Müslimîn fi'l-İslam 45
2.5.3.4. Ahkâmu'l-Harbi'd-Düveliyyeti'l-Meşrûati 46
2.5.3.5. ed-Da'vetü'l-İslamiyye ve Ğayru'l-Müslimîn 46
2.5.3.6. Muvâcehetü'l-Ğazvu ve's-Sekâfi's-Sahyûnî ve'l-Ecnebî 47
2.5.3.7. ed-Da'vetü alâ Minâci'n-Nübüvve 47
2.5.3.8. el-Ususu ve'l-Mesâdıru'l-İctihâdiyye 47
2.5.3.9. el-Mufâvedât fi'l-İslam 47
2.5.3.10. el-İslam ve Ğayru'l-Müslimîn 47
2.5.3.11. Tebsîru'l-Müslimîn li Ğayrihim bi'l-İslam 47
2.5.3.12. Ahkâmu'l Harb fi'l-İslam ve Hasâisuha'l-İnsaniyye 48

2.5.3.13. el-Âlakatüt'd-Düveliyye ve İhtirâmu'l-Uhûd ve'l-Mevasîki fi'l-İslam 48
2.5.3.14. Lesnâ E'dâe Lekum 48
2.5.3.15. el-Âlemu'l-İslâmî fî Muvâceheti't-Tehaddiyâti'l-Ğarbiyye ... 48
2.5.4. İslam Ekonomisi İle İlgili Eserleri 49
2.5.4.1. Nazariyyetü'd-Damân 49
2.5.4.2. el-Ukûdu'l-Müsemmât 50
2.5.4.3. Fıkhu'l-Mevârîs fi'ş-Şerîati'l-İslâmîyye 51
2.5.4.4. el-Vesâyâ ve'l-Vakf fi'l-Fıkhi'l-İslâmî 51
2.5.4.5. Ukûd Cedide 51
2.5.4.6. Zekatü'l-Eshum fi'ş-Şerike 52
2.5.4.7. el-Hukuku'l-Maneviyye, Bey'u'l-İsmi't-Ticârî ve'r-Rahîs 52
2.5.4.8. es-Sevku'l-Mâliye 52
2.5.4.9. Ukûdu'l-İhtiyârât 52
2.5.4.10. Akdü'l-İstisna' 52
2.5.4.11. el-Ahzü bi'r-Ruhasi'ş-Şer'iyyeti ve Hükmuhu 53
2.5.4.12. el-Mesûliyyetü'n-Nâşie ani'l-Eşyâ ve'l-Âlât 53
2.5.4.13. Akdü't-Te'min ed-Devâbitu'ş-Şer'iyye 53
2.5.4.14. Ru'ye İctihâdiyye fi'l Mesâili'l-Fıkhiyyeti'l-Muâsıra li'l-Vakf 53
2.5.4.15. el-Emvâlü'lletî Yesihhu Vakfuhâ ve Keyfiyyetü Sarfihâ 54
2.5.4.16. en-Nizâmu'l-İktisâdî ve Medâ İrtibatihî bi'l-Menheci'r-Rabbânî 54
2.5.4.17. Ahkâmu't-Teâmül mea'l-Masârifi'l-İslamiyye 54
2.5.4.18. Bey'u'l-Eshûm 54
2.5.4.19. Suverû min Urûdi't-Ticâreti'l-Muâsıra ve Âhkâmu'z-Zekât .. 55
2.5.4.20. Bey'ud-Deyn fi'ş-Şerîati'l-İslamiyye 55
2.5.4.21. Hükmü'l-Musannefâti'l-Fenniyye: Berâmicu'l-Hâsûb 55
2.5.4.22. Ahkâmu İdareti'l-Vakfi'l-Hayrî 55
2.5.4.23. el-İbrâ mine'd-Deyn 55
2.5.4.24. el-Büyû' ve Âsâruha'l-İctimâiyeti'l-Muâsıra 56
2.5.4.25. Hükmü Teâmüli'l-Ekalliyâti'l-İslamiyye 56

2.5.4.26. Zekâtü'l-Mâli'l-'Âm 56
2.5.4.27. el-Bâisu ale'l Ukûd fi'l Fıkhi'l-İslâmî ve Usûlihî 57
2.5.4.28. Bey'u'l -Arbûn 57
2.5.4.29. Âidü'l İstismâr fi Fıkhi'l-İslami 57
2.5.4.30. el-Müsadera ve't-Te'mîm 57
2.5.4.31. el-Muâmelatü'l-Maliyetü'l-Muâsıra 58
2.5.4.32. el-Müşâreketü'l-Mütenâkısatü ve Suveruhâ 58
2.5.4.33. Bitakatü'l-İ'timan 58
2.5.4.34. et-Teğvidû'l-Mâddî 59
2.5.4.35. Eserü'd-Darûreti ve'l-Haceti ve Umûmu'l-Belva 59
2.5.4.36. Zekatü'l-Emvâli'l-Mücemmede 59
2.5.4.37. el-Mesârifu'l-İslamiyye 60
2.5.5. İslam İdare Hukukuna Dair Eserleri 60
2.5.5.1. Nizâmu'l-İslam 60
2.5.5.2. Cuhûdu Taknîni'l-Fıkhi'l-İslâmî 61
2.5.5.3. eş-Şûrâ fi'l-İslam 61
2.5.5.4. el-Hasâisü'l-Kübrâ li-Hukûki'l-İnsan fi'l-İslam 62
2.5.5.5. Limeni'l-Hâkimiyyeti ev Siyâdeti fi't-Teşrî' 62
2.5.5.6. Mefhum el-Muvâtunetü fi'l-Manzûri'l-İslâmî 62
2.5.6. İslam Ceza Hukuku İle İlgili Eserleri 63
2.5.6.1. el-Cezâ ve'l-Ukûbât fi'l-İslâm 63
2.5.6.2. el-Ukûbâtü'ş-Şer'iyye ve'l-Akziyye ve'ş-Şehâdât 63
2.5.7. İbadet Esasları İle İlgili Eserleri 64
2.5.7.1. Ahkâmu'l-İbâdât alâ Mezhebi'l-Mâlikî 64
2.5.7.2. el-Vudû' el-Musavver li'l-Etfâl 64
2.5.7.3. Erkânu'l-İslam el-Musavvere li'l-Etfâl 64
2.5.7.4. Ta'limu'l-Vudûi ve's-Salâti ale'l-Mezhebi'l-Mâliki 64
2.5.7.5. es-Sıyâm 64
2.5.7.6. et-Tahare 65
2.5.7.7. es-Salât 65
2.5.7.8. ez-Zekât 65
2.5.7.9. el-Hacc 65

2.5.8. Aile Hukuku İle İlgili Eserleri 65
2.5.8.1. el-Usretü'l-Müslime fi'l-Âlemi'l Muâsır 65
2.5.8.2. Şartu'l-Velâye fî 'Akdi'z-Zevâc 66
2.5.8.3. Ahkâmu'l-Evlâd en-Nâticîne ani'z-Zinâ 66
2.5.8.4. Fıkhu'l-Mer'eti'l-Müslime 66
2.5.9. İslam Hukuku Alanında Yazmış Olduğu Diğer Eserler 67
2.5.9.1. el-Mesûliyyetü'l-Cinâiyye li Mardâ el-Cins (el-İydz/AIDS), ... 67
2.5.9.2. Ahkâmu'l-Mevâddi'n-Necise ve'l-Muharrame fi'l-Ğızâi ve'd-Devâ 67
2.5.9.3. el-Emnu'l-Ğızâî fi'l-İslam 67
2.5.9.4. el-Muharramât ve Âsâruha's-Seyyieh ale'l-Mücteme' 67
2.5.9.5. el-Bide'u'l-Münkera 67
2.5.9.6. Müddet İntizâri'l-Mefkûd 68
2.5.9.7. Keyfe Nuvâcihü'l-Avleme? 68
2.6. BİYOGRAFİLERLE İLGİLİ ESERLERİ 68
2.6.1. Saîd b. el-Müseyyeb (Seyyidü't-Tabiîn) 68
2.6.2. Ubâde b. es-Sâmit 69
2.6.3. el-Halîfetü'r-Râşid el-Âdil Ömer b. Abdülaziz 69
2.6.4. Üsâme b. Zeyd [Hıbbu Rasulillâh(s.a.v) ve İbnu Hıbbihî] 70
2.6.5. el-İmamu's-Sâdık (as.) Hasâisuhu ve Fıkhuhu 70
2.6.6. Müceddid ed-Din fî Karni's-Sâniye Aşera 70
2.6.7. el-İmamu's-Suyûti (Müceddidü'd-Da'veti ile'l-İctihâd) 71
2.6.8. el-Mukavvimâtü'l-Fikriyye ve'ş-Şahisyye li Hâlid b. Velîd 71
2.6.9. İbn-i Kesîr ed-Dımeşkî Hâfizen, Müfessiran ve Müerrihan 71
2.7. YAZMIŞ OLDUĞU DİĞER ESERLER 71
2.7.1. Usûlu't-Takrîb Beyne'l-Mezahibi'l-İslamiye 71
2.7.2. Mekânetü'l-Kudüs fi'l-Edyâni's-Semâvi 72
2.7.3. Vehbe ez-Zuhaylî Buhus ve Makalat Mühdat ileyh 72
2.7.4. Âişe ve's-Siyâse 72
2.7.5. el-Kudüsü'ş-Şerîf fi'l-Mâdî ve'l-Hâzır ve'l-Müstakbel 72
2.7.6. Mesîratü't-Takrîb beyne Mezâhibi'l-İslâmiyye fî Bilâdi'ş-Şam 72
2.7.7. Min Hasadi's-Sinîn Havle Ehemmi Kazaya'l-Asr 73

2.7.8. el-İstişfa bi'l-Kuran ve Ed'iyye Ref'u'l-Bela ve'l-Curb ve'l-Vehm ve'l-Huzn 73
2.8. DİĞER ÇALIŞMALARI 73
2.8.1. Tebliğ ve Sunumlar 73
2.8.1.1. Hitâbâtü'd-Damân 73
2.8.1.2. et-Temvîl ve Sûku'l-Evrâkı'n-Maliye (el-Borsa) 74
2.8.1.3. Menâhicü'l-İctihâd fi'l-Mezâhibi'l-Muhtelife 74
2.8.1.4. Bey'u't-Taksît 75
2.8.1.5. Bediüzzaman ve İnsan 75
2.8.1.6. el-Besmatü'l-Verâsiyyetü ve Mecâlâtü'l-İstifâde Minhâ 76
2.8.1.7. İstiklâliyye el-Hey'eti'ş-Şer'iyye 76
2.8.1.8. et-Tâ'rifu bi'l-Fesâd ve Suveruhu mine'l-Vecheti'ş-Şer'iyye .. 76
2.8.1.9. Mevkıfu'l-İslâm 77
2.8.1.10. el-Vesatıyyetü'l-İslâmiyye ve Simehatihu 77
2.8.1.11. Ukûdü'z-Zevâci'l-Müstahdeseti ve Hükmühâ fi'ş-Şerîati 77
2.8.1.12. Vahdetü'l-Ümmeti'l-İslâmiyye fi'l-Kur'an ve's-Sünnet..... 77
2.8.1.13. Hukûku'l-Mer'eti'l-Mürtebitati bi Akdi'z-Zevâc 78
2.8.1.14. Mezheplere göre Akıl-Nakil İlişkisi 78
2.8.1.15. Sümüv el-Hubbi fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Âsâruhu'l-İnsâniyye 78
2.8.1.16. Müehhilâtü'l-Vâcib Tevâferuhâ limen Yeteseddâ li'l-İftâi..... 78
2.8.1.17. el-Fetva fi'l-Usûri'l-İslâmiyyetü'l-Ûla beyne Ehli'r-Rey ve Ehli'l-Hadîs 79
2.8.1.18. Suriye'de Müslüman Aile Yapısı 79
2.8.1.19. el-Müctehidûn fî Müntesıfı'l-Karni'r-Râbi' Aşri'l-Hicrî, el-Karni'l-Aşrîne'l-Mîladî beyne't-Tehdîd ve't-Taknîn 79
2.8.1.20. Darûratü'l-Hıvâri'l-Hadarî min ecli İnkâzi'l-İnsaniyyeti ve'l-İnsan 79
2.8.1.21. Fıkhü't-Ta'lil, Fıkhu'l-Makâsıd ve Fıkhu'l-Vâki' fî Dav'i Makâsidi'ş-Şerîa 80
2.8.1.22. Zirâa' ve Naklü'l-A'dâi 80
2.8.1.23. Mefhûm et-Te'mînu't-Teâvunî (Dirâse Mukârane)..... 80

2.8.1.24. Ma'na el-Maslahat ve'l-Mekâsıd fi'l-Manzûmeti'l-Fıkhiyye. 81
2.8.1.25. Menhecü'l-Mecâmia'l-Fıkhiyye 81
2.8.2. Tahkik, Tahriç ve Tertil Çalışmaları 82
2.8.2.1. Tuhfetü'l-Fukahâ..... 82
2.8.2.2. Câmi'ul-Ulûm ve'l-Hıkem 82
2.8.2.3. Tarîku'l-Hicreteyn ve Bâbu's-Saâdeteyn 82
2.8.2.4. el-Envâr fî Şemâili'n-Nebiyyi'l-Muhtâr..... 83
2.8.2.5. Minhâcû'l-Kâsıdîn 83
2.8.2.6. el-Minhâc fî Şerhi Sâhîhi Müslim b. Haccac 83
2.8.2.7. Damânu'l-Ukûd fi'l-Fıkhi'l-İslamiyye 83
2.8.2.8. Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr..... 83
2.8.3. Mukaddime Yazdığı Eserler 84
2.8.3.1. Ebu'l-Hasan en-Nedvî 84
2.8.3.2. el-Ğına ve'l-Meazif fi'l-Îlâmi'l-Muasır ve Hükmühâ fi'l-İslam
..... 84
2.8.3.3. el-Îlâm el-İslâmî 84
2.8.3.4. el-İcâratü'l-Müntehiyeti bi't-Temlîk fî Fıkhi'l-İslâmi..... 85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VEHBE ZUHAYLÎ'NİN BAZI FIKHÎ MESELELERE DAİR GÖRÜŞLERİ

3.1. İBADETLER ile ALAKALI FETVALARI 86
3.1.1. Arada Boşluk Bulunmaksızın Erkeğin Kadınla Aynı Safta Namaz Kılması..... 86
3.1.2. Binek Üzerinde Namaz Kılmak..... 87
3.1.3. Bir Kabre Birden Fazla Ölü Gömmek 87
3.1.4. Devlete Verilen Vergi Zekât Yerine Geçer mi? 87
3.1.5. Kadınların Teravih Namazı İçin Camiye Gitmeleri 88
3.1.6. Namazda İnsan Sûretine, Resmine veya Ateş ve Türevlerine Doğru Yönelmek..... 88
3.1.7. Namaz Kılan Kişinin Kur'an'ı Mushaf'a Bakarak Okuması 88
3.1.8. Namaz Kılmak İçin En Değerli Vakit..... 89

3.1.9. Ölünün Namaz, Oruç vb. Sorumluluklarının Düşürülmesi (İskatu 's-Salat ve İskatu 's-Savm) 89
3.1.10. Ölü İçin Ağlamak, Ağıt Yakmak ve Üstünü Başını Yırtmak 89
3.1.11. Seferde Sünnet Namazlar 90
3.2. MUAMELÂT ile ALAKALI FETVALARI 90
3.2.1. Ekonomi ile Alakalı Fetvaları 90
3.2.1.1. Borcun Gecikmesi Neticesinde Ortaya Çıkan Zarardan Dolayı Tazminat Alınması 90
3.2.1.2. Dâru'l-Harpta Yer Alan Bankalardan Faiz Elde Etmek 90
3.2.1.3. Devletten Alınan Emekli Maaşı 91
3.2.1.4. Ev Almak için Kredi Kullanmak 91
3.2.1.5. Sigorta Şirketlerinde Sigortalanmak 91
3.2.1.6. Katılım Şirketleri Vasıtasıyla Ev veya Araba Almak 92
3.2.1.7. Ödüllü Bilgi Yarışmaları 93
3.2.1.8. Piyangodan Çıkan Parayı Hayır İşlerinde Kullanmak 93
3.2.1.9. Simsarların veya Komisyoncuların Aldıkları Ücret 94
3.2.1.10. Şirket Araçlarını Şahsi İşlerde Kullanmak 94
3.2.1.11. Taksitli Satış ile Peşin Satışın Arasındaki Fiyat Farkı 94
3.2.1.12. Türkiye'deki Gün Olayı Benzeri Bir Ortaklık 95
3.2.2. Evlilik ve Nikâh ile Alakalı Fetvaları 95
3.2.2.1. Çok Eşli Evlilik 95
3.2.2.2. Devlet Nikâhı 95
3.2.2.3. Ehl-i Kitap Olmayan Kadınla Evlilik 95
3.2.2.4. Evlatlık Edinme 96
3.2.2.5. Kürtaj (Çocuk Aldırma) 96
3.2.2.6. Süt Bankası 97
3.2.2.7. Tüp Bebek (Embriyo Aktarımı) 97
3.2.3. Sağlık ile Alakalı Fetvaları 97
3.2.3.1. Otopsi ve Organ Nakli 97
3.2.3.3. Tomografi veya Röntgen Çekmek veya Çektirmek 98
3.2.4. Diğer Konular ile Alakalı Fetvalar 98
3.2.4.1. Altın Diş Kullanmak 98

3.2.4.2. Domuzun Herhangi Bir Parçasından Yapılmış Olan Eşyayı Kullanmak 99
3.2.4.3. Ehl-i Kitab'ın veya Diğerlerinin Kestikleri Etler Yenir mi? 99
3.2.4.4. Sakal Kesmek 99
3.2.4.5. Kravat Takmak veya Pantolon Giymek 99
3.2.4.6. Kadının Ev Dışında Çalışması 100
3.2.4.7. Karşıt Cinslerin Arkadaşça Vakit Geçirmeleri 100
3.2.4.8. Mahkemede Yemin Ederken Lafı Dolandırmak (Tariz Yapmak) 100
3.2.4.9. Şarkı Söylemek, Dinlemek veya Enstrüman Çalmak 101
3.2.4.10. Tavla veya Satranç Oynamak 101
3.2.4.11. TV Alıp Satmak ve İzlemek 101
3.2.4.12. Yabancı Bir Kadınla Tokalaşmak 102
3.2.4.13. Yabancı Kadınların Sesini İşitmek 102
SONUÇ 103
KAYNAKÇA 106

KISALTMALAR

as.	*Aleyhisselam*
b.	Bin (oğul/oğlu)
c.	Cilt
çev.	Çeviren/ler
dia.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
dğr.	Diğeri/leri
Dr.	Doktor
Doç.	Doçent
no.	Numara
sy.	Sayı
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	Tarih yok
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI ve YÖNTEMİ

Çalışmamızın konusu son dönem âlimlerinden Ebû Ubâde Vehbe ez-Zuhaylî'nin hayatı, eserleri ve kendisine yöneltilen sorular çerçevesinde İslam hukukuna dair görüşleridir.

Konunun amacı ise, özellikle İslam hukukunda ve diğer İslâmi ilimlerde ön plana çıkan, ele aldığı bütün meseleleri halkın anlayabileceği basitlikte anlatabilen, ömrü boyunca bir an olsun yazmaktan ve halkı bilinçlendirme gayesinden uzak durmayan ve İslâm'ın ana esas kabul ettiği ilkelerden sapmadan asrımızın problemlerine çözüm arayan Vehbe Zuhaylî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili derli toplu bir çalışmanın bugüne kadar ülkemizde yapılmamış olmasıdır.

Çalışmamız, bilimsel araştırma türlerinden tanıtıcı araştırmalar kapsamındadır. Tanıtıcı veya durum belirleyici araştırmalarda amaç, belirli bir ana kütlenin ilgi duyulan yönlerini belirlemektir. Biz de çalışmamızda Vehbe Zuhaylî'nin hayatı, eserleri ve fıkıhla ilgili görüşlerini belirlemeye ve bir durum tespiti yapmaya çalıştık.

II. KONUYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Vehbe Zuhaylî hakkında bugüne kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu vefatından sonra kaleme alınmıştır. Ve çalışmalar genelde hayatı ve ön plana çıkan eserleri üzerinedir. Özellikle et-Tefsiru'l-Münîr adlı eseri konuyla ilgili yapılan çalışmaların merkezindedir.

Zuhaylî üzerine yazılmış müstakil bir kitap olarak tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Doç. Dr. Adnan ALGÜL ile Ahmed RİFAİ'nin 2019 tarihinde birlikte kaleme aldıkları *"Vehbe Zuhaylî ve İhtiyarâtühü'l-Usuliyye"* adlı eser bulunmaktadır. Bu çalışmanın giriş kısmında müellifler, Zuhaylî'nin hayatına

değindikten sonra eserlerini kısaca incelemişlerdir. Eser ağırlıklı olarak Zuhaylî'nin *"Usûlü Fıkıh"* adlı eseri çerçevesinde Zuhaylî'nin usulcülüğü üzerinedir.

Zuhaylî'nin hayatını kısaca ele alıp öne çıkan bazı eserlerine değinmiş olan makale veya köşe yazılarına örnek olarak çalışmamızda da yararlandığımız Dr. Ahmet OĞUZ'un 2016 yılında *Diyanet Dergisi*'ne yazdığı *"İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî*" adlı makale, Muhammed İMAMOĞLU'nun kendi adıyla kurmuş olduğu sitesinde yazdığı *"Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî"* adlı yazı ve Ahmet Gökhan ÖZTÜRK'ün kendi adıyla kurmuş olduğu sitesinde 2012 tarihinde yazmış olduğu *"Vehbe Zuhaylî'nin Hayatı"* adlı yazılar örnek olarak verilebilir. Genellikle Vehbe Zuhaylî'nin vefatından sonra yazılmış olan bu çalışmalar hem Zuhaylî'nin vefatını halka duyurmak hem de ne denli önemli bir âlim olduğunu ortaya koymak amacıyla kaleme alınmışlardır. Bu çalışmaların hacmi iki üç sayfayı aşmamakta ve Zuhaylî gibi bir âlim hakkında yeterli bilgi sunamamaktadır.

Hem Arap coğrafyasında hem de ülkemizde Zuhaylî hakkında hazırlanmış olan bazı çalışmalar, onun ön plana çıkan eserleri etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlardan Doç. Dr. B. Seyyid LEHHÂM'ın 2001 tarihinde yazdığı *"Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh el-Müfessir"* adlı eseri ile M. Ârif Ahmed FÂRİ'nin "*Menhecü Vehbe ez-Zuhaylî fî Tefsirihî li'l-Kur'âni'l-Kerîm et-Tefsîri'l-Münîr"* adlı çalışmalar örnek olarak verilebilir. Ülkemizde bu minvalde yapılmış olan çalışmalara verebileceğimiz örnekler ise nispeten daha çoktur. Bunlar arasında; Sinan YILDIZ'ın 2019 tarihinde hazırlamış olduğu "*Vehbe ez-Zuhaylî'nin et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eserinde Belâğat İlmi Uygulamaları"* adlı doktora tezini, Sibel DANACI'nın 2020 yılında *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*'nde yayınlandığı "Son Dönem Müfessirlerinden Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî'nin et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eserinin Kaynak ve İçerik Açısından Tanıtım ve Değerlendirilmesi" adlı makalesini, Abdurrahman BULUT'un 2015 yılında İslam Hukuku Araştırmaları Dergisinde yayınladığı Dr. Vehbe ez-Zuhaylî –Nazariyyetü'd-damân ve Ahkâmü'l-Mesûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî- Dirasetün Mukârenetün, başlıklı makalesini zikretmek mümkündür. Bu çalışmalar genel olarak sadece bellirli bir konu veya eser ekseninde hazırlanan çalışmalar görünümünde olup, Zuhaylî'nin

hayatını ve eserlerini bütüncül olarak ele almayan çalışmalar kapsamındadır. Bizim çalışmammız bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VEHBE ZUHAYLÎ'NİN HAYATI

1.1. DOĞUMU VE AİLESİ

Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, 1932 yılında Humus yolunda Şam şehir merkezinin 89 km kuzey tarafında bulunan "Nebek" bölgesine bağlı "Kalemûn" (Galmûn) beldesinin tarihî bir yeri olan "Deyr Atıyye" de dünyaya gelmiştir. İlk çocuğuna nispetle kendisine "Ebû Ubâde" künyesi verilmiştir. Vehbe Zuhaylî'nin asıl memleketi olan Deyr bölgesi, köklü bir yapıya sahip olan halkı ziraatle ve hayvancılıkla uğraşan aynı zamanda el yapımı halı dokumacılığı ile tanınan bir beldedir.[1] Ailenin Zuhaylî nisbesi büyük dedelerinin, Lübnan'ın "Zahle" şehrinden gelmiş olmalarındandır.

Zuhaylî'nin ailesinde bulunan fertler ilim, takva ve vera sahipleri olarak bilinmektedir. Zuhaylî, annesi Fatıma Hanım'ı (ö. 1404/1984) okur-yazarlığı olmamasına rağmen evlatlarının yetişmelerinde emek sahibi, takva ehli biri olarak anlatmıştır. Babası Mustafa ez-Zuhaylî (ö. 1395/1975)'yi ise, tarım ve ticaretle meşgul olan, gece namazını (teheccüt) eda ettikten sonra sabah namazı vakti çıkana kadar Kur'an-ı Kerim'in yarısını okuyup, böylece iki günde bir Kur'an-ı Kerim'i hatmeden bir hafız ve günlerinin çoğunu oruçlu geçiren, ibadet ehli salih bir insan olarak tanıtmıştır. Şeyh Haydar namıyla meşhur olan babası âlim bir insan olmamasına rağmen ilme ve âlimlere olan sevgisinden çocuklarını ilim tahsiline teşvik etmiştir.[2] Nitekim Vehbe ve Muhammed bu yönüyle babalarının teşvikini boşa çıkartmamışlardır. Vehbe Zuhaylî bu ortamda yetişip çeşitli mevzulara temas eden

[1] Muhammed Ârif Ahmed Fâri, *"Menhecü Vehbe ez-Zuhaylî fi Tefsirihî li'l-Kur'âni-l'Kerîm et-Tefsîri'l-Münîr"* (Ürdün: Câmi'atü Âli'l-Beyt, Yüksek Lisans Tezi, 1998); Ahmet Gökhan Öztürk, "Vehbe Zuhaylî'nin Hayatı" (26 Nisan 2012).

[2] Ahmed Algül, Ahmed Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, ed. Mustafa Keskin (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 5.

kitaplarını kaleme aldı. Babasının dokuz evladından biri olan Vehbe Zuhaylî'ye Allah (c.c) üç erkek ve iki kız evlat nasip etmiştir.[3]

Deyr Atiyye beldesi tanınmışlık, yüzölçümü ve nüfusu bakımından Kalemûn mevkiinin büyük beldeleri arasında sayılır. Bu belde daha önceki zamanlarda ve içinde bulunduğumuz asrın başlarında dahi küçük ve çok tanınmamış bir yerdi. Ne tarih ile uğraşan bilim insanları ne soy kütüğüyle ilgilenenler ne de şehirler sözlüğü yazan kâtipler burasıyla ilgili haber kaleme almışlardır. Gerek Müslüman seyyahlardan Süleyman Çelebi (ö. 813/1411) gibi isimler gerekse de Avrupa'nın göbeğinden gelip Mezopotamya'yı gezen seyyahlardan Marco Polo (ö. 1324) bu beldeye işaret etmemiştir.

Hicri XIV. yüzyılın başlarında bu belde âlim Abdulkadir el-Kassab'ın önderliğinde şaşırtıcı derecede bir ilmî yükselişe şahit oldu. Ezherden gelmiş olan bu âlim bölgede el-Ezherin bir misali bulunması isteğiyle küçük bir medrese kurulmasına öncülük etti. Üzerinden çok vakit geçmeden bu medrese etrafa ışık saçan bir ilim merkezi oldu ve ilim talebeleri için bir hazine haline geldi. Hem maddi hem de manevi açıdan büyük bir kıtlıktan sonra bu bölgeyi Allah (c.c) bu talebelerle tekrardan ayağa kaldırdı.[4] Vehbe Zuhaylî'nin babası Hacı Mustafa Zuhaylî de Abdulkadir el-Kassab'ın talebelerindendir ve muhtemelen iki erkek evladını da ilme yönlendirme konusunda bu âlimin büyük etkisi olmuştur.[5]

Vehbe Zuhaylî'nin kardeşi Muhammed Zuhaylî de ağabeyi Vehbe Zuhaylî gibi kendisini ilme adamış bir şahsiyettir. 1941'de Şam'da dünyaya gelen Muhammed Zuhaylî el-Ezherde Karşılaştırmalı Fıkıh alanındaki doktorasını 1971 tarihinde tamamlamıştır. Sonrasında Şam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Araştırmalar Bölüm vekilliği yapmış olan Muhammed Zuhaylî eş-Şarika Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dekanıdır. İrili ufaklı 500'ü aşkın yazılı çalışması bulunan

[3] Bedi' Seyyid Lehhâm, "Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh elMüfessir", *Ulemâ ve Müfekkirûn Muâsırûn, Lemehât min Hayâtihim ve Ta'rifün bi- Müellefâtihim* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2001); Ahmet Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zühaylî", *Diyanet Dergisi* 206 (Haziran 2016), 43.

[4] Öztürk, "Vehbe Zuhaylî'nin Hayatı"; Haber7, "Dünyayı gezerek keşfeden ünlü seyyahlar ve kaşifler", Haber7, t.y., https://www.haber7.com/seyahat/haber/2937954-dunyayi-gezerek-kesfeden-unlu-seyyahlar-ve-kasifler.

[5] Ahmet Râtib Hamûş, *Sîratü'l-Üstâz ed-Doktor Vehbe ez-Zuhaylî el-İlmiyye ve'l-'Ameliyye* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2007); Mustafa Şentürk, "İslam Dünyasından Bir Yıldız Daha Kaydı - Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî", *Özlenen Rehber Dergisi* 150 (Eylül 2015), 42-46.

Muhammed Zuhaylî'nin en önemli eserleri arasında beş cilt halinde yazmış olduğu *el-Mu'temed fi'l- Fıkhı'ş-Şafii* ve iki cilt halinde yazmış olduğu *İslami Yasamada Kuran-ı Kerim'in İcaz Yönü*'nü zikretmek mümkündür.[6]

1.2. EĞİTİMİ, AKADEMİK ve İDARİ GÖREVLERİ

Zuhaylî, Kur'an ve tecvit derslerine doğduğu belde olan Deyr Atıyye'de hafız olan bir bayan hocadan aldığı ders ile başlamıştır. Suriye'nin el-Milad şehrinde[7] bulunan köy mektebini bitirdikten sonra 1946 tarihinde ortaöğretimi ve liseyi okumak için başkent Şam'a gitmiştir. Zuhaylî'nin altı sene okuduğu "Külliyyetü'ş-Şerîa" ismiyle tanınmış okul o yıllarda Suriye'nin başkenti olan Şam'da bulunan okulların içinde şer'i ilimlerin okutulduğu tek resmi okuldu ve Zuhaylî bu okuldan 1952 tarihinde birincilikle mezun olmuştur.[8] 1952 tarihinde Mısır'a gitmiş ve dini ilimler konusundaki tahsiline burada da devam etmiştir. 1956 yılında Camiatü'l-Ezher'de "Külliyyetü'ş-Şerîa"dan birincilikle mezun olmuş ve "Yüksek Diploma"yı almıştır. 1957'de yine Camiatü'l-Ezher'den Arap Dili ve Belâgatı ihtisas muallimliği belgesini alarak uluslararası bir sertifikaya hak kazanmıştır. Yine 1957'de Kahire'de bulunan Ayn Şems Üniversitesinden hukuk sertifikasını iyi dereceyle almıştır.[9]

Zuhaylî, yüksek ihtisasını Kahire Üniversitesinde İslam Hukuku alanında "*ez-Zerâi' fi's-Siyâseti'ş-Şer'iyye ve'l-Fıkhi'l-İslâmî' (İslam Fıkhında ve Şeriat Siyasetinde Vasıta)* isimli tez çalışmasıyla (1959) yapmıştır. Doktorasını da aynı üniversitede Prof. Dr. Muhammed Sellâm Medkûr öncülüğünde *"Âsârü'l-Harb fi'l-Fıkhi'l-İslâmî/Dirâse Mukârene Beyne'l-Mezâhibi's-Semâniye ve'l-Kânûni'd-Düveliyyi'l-'Âmm"(İslam Hukukunda Savaşın Etkileri, Sekiz Doktrin ve Uluslararası Hukuk Arasında Bir Karşılaştırma)* adlı tez çalışmasıyla 1963 yılında yapmıştır. Jüri üyeleri arasında yer alan Muhammed Ebû Zehra'nın (ö. 1394/1974) ve Muhammed Hafiz Ğânim'in görüşleriyle, Zuhaylî'ye "Birinci Şeref Mertebesi" verilmiştir.

---

[6] İslam Ticaret Hukuku, "Prof. Dr. Muhammed Mustafa Zuhayli kimdir?" (11 Ekim 2015).

[7] Muhammed İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî", *Ahir Zaman Müslümanına Notlar* (09 Ağustos 2020).

[8] Memleket, "İslâm Aleminin Büyük Âlimlerinden Prof.Vehbe Zuhaylî Vefat Etti." (10 Ağustos 2015); Genç Birikim, "İslâm Aleminin Büyük Âlimlerinden Prof.Vehbe Zuhaylî Vefat Etti.", *Genç Birikim*, (09 Ağustos 2015).

[9] İslam ve İhsan, "Vehbe Zuhayli Vefat Etti", *Abidevi Şahsiyetler* (10 Ağustos 2015); İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî".

Ayrıca eser, komisyondaki hocaların tavsiyesiyle 1963 tarihinden günümüze dek birkaç farklı üniversitede ders kitabı olarak okutulmaktadır.[10]

Zuhaylî hem eğitimine başladığı Şam şehrinde hem de ilim yolculuğunu tamamlamak üzere gittiği Mısır'da zamanın çok değerli hocalarından istifade etme imkânını bulmuştur.

Bu çerçevede Şam'da ders aldığı hocaları arasında; Hadis ve Ulûmu'l-Hadiste; Mahmûd Yâsin (ö. 1368/1948), Akâid ve Kelamda; Mahmûd er-Rankûsî (ö. 1405/1985), Ferâiz, Ahvâlu'ş Şahsiyye ve Ahkâmu'l Evkâfta; Hasan eş-Şattî (ö. 1382/1962), Şâfiî Fıkhında; Muhammed Haşim el-Hatîb eş-Şafiî (ö. 1378/1958), Usulü'l-Fıkıh, Nahiv ve Hadis Istılâhâtında; Muhammed Lütfî el-Feyûmî (ö. 1410/1990), Tecvitte; Ahmed es-Semmâk, Tilâvette; Hamdi Cüveycâtî (ö. 1410/1990), Nahiv ve Sarfta; Ebû'l-Hasan el-Kassâb (ö. 1387/1967), Tefsirde; Hasan Habanneke el-Meydânî (ö. 1398/1978) ve Şeyh Sâdık Habanneke el-Meydânî, Belâgat ve Arap Edebiyatında; Sâlih el-Ferfûr (ö. 1406/1986), Hadis ve Ahlâkta; Hasan el-Hatîb (ö. 1402/1982), Ali Sa'düddîn, Subhî el-Huzeyrân ve Kâmil Kassâr (ö. 1415/1995), Hitâbette; Cevdet el-Mardînî (ö. 1377/1957), Ulûmu'l-Kevniyye'de ise Hikmet es-Sa'di ve Reşit es-Sa'di gibi hocaları zikretmek mümkündür.[11]

Mısır Kahire'deki hocaları arasında ise; Mukayeseli Fıkıhta; İsa Mennûn (ö. 1376/1956) ve Abdurrahman Tâc (ö. 1375/1975), Fıkıh Usulü ve Karşılaştırmalı Fıkıhta; Ezher'de de hocalık yapmış olan Mahmut Şeltut (ö. 1383/1963), Ferec es-Senhûrî, Muhammed Ebû Zehra, Ali Muhammed el-Hafif (ö. 1398/1978) ve doktora danışmanı olan Muhammed Sellam Medkûr, Fıkıh Usulünde; Allame Abdülğani Abdülhalik (ö. 1403/1983) ve kardeşi Mustafa Abdülhalik, Osman el-Merâzikî, ez-Zavâhirî eş-Şâfiî ve Hasan Vehdan, Şafiî Fıkhında; Mahmud Abdüddâim (ö. 1412/1992), Câdu'r-Rab Ramazan (ö. 1414/1994) ve Mustafa Mücahit, Hukukta;

[10] Muhammed Acâc Hatîb, *Vehbe ez-Zuhaylî Buhûs ve Makâlât Mühdâtün İleyh* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2007); Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zühaylî", 43.

[11] Lehhâm, "Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh el-Müfessir"; Osman Said Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî (1350-1436/1932-2015)", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14/2 (30 Aralık 2016), 176.

Zekiyyüddin Şa'bân, Abdülmünim el-Bedrâvî ve Osman Halil, Devletler Umumi Hukukunda ise Muhammed Hafız Ğânim'i zikretmek mümkündür.[12]

Zuhaylî, Ayn Şems Üniversitei Şeriat Fakültesinde okurken burada zikredilen hocaların dışında Şeyh Ali el-Hafîf (ö. 1398/1978) ve Şeyh Muhammed el-Benna (ö. 1405/1985), Abdu'l-Mun'im el-Bedravî, Süleyman Muhammed et-Tamâvî, Ali Râşid, Yahya el-Cemel gibi hocalardan da ders almıştır.[13] Bunun yanı sıra Edip Abdurrahman Azzâm (ö. 1396/1976) ve Ebu'l Hasan en-Nedvi (ö. 1420/1999) gibi bazı kişilerden de etkilenmiştir.[14]

Talebeleri arasında aynı zamanda kardeşi de olan Dr. Muhammed ez-Zuhaylî, Muhammed Fâruk Hamâde (ö. 1405/1985), Muhammed Nuaym Yâsin, Dr. Abdüssettâr Ebû Gudde (ö. 1442/2020), Abdüllatîf Ferfûr (ö. 1406/1986) ve Bedî' es-Seyyid el-Lahhâm'ı zikretmek mümkündür.

Talebelerinden Dr. el-Lahhâm hocasını "İlim ve öğrenme konusunda çok gayretliydi. Öyle ki bütün vaktini kitapları arasında araştırma yaparak ve kendilerine son derece hürmet beslediği ve onlara karşı duyduğu sevgi ve vefayı ifade edecek şekilde güzel övgülerle övdüğü hocalarından istifade ederek geçirirdi. Bu hocalarının başında Şam ve Kahire'nin üstatları sayılan Şam'dan kendisinden tefsir ilmini öğrendiği Şeyh Hasan Habenneke el-Meydânî, feraiz ilmini öğrendiği Şeyh Hasan eş-Şattî, hadis ilmini öğrendiği Şeyh Mahmûd Yâsin, Kahire'den ise kendilerinden çeşitli ilimlerde istifade ettiği Şeyh Muhammed Ebû Zehra, Şeyh Mahmûd Şeltût ve Şeyh Ali el-Hafîf bulunur." diye anlatmıştır. [15]

Çok yönlü bir âlim olan Vehbe Zuhaylî İslam dünyasının çeşitli ülkelerinde yer alan üniversitelerinde dersler vermiş, çeşitli akademik ve idari görevler ifa etmiştir. Doğduğu ülke olan Suriye'nin en eski üniversitesi olan Şam Üniversitesi

[12] Lehhâm, "Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh el-Müfessir"; Hamûş, "Sîratü'l-Üstâz ed-Doktor Vehbe ez-Zuhaylî el-İlmiyye ve'l-'Ameliyye".

[13] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 9.

[14] İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî"; Sibel Danacı, "Son Dönem Müfessirlerinden Vehbe B. Mustafa Ez- Zuhaylî'nin Et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eserinin Kaynak Ve İçerik Açısından Tanıtım Ve Değerlendirilmesi", *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (Nisan 2020), 456.

[15] "Wahba Al-Zuhaili - Tanrı ona rahmet etsin -", نور سورية (09 Ağustos 2015); Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî (1350-1436/1932-2015)", 176.

Şeriat Fakültesinde 1963 tarihinde okutman, 1969 tarihinde doçent, 1975 tarihinde de profesör olarak görev yapmıştır. Şeriat Fakültesinde fıkıh, fıkıh usulü ve karşılaştırmalı fıkıh dersleri veren Zuhaylî, bu süreçte üniversitenin hukuk bölümünde de şeriat dersleri vermeye devam etmiştir.[16] Bu süreçte İslam dünyasının farklı yerlerinde uluslararası kurultay ve çalıştaylarda bildiriler sunmuş ve eğitimler vermiştir. Zuhaylî'nin görev yaptığı, bulunduğu kurumlar arasında; 1972 ile 1974 yılları arasında Libya Bingazi Üniversitesi Kanun Fakültesini, 1984 ile 1989 yılları arasında Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Şeriat ve Kanun Fakültesini, 1990-1998 yılları arasında Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesini, 1992 ile 1997 yılları arasında Omdurman İslam Üniversitesinin Şam'da bulunan şubesini, 1997 ile 2000 yılları arasında Kuveyt Üniversitesini, 2000 yılında Sudan Ümmü Derman İslam Üniversitesini ve Hartum Üniversitesi Kanun Fakültesini, 2000 ile 2006 yılları arasında Şerce Üniversitesi Şeriat ve İslam Araştırmaları Fakültesini zikretmek mümkündür.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz üniversiteler dışında da Zuhaylî'nin kısa süreli bulunduğu üniversiteler de vardır. Örneğin; Lübnan, Kuveyt, Katar ve Pakistan'ın meşhur üniversitelerinde ve bazı Afrika üniversitelerinde misafir öğretim üyeliği görevlerinde bulunmuştur.[17]

Velud bir âlim ve akademisyen olan Zuhaylî, çok ve çeşitli eserlerini işte İslam dünyasının dört bir tarafında görev yaparken kaleme almıştır. Örneğin "*et-Tefsiru'l munîr fi'l akîde ve eş-Şerîati ve'l menhec*" adlı devasa eserini Birleşik Arap Emirliklerinde görev yaptığı yıllarda yazmıştır.[18]

Vehbe Zuhaylî akademik görevlerinin yanı sıra çeşitli idari görevlerde de bulunmuştur. Bu çerçevede örneğin; 1967 ile 1970 yılları arasında Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesinde dekanlık, aynı süre zarfında mezkûr fakültede İslam Fıkhı ve Mezhepleri bölüm başkanlığı, Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Şeriat ve Kanun Fakültesinde İslam Şeriatı bölüm başkanlığı ve dekan vekilliği, 1985 ile 1997 yılları

[16] Lehhâm, "Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh el-Müfessir"; İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî".
[17] İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî".
[18] Lehhâm, "Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh el-Müfessir"; Dini Haberler - Diyanet Haberleri, "Büyük fıkıh âlimi Vehbe Zuhayli vefat etti" (09 Ağustos 2015); Memleket, "İslâm Aleminin Büyük Âlimlerinden Prof.Vehbe Zuhaylî Vefat Etti.".

arasında ise Şam Üniversitesi Bilimsel İşler Fakültesinde danışmanlık görevlerinde bulunmuştur. Vehbe Zuhaylî sayılan tüm bu görevleriyle birlikte 1960'ların son yıllarında Şam'da Şeriat Fakültesinin eğitim ve öğretim takviminin ve müfredat planının hazırlanmasında etkin rol oynamıştır. Bunun yanı sıra Birleşik Arap Emirlikleri'nde Şeriat ve Kanun Fakültesinin Şeriat Kısmının hazırlık faaliyetlerini sürdürmüştür. 1999 yılında Suriye'de yer alan İslam Hukuku Enstitüsünün (Ma'hedü'ş-Şerî'a) planlarının yapılmasına yardımcı olmuştur. 1988 yılında Kuveyt Üniversitesince basımı yapılan *İslami Eğitim-Öğretim ve Şeriat Dergisi'nin (Mecelletü'ş-Şerî'a ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye*) yayın çalışmalarını devam ettiren Vehbe Zuhaylî, ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri'nde yayın hayatına yeni başlayacak olan *Şeriat ve Kanun Dergisi*'nin *(Mecelletü'ş-Şerî'a ve'l-Kânûn)* kuruculuğunu yaparak bu dergiyi yayın hayatına başlatmıştır.

Vehbe Zuhaylî, üniversitelerde yer aldığı görevlerinin yanı sıra ilmî heyetlerde ve ilmi çalışmalarda yer alıp bunların çoğunda etkin rol oynamıştır. Cidde ve Mekke'de bulunan İslam Hukuk Külliyelerinde ve Hindistan, Sudan ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İslam Hukuk Kuruluşlarında uzmanlık yapmıştır. Ayrıca Ürdün'de bulunan Kraliyet İslam Medeniyeti Araştırmaları Derneğinde, Suriye'de bulunan Yüksek Fetva Konseyinde, İslami Araştırma ve İşler Komitesinde, Suriye Evkaf Bakanlığı *İslami Yaklaşım Dergisi'*nin yayın kurulunda, Cidde'deki İslam Hukuk Uygarlığı Külliyesinde ve *Hukuk İşlemleri Ansiklopedisi'*nin kurulunda üyelikleri bulunmaktadır. Kuveyt'te *Fıkıh Ansiklopedisi*, Şam'da *Büyük Arap Ansiklopedisi* ve Ürdün'de basımı yapılan *İslam Medeniyeti Ansiklopedisi* ve Cidde'de kurulmuş olan İslam Fıkıh Konseyi'nin Muamelat ile ilgili alanda hazırladığı *Fıkıh Ansiklopedisi'*nde hem üye hem de yazar olarak görev almıştır. İngiltere'de bulunan Oxford İslamî Araştırmalar Enstitüsünde ve *Karşılaştırmalı Fıkıh Dergisi'nin (Mecelletü'l-Fıkhi'l-Mukâren)* şûra heyetinde üyelik yapmıştır.

Zuhaylî, eğitim faaliyetlerinin yanı sıra "İslami Finans Sistemi" ile ilgili çalışmalar da yapmıştır. İslami Finans Kurumları Araştırma Enstitüsü Başkanlığı'nı üstlendiği sırada başta Bahreyn ve Londra'da bulunan Uluslararası İslam Bankası'nda denetleme heyeti ve başkanlığı görevi olmak üzere birçok kurum ve şirkete danışmanlık hizmeti vermiştir. Yine Bahreyn'de bulunan İslami Spekülatif ve

Kriling (Takas) Şirketi'nde Hukuki Denetim Kurulu Başkanlığı görevinde bulunmuştur[19]

Zuhaylî; "el-İttihâdü'l-'Alemî li 'Ulemâi'l-Müslimîn, Mecma'u'l-Fıkhi'l-İslâmî" (Cidde, Hindistan, Sudan, Amerika), "el-Mecma'u'l-Fıkhî" (Mekke), "el-Meclisü'l-'A'lâ li'l-İftâ" (Suriye) gibi ilmî çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlarda da üyeliklerde bulunmuştur. *"el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye"* (Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı tarafından yayımlanan fıkıh ansiklopedisi) başta olmak üzere birçok ilmî içerikli ansiklopedi için maddeler kaleme almıştır. Ülkemizde yayınlanan Diyanet İslam Ansiklopedisinde yer alan "Eman" (*DİA*, XI, 79-80) maddesini de Zuhaylî kaleme almıştır.

Zuhaylî, bütün bu resmi akademik ve idari görevlerinin yanında ayrıca davetçi kimliğiyle de sosyal sorumluluk bağlamında kimi fahri görevler de ifa etmiştir. 1950'den sonra başta Şam Kuveytî Camisi olmak üzere farklı camilerde hutbeler okumuş, çeşitli ilim meclislerinde başta fıkıh olmak üzere İslami ilimleri ders halkalarında okutmuştur. Ayrıca Şam'da bulunan Esir Radyosu başta olmak üzere çeşitli radyo ve televizyon kurumlarında İslam fikrini ve yaşadığı asrın problemlerini konu edinen programlar yapmıştır.[20] Bu radyo programlarının sürdüğü sekiz sene içerisinde Kur'an-ı Kerim'in tamamını tefsir etmiş ve bunlar sonradan *"et-Tefsîru'l-Vasît"* ismiyle kitap haline getirilmiştir.[21]

Zuhaylî'nin ilme olan hizmet ve katkıları çeşitli ödüllerle de ödüllendirilmiştir. *"et-Tefsîrü'l-Münîr"* eseri, 1995 tarihinde "İslam Âleminde En Üstün Kitap Ödülü" ne layık görülmüş, 2005 tarihinde Sudan Cumhurbaşkanı Ömer el-Beşir'den bilim ve sanat altın madalyasını almış, 2008 yılında kendisine Malezya

[19] Aliqtisadi, "من هو وهبة الزحيلي؟ | ملف الشخصية | من هم؟", ts.; İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî"; Çağılcı, "Prof. Dr. Vehbe Zuhayli" .

[20] Fatıma Leyal, "Vehbe Zuhaylî: Müslümanlar Kur'an ve Sünnetle Yeniden Tanışmalı", *https://www.*dunyabizim*.com/*, 28 Şubat 2018, https://www.dunyabizim.com/soylesi/vehbe-Zuhaylî-muslumanlar-kuran-ve-sunnetle-yeniden-tanismali-h27983.html; Öztürk, "Vehbe Zuhaylî'nin Hayatı".

[21] Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî"; Dini Haberler | Diyanet Haberleri, "Büyük fıkıh âlimi Vehbe Zuhaylî vefat etti"; İhsan, "Vehbe Zuhaylî Vefat Etti".

Devleti tarafından Üstün İslami Şahsiyet Ödülü" takdim edilmiştir. 2014 tarihinde de dünyanın en etkin beş yüz kişisi arasına girmiştir.[22]

1.3. VEFATI

İslam dünyasının ve Suriye'nin önder ilim adamlarından olan Vehbe Zuhaylî ilerleyen yaşının vermiş olduğu rahatsızlıklardan dolayı hekimler tarafından gözlem altında tutuluyordu. 23 Şevvâl 1436/8 Ağustos 2015 Cumartesi günü büyük ilim adamı Vehbe Zuhaylî doğduğu şehir olan Şam'da seksen üç yaşında ahirete intikal etti. Günümüzde de devam eden iç karışıklık sebebiyle bütün İslam dünyasının üzüntüyle takip ettiği son beş yılın hüznüne *"Âlimin ölümü âlemin ölümü demektir."* sözünü de anımsatarak hüzün ekledi.[23]

Vefatından sonra İslam dünyasının önde gelen ilim adamları Zuhaylî hakkında takdirkâr ifadeler kullanarak hüsnü şehadette bulunmuşlardır. Örneğin; Yusuf el-Karadâvî, Zuhaylî'nin, İslam fikhında uzman olan, kitaplarında fıkha dair çeşitli görüşleri nakleden, mezhep bağnazlığına kapılmadan kendi kıstaslarına göre en isabetli görüşü tercih eden, yoldan çıkmış, sapık fırka ve görüşlerle mücadele eden, ömrü yettiğince kendini ilme, araştırmaya ve kitap yazmaya adamış mutedil bir âlim olduğunu ifade etmiştir. [24] Yine aynı şekilde Dünya İslam Birliği eski genel sekreterlerinden Prof. Dr. Sa'd b. Ali eş-Şehrânî de Zuhaylî'nin büyük bir fakih, muhakkik bir usulcü ve öğrendiği ilim amel eden salih bir kimse olduğunu ifade etmiştir.[25]

---

[22] Amal Hayri, "27 *أعلام الفكر*, وهبة الزحيلي العالم الموسوعي", Mayıs 2009; Yusuf el-Karadawi, " بقية الشام الدكتور وهبة الزحيلي.. إلى رحمة الله | موقع الشيخ يوسف القرضاوي", ts.; "Wahba Al-Zuhaili - Tanrı ona rahmet etsin -"; Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zühaylî".

[23] Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî (1350-1436/1932-2015)", 175; Fatih Pala, "İslam Fıkhı Ansiklopedisi'nin müellifi Hakk'a yürüdü", *Dünya Bizim Kültür Portalı* (12 Ağustos 2015); Şentürk, "Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî".

[24] Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî"; İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî".

[25] Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî"; İmamoğlu, "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî".

1.4. ZUHAYLÎ'NİN ÇEŞİTLİ KONULARA DAİR TUTUM ve GÖRÜŞLERİ

1.4.1. Suriye İç Savaşı

Suriye'de çıkan iç savaştan dolayı uzun süre sessizliğini koruyan Zuhaylî, iç savaş çıktıktan iki sene sonra 2013'te Ortadoğu Haber Ajansı'na yapmış olduğu açıklamada bu savaşın halkı yerlerinden ettiğine ve insanların cinayete ve türlü türlü işkencelere maruz kalmasına neden olduğuna değinmiş ve bu durumun kendisini üzdüğünü belirtmiştir.[26]

1.4.2. Dinler Arası Diyalog

Zuhaylî, diyoloğun ilkeli ve objektif yapıldığı takdirde ve tarafların birbirine saygı duyması halinde mahzurunun olmayacağını belirtir. Ancak bahsi geçen diyalog meselesinde diğer kesimlerin Müslümanları tanımadıklarını, bu meseleye sadece politik, ekonomik ve kültürel alanda isteklerini Müslümanlara dayatmak için yaklaştıklarını belirten Zuhaylî, diyalog ile amaçlananın Müslümanları sarsmak ve ilahi vahyi bozmaktan başka bir şey olmadığına vurgu yapmaktadır.[27]

1.4.3. Mezhepçilik

Vehbe Zuhaylî, eserlerini kaleme alırken gösterdiği mezhep yanlılığından uzak tutumu ile bütün mezhep mensuplarının takdirini kazanmıştır. Fıkıh alanındaki uzmanlığıyla beraber ele aldığı konularda farklı mezhepten fakihlerin görüşlerini tarafsız bir şekilde ortaya koyan Zuhaylî, eser yazarken orta yolu tercih etmiş ifrat ve tefritten kaçınmıştır. Ele aldığı meselelerde bir mezhebe sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine uygun gördüğü, kendince doğruya ve hakikate daha yakın olan görüşleri tercih etmiştir.[28]

[26] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 10-11.
[27] Memleket, "İslâm Aleminin Büyük Âlimlerinden Prof.Vehbe Zuhaylî Vefat Etti.".
[28] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 11-12.

Vehbe Zuhaylî Gençlik Yılları

Muhammed Zuhaylî

İKİNCİ BÖLÜM

VEHBE ZUHAYLÎ'NİN ESERLERİ

Ortaya koyduğu eserlerini farklı amaçlara yönelik, çeşitli dallarda kaleme alan Vehbe Zuhaylî'nin tefsir eserlerine dikkatle bakıldığında büyük bir müfessir, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü* gibi fıkıhla ilgili meseleleri incelediği çalışmalarına bakıldığında ise bir fakih olduğu görülmektedir. Vehbe Zuhaylî'nin kaleme aldığı eserlerin tümü tek tek incelendiğinde onun yalnızca fıkıh, Arap dili, tefsir, hadis gibi dini ilimlerde değil, bunların yanı sıra iktisat, hukuk, eğitim ve sosyoloji gibi modern alanlarda da yetkin birisi olduğu, İslâmî alandaki birikimini, yayıncılıktan teşkilatçılığa kadar pek çok farklı alana naklettiği gözlenmektedir.

Vehbe Zuhaylî, yaşamı süresince ilme katkı sağlamış, ardında yüzlerce eser bırakmış bir ilim adamıdır. Eserlerinin bir bölümü ansiklopedik hacimdeyken bir bölümü makale veya risale formatında olup basılıp yayınlanan çalışmalarının sayısı yüz otuz civarındadır. Kaleme aldığı makaleleri, uluslararası çapta sempozyum bildirileri, ansiklopedik maddeler de ilave edilince yaptığı çalışmaların adedi üç yüze yaklaşmaktadır. Zuhaylî'nin kaleme aldığı eserlerin çoğu uzmanlık alanı da olan fıkıh ve fıkıh usulünde olup, geri kalan eserlerinin ekseriyeti tefsir ve Kur'an ilimleri alanındadır. Bunların yanı sıra Zuhaylî'nin kelam, İslam ahlakı ve hadis ilmi gibi alanlarda da çalışmaları mevcuttur.

Vehbe Zuhaylî, kaleme aldığı kitapları, makaleleri ve dergilerdeki yazılarıyla İslami ilimlerin her alanında uzman olduğunu kanıtlamıştır. Bunların yanı sıra camilerdeki vaazlarında ve üniversitelerde yapmış olduğu konferanslarda halka hitap ettiği yüzlerce dini konuşma, ders ve hutbeleri kayıt altına alınmıştır. Kaleme aldığı eserlerde konu sınırlaması ve konu ayrımı neredeyse yoktur. Kitaplarının çoğu İslam dünyasında fazlasıyla ilgi görmüş ve bundan dolayı da defalarca basımı yapılmıştır. Zuhaylî'nin çalışmalarının bir kısmı Arapça dışındaki dillere de (Türkçe, Malayca ve

İngilizce) çevrilmiştir. Ulaşabildiğimiz bilgiler ışığında müellifin iz bıraktığı tüm eserleri ilim dallarına göre tasnif ederek tanıtmaya gayret edeceğiz.

2.1. TEFSİR ve KUR'AN İLİMLERİYLE İLGİLİ ESERLERİ

2.1.1. Tefsir İle İlgili Eserleri

1.et-Tefsîru'l-Münîr

Tam adı *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve'ş-Şeriati ve'l-Menhec* olan eser ilk defa 1991 tarihinde Dâru'l-Fikr'de on altı cilt halinde basılmıştır. Eser 2003 tarihinde Dr. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Hamdi Arslan, Dr. Halil İbrahim Kutlay ve Nurettin Yıldız'dan oluşan bir komisyon tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve aynı isimle Risâle yayınlarınca on beş cilt olarak yayınlanmıştır. Ayrıca bu eser Farsçaya, Malaycaya, Urducaya ve İngilizceye de tercüme edilmiştir.

Bu çalışma kendi alanında son dönemlerde kaleme alınan en geniş kapsamlı tefsirlerdendir. Tefsirin sahip olduğu bu geniş hacim, hem onu kendi alanında ön sıraya taşımış hem de eserden faydalanmak isteyenlerin işini kolaylaştırmıştır.

Eserde ayetler ilk önce konu başlıklarına göre bölümlere ayrılmış, ardından da önce i'rab'ı, sonrasında ise araştırma yapanlar için önemli olan belâgatı yapılmıştır. Kelimelerin ve terimlerin anlamları verilmiş sonrasında sırayla ayetler arasındaki ilişkiler, eğer var ise sebeb-i nüzulü verilerek ayrıntılı biçimde tefsiri yapılmıştır. Sonunda da maddeler halinde ayetlerden çıkarılan hüküm ve hikmetler sıralanmıştır.

Tefsirde kullanılmış olan bütün hadis ve rivayetlerin kuvvet dereceleri belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'den çıkarılan gündelik hayata dair bütün fıkhî ilkeler ayrıntılı biçimde ve fıkhî mezheplerin görüşleri esas alınarak incelenmiştir. Bu tefsiri diğer tefsirlerden ayıran bir diğer özellik, Zuhaylî'nin aynı zamanda bir fıkıhçı olmasıdır. Müfessir, tefsirinde yaptığı alıntıları Taberî, İbni Kesir, Kurtubî,

Zemahşerî, Râzî, Menar gibi önemli tefsir kitaplarından yapmıştır. Bu yönüyle de eser, hem rivâyet hem de dirâyet tefsiri sayılabilir.[29]

2.1.1.2. et-Tefsîru'l-Vecîz

Tam adı *"et-Tefsirü'l-Veciz ala Hamişi'l-Kur'ani'l-Azim ve meahu Esbabü'n-Nüzul ve Kavaidü't-Tertil"* olan ve 1994 tarihinde Dâru'l-Hayr'dan Yayınevi tarafından yayınlanan eser, adından da anlaşılacağı üzere Kuran'ın veciz (özlü) bir tefsiri şeklindedir. Tüm kısımlarıyla birlikte toplamda 640 sayfa olan bu esere açıklamalı meal veya özlü tefsir de denilebilir. Müellifin yapmış olduğu açıklamalar özlü olmasına ve kullanılan sözcükler özenle seçilerek sınırlı tutulmasına rağmen rahat bir şekilde anlaşılmaktadır. Müellif, eserinin sonuna hatim duası, Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı terimlerin anlamlarını verdiği bir metin, tecvid ve tertil ile okumanın kurallarını içeren bir metin ve surelerin hem Mushaf'taki sırasına hem de ilk harflerine göre yapılan sıralamaları eklemiştir. Eser 2012 yılında Hacı İnan tarafından aynı adla dilimize tercüme edilmiş, Dua Yayıncılık tarafından da basılmıştır.[30]

2.1.1.3. et-Tefsirü'l-Vecîz ve Mu'cemu Me'âni'l-Kur'âni'l-Azîz

1995 yılında Dâru'l-Fikr tarafından basılan eserde müellif, ayetlerin sebeb-i nuzüllerine ve genel anlamlarına değindikten sonra yorumlarını yapmıştır.

2.1.1.4. et-Tefsîru'l-Vasît

2001 yılında Dâru'l-Fikr tarafından üç cilt halinde basılan eser müellifin Şam Esir Radyosu'nda sekiz sene boyunca vermiş olduğu tefsir derslerinden oluşmaktadır. Müellif, anlamı kapalı olan sözcüklerin daha iyi anlaşılabilmesi için ayetlerin peşi sıra sebeb-i nüzullerini vermiştir. Aynı ayetlerin hem sade hem de

---

[29] Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve'ş-Şeriati ve'l-Menhec*, trc. Komisyon, 15 c. (istanbul: Risale, 2003); Şentürk, "Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî"; Danaci, "Son Dönem Müfessirlerinden Vehbe Zuhaylî", 463.

[30] Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-veciz ala hamişi'l-Mushaf* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 1993); Şentürk, "Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî"; Oğuz, "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî", 46.

derin bir şekilde aktarıldığı eser metodik tefsir tarzında kaleme alınmış bir çalışmadır.[31]

2.1.2. Kur'an İlimleriyle İlgili Eserleri

2.1.2.1. el-Kur'an-u'l-Kerim Bünyetühü't-Teşriiyye ve Hasâisühü'l-Hadariyye

1988 yılında Beyrut'ta bulunan Darü'l-Fikri'l-Muasır tarafından basımı yapılan eser Kur'an-ı Kerim'de yer alan hükümlerin anlaşılıp uygulanmasının güçleştiği bir vakitte, bu hükümler hakkında bilgiler verme ve açıklama vazifesini üstlenerek, çağdaş neslin Kur'an bilgisini ve din hakkındaki bilgilerini arttırmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Müellif, 166 sayfa olan eserinde Kur'an-ı Kerim'i tanıtırken, Kurân'ın kendine ait vasıfları ile ahlak, eşitlik ve insan haklarına saygı gibi meseleleri içermesinden dolayı insanlık için medeniyetin zirvesinde yer alan ilahi bir kitap olduğunu ifade etmiştir.[32] Eser 1995 yılında Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay tarafından dilimize "Fert ve Topluma Kur'an'ın Mesajı" adıyla 255 sayfa halinde tercüme edilmiş ve Risale Yayınları tarafından bastırılmıştır.

2.1.2.2. el-Kıssatü'l-Kur'âniyye, Hidâye ve Beyân

1992 yılında Şam'da bulunan Dâru'l-Hayr'da basımı yapılan 240 sayfalık bu eserin girişinde Zuhaylî, Kuran kıssalarını hakikatin bir açıklayıcısı, mümin olanlara müjde, mümin olmayanlara ise bir uyarı olarak nitelemektedir.

İki bölümden oluşan eserde müellif, ilk bölümde Peygamber Efendimizden (s.a.v) önce gelmiş olan peygamber ve diğer önemli şahsiyetlerin kıssalarına yer vermiştir. Başlangıçta Kur'an kıssalarının parçalarını, Yüce Allah'ın göndermiş olduğu bütün peygamberlere gelen vahyin özünde aynı anlamları taşıdığını, Kur'an kıssalarının nihai hedeflerini belirtir ve bunlardan örnekler sunar. Sonrasında ise peygamberlerden bazılarının ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen önemli şahsiyetlerin kıssalarına değinmiştir. Müellif, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen grup ve kavimlerin

[31] Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l Vasît* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2001); Abdulkâdir Muhammed Sâlih, *et-Tefsîrû ve'l-Mufessirûn fî'l-'Asri'l-Hadîs* (Beyrut: Marifet Yayınları, 2003).

[32] Vehbe Zuhaylî, "el-Kur'anü'l-Kerim Bünyetühü't-Teşriiyye ve Hasaisühü'l-Hadariyye", *İlim Kapısı* (1988).

kıssalarını ele alırken Kur'an çizgisinden ayrılmayıp üslubunun sadeliğini korumuştur.

İkinci bölümde Peygamber Efendimizin (s.a.v) hayatına dair kıssalara yer verilmiştir. Bu bölümde Zuhaylî, vahyin tarihini ve müşriklerin bu davete karşı gösterdikleri tutum ile bazı büyük savaşları ele almakta ayrıca Medine'de yaşamış üç büyük Yahudi kabilesi olan Beni Kaynuka, Beni Kurayza ve Beni Nadir kabilelerine ve Veda Haccına değinmektedir. Kitabın sonunda ise ayetlerin sebeb-i nüzulleri, Mekkî ve Medenî ayetler, Kur'an'ın toplanması ve korunması ele alınmıştır.[33]

2.1.2.3. el-İ'câzu'l-'İlmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on dokuzuncu kitabıdır. Bu çalışma Kur'an-ı Kerim'de yer alan ilimlerin tanıtımını yapmaktadır.

2.1.2.4. el-Vasfü fi'l-Kur'ani'l-Kerim

1999 tarihinde Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser, müminlerin ve kâfirlerin Kur'an'da yer alan tasvirlerden nasıl etkilendiğini, ölüm sonrası hayatı ve geride kalmış olan kavimlerin nasıl helak olduklarını işlemektedir.

2.1.2.5. el-İnsan fi'l-Kur'ân

Zuhaylî'nin Kur'an-ı Kerim'de insan kelimesinin nerelerde ve hangi şekillerde kullanıldığı hususundan yola çıkarak hazırlamış olduğu bu çalışma 2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

2.1.2.6. Mevsuatu'l-Kur'aniyyetu'l-Müyessere

Vehbe Zuhaylî, Muhammed Vehbi Süleyman, Muhammed Adnan Salim ve Muhammed Bassam Rüşdi el-Zein'in ortaklaşa kaleme aldıkları bu eser 2002 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanmıştır. Eser, Kurân-ı Kerim metninin yer aldığı ilk bölüm, ayetlerin kısa ve özlü bir şekilde yorumlandığı ve Zuhaylî'nin kaleme almış olduğu Tefsiru'l-Veciz bölümü, Tecvid hükümlerinin yer aldığı Ahkâmu't-Tecvid

[33] Vehbe Zuhaylî, "el-Kıssatü'l-Kur'âniyye : hidaye ve beyân.", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (1992).

bölümü, Kur'an sözlüğü niteliğinde Mu'cemu Meâni'l-Kur'an-i'l-Âzîm ve Mu'cemu Kelimâti'l-Kur'an-i'l-Âzîm bölümlerinden oluşmaktadır.[34]

2.2. KELAM İLMİYLE İLGİLİ ESERLERİ

2.2.1. el-İslam ve Tahaddiyâtü'l-Asr

İslam felsefesini konu edinen bu eserin tam adı *"el-İslam ve Tahaddiyâtü'l-Asr et-Tadahhum en-Nakdî mine'l-Vecheti'ş-Şer'iyye"* olup 1996 yılında Dâru'l-Mektebî'den yayınlanan *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisi içinde sekizinci kitap olarak basılmıştır.

2.2.2. el-Îmânu bi'l-Kazâ ve'l-Kader

1999 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser 91 adet soru ve cevaptan oluşmaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere kelam ilmi alanında yazılmış, kaza ve kader konusunu ele alan bir eserdir.

2.2.3. Usûlü'l-İman ve'l-İslam

2008 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da iki cilt halinde basılmış olan eserde müellif, Kur'an ve sünnetten getirmiş olduğu yetmişten fazla delil ile inanç ve İslam ahlakının temellerini toplamıştır. Bu eser vesilesiyle İslam dininin en önemli meselelerini basit bir dille bizlere aktarmış olan Zuhaylî, meseleleri aktarırken nassın dışına çıkmamıştır.

Müellif, eserin ilk bölümünde tevhid inancı başta olmak üzere, Allah'ın (c.c.) isim ve sıfatlarının anlamları ile peygamberlere, meleklere, gönderilmiş olan kitaplara, kaza ve kadere, kıyamet gününe, cennet ve cehenneme olan inancı konu edinmiştir. İkinci ciltte ise müellif, yasak olan yemekler, içkiler ve giyinme tarzından uzak durmanın önemini, ikiyüzlülük ve işlenilen günahlara tövbe etme başlıklarını açmıştır.[35]

[34] Vehbe Zuhaylî v.dğr., *Mevsuatu'l-Kur'aniyyetu'l-Müyessere* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2002).
[35] Vehbe Zuhaylî, *Usûlü'l-İman ve'l-İslam* (Beyrut: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2008).

Vehbe Zuhaylî'nin 1995 yılında kaleme almış olduğu *"el-İslam ve'l-İmân ve'l-İhsân"* adlı çalışması hakkında başka bilgiye ulaşamadığımız için bu listeye eklemeyi uygun bulduk.

2.3. HADİS ve SİYER ile İLGİLİ ESERLERİ

2.3.1. Kırâat ve Davâbıt fi Fehmi'l-Hadisi'n-Nebevî

Peygamber Efendimizin (s.a.v) hadis-i şeriflerini okurken uyulması gereken hassasiyetten bahseden bu eser 2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

2.3.2. el-Vesâil ve'l-Gaye

Fas'ta bulunan Terminolojik Araştırmalar Enstitüsü tarafından basılan *Terminoloji Çalışmaları Dergisi*'nin 2005 yılında çıkardığı dokuzuncu sayısında yer alan bu makalenin tam adı *"el-Vesâilü ve'l-Ğâyâtü min Vad'i'l-Mu'cemi't-Târîhî li'l-Mustılahâti'l-Hadisiyye"*dir. Zuhaylî, bu makalede hadis kavramları sözlüğünün geliştirilmesinin nasıl ve neden yapılabilir olduğuna ışık tutmuştur.

2.3.3. Şemailü'l-Mustafa (s.a.v.)

2006 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmış olan eser Peygamber Efendimizden (s.a.v) bahseden kitapların en kapsamlılarından biri olma özelliğini taşır. Müellif, 628 sayfalık bu çalışmasını bölümlere ayırmak yerine konularını birbiri ardına sıralamıştır. Öncelikle Peygamber Efendimizin (s.a.v) konumunu ele almış sonrasında Peygamberimizin (s.a.v) faziletlerinden, affı, cesareti, tevazu, görgü kuralları, merhameti, sadakati, dürüstlüğü gibi üstün özelliklere sahip ahlaki karakterinden bahsetmiştir. Daha sonra Peygamber Efendimizin (s.a.v) fiziksel özelliklerinden, isimlerinden ve mucizelerinden bahsetmiş ve Hristiyan ve Yahudi din adamlarının haberlerinde peygamberlik delillerini incelemiştir.[36]

Vehbe Zuhaylî'nin bu alanda yazmış olduğu eserlerin yanı sıra içeriğine ulaşamadığımız;

[36] Vehbe Zuhaylî, "Şemailü'l-Mustafa (SAV)", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (2006).

- 1997 yılında kaleme almış olduğu *"es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'ş-Şerîfe (Hakîkatuhâ ve Mekânetuhâ ınde'l-Müslimîn)"*,
- 1997 yılında kaleme almış olduğu "*Fıkhu's-Sünneti'n-Nebeviyye*" ve
- 2000 yılında kaleme almış olduğu *"Kırâatü'l-Muâsıra fi'l-Hadisi'n-Nebevî"* adlı çalışmaları da kaleme almıştır.

2.4. İSLAM AHLAK ESASLARIYLA İLGİLİ ESERLERİ

2.4.1. el-İlmu ve'l-Îmân ve Kadâyâ'ş-Şebâb

1990 yılında Kuveyt Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından basılmış olan eserde Zuhaylî, özelde gençler genelde ise tüm insanların, insan yaşamının ve genel olarak evrenin sorunlarını ele almıştır. Bu sorunların anlaşılıp farkına varılmasına ve çözülmesine katkıda bulunmayı kendine gaye edinmiş olan bu çalışma, insanlığı gençliğin içinde bulunduğu kaygıların farkına varıp iletişimde bulunmaya, istedikleri hedeflere ulaşmalarına yardımcı olmaya ve karşılaştıkları güç durumlarda, umutsuzluk ve çaresizlik içinde hissettikleri anlarda onlarla birlik olmaya davet etmiştir.

2.4.2. ed-Dîn ve Tefâ'uluhü mea'l Hayât

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin otuz dokuzuncu kitabıdır. Müellif, eserinde İslam dininin dünyevî yönünü ve ahiret ile dünya hayatı arasındaki etkileşimini incelemiştir.

2.4.3. el-Muslimûn fi'l Karni'l-Hâdî ve'l-'Işrîn

1998 yılında *Beyne'l-Asâleti ve'l-Muâsara* serisinin otuz altıncı kitabı olarak Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser, asrımızda Müslümanların içinde bulunduğu durumu konu edinmiştir.

2.4.4. Kazıyyetü'l-Ehdâs

1998 yılında *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin otuz beşinci kitabı olarak Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser, İslam dininin aile ve çocuk konularında hassas olduğuna dikkatleri çekmiş ve İslâmî eğitimin önemini vurgulamıştır.

2.4.5. el-Kıyemü'l-İnsâniyye fi'l-Kur'ân-i'l-Kerîm

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, birkaç farklı ülkede vermiş olduğu İslam'da ahlakî değer ve ilkelerle alakalı dersleri kaleme almıştır.

2.4.6. el-Kıyemü'l-İslamiyye ve'l-Kıyemü'l-İktisâdiyye

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde Zuhaylî, okuyucularına İslam dininin dünyadaki bozuk düzeni düzeltmek için var olduğunu hatırlatıp İslam dininin dengeyi ve ölçüyü ön plana çıkarıp sahtekârlığı ve aldatmacayı engellediğini ikrar ettiriyor. Müellif, bu eserde ekonomik düzenin İslam'a uygun hale nasıl getirilebileceğini de incelemiştir.

2.4.7. es-Sekâfe ve'l-Fikr

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser, Müslüman bir kimsenin düşünce özgürlüğünden, içinde bulunduğu kültürün eşsizliğinden bahseder. Ayrıca Müslüman bireyin diğer medeniyetlerin kültürel ögelerinden birini seçip ondan yararlanabileceğini ifade etmesinin yanında Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin dışında herhangi bir kültürel öğenin etkisi altında kalmamasını da tavsiye eder.

2.4.8. Menhecü'd-Da'veh fi's-Sîrati'n-Nebeviyye

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan bu çalışma, İslam davasının gayesinden, yöntem ve tekniğinden, temelinden, başlangıç noktasından ve zorluklarından bahsedip bu davayı anlatan ve yürüten şahıslar olan vaizlere doğru yolu ve doğru yaklaşımı tavsiye edip onlara destek olacak şekilde hazırlanmıştır.

2.4.9. Hakku'l-Hurriye fi'l-Âlem

2000 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmış olan eser insan haklarının İslam medeniyetinde ve batı medeniyetlerindeki hukukî dayanaklarını göstermekte ve özgürlüğün dünyada ve İslam'da ne anlama geldiğine, sınırlarına, tarih içerisinde geçirdiği anlam değişikliklerine değinmekte ve özgürlüğün özel ve kamusal alandaki çeşitlerini bize tanıtmaktadır.

Eser *Çağdaş İslam Düşüncesi Dergisi*'nin 2003 yılında çıkardığı sayıda Taha Câbir el-Alvâni (ö. 1437/2016) tarafından incelenip tanıtımı yapılmıştır.

2.4.10. el-Âlemiyye ve'l Hâtımiyye ve'l-Hulûd

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, İslam dininin üç özelliğini öne çıkartmıştır. Bunlar; İslamiyet'in amaçladığı hedefler neticesinde dinler arasında eşsiz olmasını sağlayan evrenselliği, son din olması, sonsuzluğu hedeflemesi ve diğer inanılan her türlü şeye olan üstünlüğüdür. Müellif, bu çalışmada özgürlük, adalet ve eşitlik kavramlarının ilke olmaktan daha çok slogan hale geldiği günümüzde bu kavramların tekrardan ilke haline gelebilmeleri için tek çarenin insanlığın tüm hayatı boyunca oynayacağı rolleri düzenlemiş olan vahye uymak olduğunu belirtmiştir.

2.4.11. Âlemiyyetü'l-Kur'âni'l-Kerîm

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan bu eserde evrensellik, milliyetçilik, ümmetçilik, ırkçılık, medeniyet, Batı medeniyeti ve bireycilik terimleri açıklanmış ve bu kavramlar arasında bir dengenin olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca İslam ile diğer inançlar arasında bir dengenin var olduğunu belirtmiş, cihadın egemen olmasını evrensellik ilkesi altında ele almış ve ümmetin diğer milletler ile ilişkisinin nasıl olması gerektiğini incelemiştir.

2.4.12. el-İslam ve Usûlü'l Hadârati'l-İnsâniyye

Eser Birleşmiş Milletler'in 2001 senesini *"Medeniyetler Diyaloğu Yılı"* olarak yayınlaması vesilesiyle İslam'ın insanlığa vermiş olduğu değeri ele almakta olup aynı yıl Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

2.4.13. Müşkilât fi Tariki'n-Nühûd

2001 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da basılmış olan eserin yazımında Muhammed Adnan Selam, Tevfik Hacı Yahya, Ahmed Ratib Hamuş, Abdurrahman el-Nehlavi, Abdulvâhid Elvâni, Muhammed Said Ramazan el-Bûti, Muhammed Ratib en-Nabulsî, Usame Zekeriya, Ahmed Muaz el-Hâtib, Muhammed Vehbi Süleyman ve Vehbe ez-Zuhaylî dâhil birçok İslam âlimi vazife almıştır.

Eserin konuları arasında dinde aşırılık, diyalog, İslami anlayışın zaman içindeki değişimi, İslam hukukunun çevrenin korunmasına verdiği önem, savurganlık mevzusunun İslam muâmelâtındaki yeri, spora İslam'ın bakışı, bencillik, dürüstlük ve sorumluluk gibi eylemlerin İslam dinindeki yerleri ve tüketim kültürü gibi başlıklar yer almaktadır.

2.4.14. Hukûku'l-Etfâl ve'l-Musinnîn

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser çocukların ve yaşlıların İslam hukukundaki haklarını incelemektedir.

2.4.15. Ahlaku'l-Müslim bi'l-Müctema'

2002 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmış olan eser, Müslüman'ın toplumla olan ilişkisinde, İslam dininin önemsediği ve uyulmasını tavsiye ettiği özelliklerle Müslüman bir kimseyi diğerlerinden farklı kılan İslam ahlakını incelemiştir. Kitapta İslam dininin hem bireyi hem de bireyin içinde bulunduğu her türlü grubu yenileme arzusunu gösteren, insanın başka insanlarla yani onun içinde bulunduğu toplumla olan ilişkisi ile alakalı yüz yirmi yedi adet konu başlığı bulunmaktadır. Ayrıca müellifin âdeti olduğu üzere her konu ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerle desteklenmiştir.

2.4.16. Ahlâku'l-Müslim Alâkatühû bi'n-Nefs ve'l-Kevn

2008 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da *Müslüman Ahlakı* dizisi içerisinde basılmış olan eserde müellif, ruh, toplum ve ölüm sonrası konuları ile ilgilenmiştir. 750 sayfalık bu eserde evlilik ve merhamet konularından iman konusuna kademeli bir geçiş mevcuttur.

Eserde yer alan başlıklardan bazıları; evlilik, çocukların maddi ve manevi sorumluluğu, evlilik sırları, giyim, süslenme, yemek ve görgü kuralları, hizmetçilere muamele, yaratıklara merhamet, kamu yararını tercih etme, ebeveynler, komşularla ilişki, misafir ağırlama ve onurlandırma, arkadaşları ziyaret etme ve cömertlik gibi çeşitli konulardır.[37]

[37] Vehbe Zuhaylî, "Ahlâku'l-Müslim Alâkatühû bi'n-Nefs ve'l-Kevn ", *Şefkat Yayıncılık* (2008).

2.4.17. Himayetü'l-Bîeti fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye

2010 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan kırk yedi sayfalık çalışmada müellif, çevrenin tanımını yapmış, çevrenin kirlenmesinde etkili olan faktörleri sıralayıp bunun neden olduğu zararları incelemiştir. İnsanın doğayla olan ilişkisine de değinen Zuhaylî, çevreyi korumanın yöntemlerine ve İslam dininin çevreye ve temizliğe verdiği önemi ele almış bu konudaki ayet ve hadislerden iktibasta bulunmuştur.[38]

2.4.18. Ahlakü'l-Müslim Alakatuhu bi'l-Halık

2010 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da basılmış olan eser, saf içgüdüye eşlik eden imanın ihtişamını ve mutluluğun tazeliğini koruyan, her biri toplumuyla insan ilişkisini geliştirmek ve bireyi ve grubu kapsamlı, dengeli, istikrarlı ve gelişen bir şekilde, maddi ve manevi, gerçekçi ve ideal bir şekilde inşa etmeye uygun 188 konuya değiniyor. Bütün bu konular Kuran-ı Kerim'den ve Hz. Peygamber'in eğitimdeki hadislerinden alınmış talimatlardır. Bu kurallar sadelik, açıklık, anlaşılma kolaylığı, Müslümanların ve bunları işiten veya okuyan kişilerin rahatlıkla anlayabileceği tarzda yazıya geçirilmişlerdir.

2.4.19. el-İslam ve'l-İâkah

Tam adı *"el-İslam ve'l-İâkah Bahs fi Rasdî'z-Zevahiri'l-İctimaiyyeti'l-Muavvakîn"* olan eser 2011 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmıştır.

Bu kitapta müellif, engellilik mevzusunu çeşitli yönlerden inceliyor, İslam'ın engellilere karşı tutumunu, engellilerin sahip oldukları hakları ve toplumun onlara karşı sergilemesi gereken ahlakî sorumlulukları ele alıyor.

2.4.20. el-Kânûnu'd-Düveli'l-İnsanî ve Hukuku'l-İnsan

2012 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da basılmış olan kitap, insanı ve onun haklarını yücelten İslam'ı ele alıp onun bir insanı din, ırk, mezhep veya mensubiyetinden bağımsız olarak âdemiyet ilkesiyle onurlandırdığını tespit ediyor.

[38] Vehbe Zuhaylî, *Himayetü'l-Bîeti fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2010).

Eser iki ana bölümden oluşmakta ve birinci bölümde, uluslararası insan hukuku kavramı, amacı, içeriği, kaynakları ve gelişimi hakkında bilgi verilmiş, hukukun hem sulh hem de harp dönemlerinde insan haklarını düzenlemek için uluslararası mecrada onaylanmış kural ve ilkeler bütünü olduğu açıklığa kavuşturulmuştur. Zuhaylî, evrensel hukuk kurallarının korunmasının en önemli yollarından biri olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin varlığını görmektedir. Bu bölümde müellif, evrensel insan haklarının özelliklerini, insanları ve mülkü koruma amacını, bu hukukun uygulama kapsamını, uygulanma durumlarını ve onu uygulamaya koymanın en önemli yollarını açıklamıştır.

İkinci bölümde ise insan haklarının İslam hukukundaki kurallarını uluslararası sözleşmelerle mukayese etmektedir.

2.4.21. Ahlaku'n-Nâşie fi's-Sünneti'n-Nebeviyye

2015 yılında Dâru'l-Hâfız Yayınevinde basılmış olan bu çalışma, Müslüman olan bir erkek veya bir kadının karakterini eksiksiz biçimde temellendirmeyi sağlamak amacıyla büyük bir özenle seçilmiş hadis-i şeriflerden oluşmaktadır. Muhtevasındaki hadis-i şerifler erkeğin hem kişisel ve sosyal, hem de siyasal ve mali şartlarıyla alakalı konuları ele alır.[39]

2.4.22. İttifâkıyyetü'l-Kazâi

2015 yılında Kahire'de bulunan Dâru'l-Kelime Yayınevinde basılan eserin tam adı *"İttifakıyyetü'l-Kazâi ale'l-Eşkâli't-Temyîz Zıddü'l-Mereti fi Mizâni Şeriaati'l-İslamiyye"* olup eserin düzenlemesini Cafer Abdüsselam yapmıştır.

Eserde Vehbe Zuhaylî başta olmak üzere altı âlim tarafından yazılmış olan kadın hakları, cinsiyetler arasındaki ayrımcılık ve İslamiyet'in bu konudaki görüşlerini yansıtan metinler mevcuttur.

Vehbe Zuhaylî'nin İslam ahlakı alanında yazdığı eserlere, içeriklerine ulaşamadığımız; 1992 yılında kaleme aldığı *"Şir'atü Hukûki'l-İnsan fi'l-İslam"* ve 2011 yılında kaleme aldığı *"Hukukü'l-İnsan fi'l-İslam"* adlı çalışmalar da eklenebilir.

[39] Vehbe Zuhaylî, "Ahlaku'n-Nâşie fi's-Sünneti'n-Nebeviyye", *Bayan Yayıncılık* (2015).

2.5. İSLAM HUKUKUYLA İLGİLİ ESERLERİ

2.5.1. Usulü Fıkıh İle ilgili Eserleri

2.5.1.1. Nazariyyetü'z-Zarureti'ş-Şer'iyye

Tam adı *"Nazariyyetü'z-Zarureti'ş-Şer'iyye Mukarenen mea'l-Kanu'i'l-Vaz'i"* olan ve ilk basımı 1969 yılında Şam'da Farabi Yayınevi tarafından yapılan eser 340 sayfalık hacmiyle karşılaştırmalı bir çalışma özelliğine sahiptir.

Müellif, eserine İslam hukukunun temel kavramlarından sayılan tahrim ve ibâha kavramlarının tanımlarını vererek başlamış, eşyada ve fiilde asıl olanın ibâha mı yoksa haramlık mı olduğunu incelemiştir. Bu konudaki görüşlere değindikten sonra tercih ettiği görüşün, hakkında haram olduğuna dair açık bir delil olmadığı sürece eşyanın mübah sayılması olduğunu beyan etmiştir. Çalışmasının devamında İslamiyet'in müsamaha ve adalet dini olduğuna değinerek İslam hukukunun amaçlarına, eserin başında saymış olduğu kavramların şer'i delillerine, insanın başına gelebilecek olan olağan dışı hallere ve bu hallerde uygulanabilecek kurallara değinerek eserini tamamlamıştır.[40]

2.5.1.2. ed-Davâbıtü'ş-Şer'iyye li'l-Ahzi bi Eyseri'l-Mezâhib

1978 tarihinde Şam'da ve Beyrut'da bulunan Dâru'l-Hicret'te çıkartılan "Silsiletü Efkâr fi'l-Mîzan" serisinin içinde yayınlanmıştır. 2006 tarihinde Nurullah Aktaş tarafından "Mezhep Hükümlerinin En Kolayını Almada Kurallar" adıyla dilimize otuz altı sayfa halinde çevrilmiş olan eser, bir fıkhi konuda mezheplerin herhangi birinden hüküm seçebilme mevzusunu ele almıştır.

Vehbe Zuhaylî, bu çalışmasında telfikin caiz olup olmaması ile alakalı olarak, belirleyici nokta olarak şeriatın temellerini ölçü almıştır. Şeriatın temelini yıkmayı, nihâi hedefini ve hikmetini değiştirmeyi hedefleyen her meseleyi özellikle de şer'î tuzakları mahzurlu olarak tanımlayan Zuhaylî, bu telfiklerin İslam şeriatınca yasaklandığını ifade etmiştir. Bu tür telfiklerin aksine şeriatın temelini, hedef ve hikmetlerini destekleyip, günlük hayatta insanların faydasına olan şeyleri korumak

[40] Vehbe Zuhaylî, Nazariyyetü'z-Zarureti'ş-Şer'iyye (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985).

ve ibadetleri kolaylaştırmak suretiyle iki dünyada insanın mutluluğunu amaçlayan telfiki ise caiz kabul etmiştir.[41]

2.5.1.3. İctihâdü't-Tâbiîn

1983 yılında Cezayir Diyanet İşleri ve Vakıflar Bakanlığı tarafından basılmış olan eserin Fransızca tercümesi de bulunmaktadır.

Müellif, kırk altı sayfa olan bu çalışmasında başlıca tabiûn döneminde yapılmış olan içtihatların sebeplerine, zorunlu olmasına ve bu içtihatlar yapılırken hangi yöntemlerin uygulandığına değinmiştir. Zuhaylî, çalışmanın devamında tabiûn içtihatlarıyla ilgili yazılmış önemli eserlere de değinmiştir.[42]

2.5.1.4. Usulü'l-Fıkhi'l-İslâmî

İlk basımı 1986'da Dâru'l-Fikr'de yapılmış olan eser sekiz ana başlık ve iki cilt halinde hazırlanmıştır.

Eserin ilk cildine İslam fıkıh usulünün tanımıyla başlayan Zuhaylî, ilk başlıkta şer'i hükümlerden hükmün, hâkimin, kendisiyle hükme varılan mahkûm bih'in ve hakkında hüküm verilen mahkûm aleyhin tanımını vermiştir. İkinci başlıkta şer'i metinlerden hüküm çıkarma metotlarına, bu çıkarımların durumuna ve nasıl delillendirileceği ile hurûfu meâniye değinmiştir. Üçüncü başlıkta üzerinde ittifak veya ihtilaf bulunan şer'i hükümlerin kaynakları üzerinde durmuştur.

İkinci cilde nesh teorisi başlığı ile başlayan müellif, bu mevzuyu etraflıca ele almış, şartlarına, hikmetine ve uygulamadaki örneklerine değinmiştir. Âlimlerin nesh konusu hakkındaki görüşlerine de değinen müellif, neshin Peygamber Efendimiz (s.a.v) zamanında bizzat kendisi tarafından yapıldığını ifade ederek bir ayetin ancak yine bir ayet ile nesh edilebileceğini vurgulayarak günümüzde nesh yapılamayacağını belirtmiştir. Beşinci başlıkta ise fıkıh usulü yazımında iki mezhep olan mütekellimin ile usulcülerin yazmış olduğu metinlerin karşılaştırmalı tahlilini yapar. Eserin altıncı başlığında şeriatın genel amaçlarından bahseden müellif, yedinci

[41] Vehbe ez-Zuhaylî, "Mezhep Hükümlerinin En Kolayını Almada Kurallar", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, trc. M. Nurullah Aktaş, 7 (2006): 409-416.
[42] Vehbe Zuhaylî, İctihâdü't-Tâbiîn (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000).

başlıkta içtihat ve taklit bahislerini ele almıştır. Zuhaylî taklidi, toplumdaki herkesin ilimden aynı şeklide istifade edemeyeceğini etse dahi aynı şekilde anlayamayacağını vurgulamış ve taklidi, içtihatta bulunamayacak kimseler için caiz görmüştür. Son başlıkta ise deliller arasında bir çelişki olması durumunda tercihin nasıl yapılması gerektiği konusu üzerinde durmuş, hakiki ve manevi çelişkiyi birbirnden ayırt ederek bunu metinler üzerinde örneklerle göstermiştir.[43]

2.5.1.5. el-Cedid fî Âlemi'l-İctihâd

Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından çıkarılan *Şeriat ve Hukuk Dergisi*'nin 1990 yılında çıkmış olan dördüncü sayısının içinde bulunan bir makaledir.

Zuhaylî, bu makalede fıkhın temel ekollerinden yola çıkarak günümüzde ortaya çıkan teknolojilerle birlikte fetva verilmesi gereken yeni hususlarda içtihadın nasıl yapılacağına değinmiştir.

2.5.1.6. Usûlü'l-Fıkh

1990 yılında Şam ve Trablus'ta bulunan Külliyyetü'd-Da'veti'l-İslamiyye'den çıkan eseri Zuhaylî dört ana bölüme ayırmıştır.

İlk kısımda, şer'i delilleri incelemiş; ikinci kısımda, şer'i hükümleri incelemiş ve hüküm, hâkim, mahkûm fih ve mahkûm aleyhe değinmiş; üçüncü kısımda dil ve deliller yönünden kuralları tahlil etmiş; son bölümde ise hüküm koyma açısından kuralları incelemiştir.[44]

Müellifin ele aldığı bir diğer eser olan *"el-Vasît fî Usûli'l-Fıkhi'l-İslami"* bu çalışmanın özeti olarak kabul edilmektedir.[45]

---

[43] Vehbe Zuhaylî, *Usûlu'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1986).
[44] Vehbe Zuhaylî, "Usûlü'l-fıkh", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (1400 1990).
[45] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 20.

2.5.1.7. el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh

1991 tarihinde Külliyyetü'd-Da'veti'l-İslamiyyede 553 sayfa olarak basılan kitap 1996 tarihinde Dr. Ahmet Efe tarafından dilimize tercüme edilmiş ve Risale Yayınevi tarafından *"Fıkıh Usulü"* adıyla yayınlanmıştır.

Vehbe Zuhaylî, fıkıh usulünü konu edindiği bu eserinde fıkıh usulünün, müçtehitlerin içtihad yapmak ve delil çıkarabilmek için ortaya koydukları ilkeler olduğunu ve İslam fıkhını anlamlandırmada temel, -ister ayet ve hadisle ister kıyas yoluyla belirlenmiş olsun- dini hükümleri anlamada ise rehber konumunda olduğunu ifade eder. Bu sebeple dini ilimlerde kişinin ister öğreten isterse öğrenen konumunda olsun hiçbir şekilde bu ilimden müstağni olamayacağını söyler.

Müellif, böylesine önem arz eden bu ilmi ana çerçevesiyle ortaya koymakta, karmaşık ve zor konuların anlaşılırlığına katkı sağlamakta ve fıkıh usulüne dair terimlerin uygulanması noktasında yoğunlaşmaktadır. [46]

2.5.1.8. er-Ruhasu'ş-Şer'iyye Ahkâmuha ve Davâbituhâ

1993 yılında Dâru'l-Hayr'da basılan eser kolaylık dini olan İslam dininin hangi durumlarda ne gibi kolaylıklar sağladığını inceler ve azimet-ruhsat kavramını derinlemesine ele alır.

2.5.1.9. el-Mesûliyyetü an fi'li'l-Ğayr

1995 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserin konusu İslam Ceza Hukuku'nun konularından da birisi olan 'şahsilik' prensibidir.

2.5.1.10. et-Taklîd fi'l-Mezâhibi'l-İslamiyye ınde's-Sünne ve'ş-Şîa

1996 yılında Dâru'l-Mektebî'den çıkarılan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin dördüncü kitabıdır. Eserde Sünnî ve Şiî mezheplerinde taklit meselesi ele alınmıştır.

[46] Vehbe Zuhaylî, el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh (Trablus: Külliyyetü'd-Da'veti'l-İslamiyye, 1991).

2.5.1.11. Sedd-i Zerâi

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 1996 yılında basılan dokuzuncu sayısının üçüncü kısmında bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede İslam fikhının temel ilkelerinden biri olarak kabul edilen sedd-i zerâiyi ele almış ve hangi durumlarda geçerli olacağını örneklerle açıklamıştır.

2.5.1.12. el-Urfu ve'l-Âdet

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi birinci kitabıdır. Müellif, bu çalışmasında içtihad ve kanun alanında kararlar alınırken örf ve âdetin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

2.5.1.13. Nikâtu'l İltikâ beyne'l-Mezâhibi'l-İslamiyye

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on altıncı kitabıdır. Bu çalışma mezhepler arasındaki ortak noktaların çoğunlukta olduğuna, ayrım noktalarının ise az ve detaylarda olduğuna vurgu yapmaktadır.

2.5.1.14. el-İctihâdü'l-Fıkhiyye'l-Hadis: Muntalakâtühü ve İtticâhâtühü

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser aynı zamanda *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on beşinci kitabıdır. Müellif, eserde içtihadı günümüze uyarlarken hangi ilke ve yönlerinin değiştirilemeyeceğini ele almıştır.

2.5.1.15. Esbâbu İhtilâf ve Cihâti'n-Nazari'l-Fıkhiyye

1998 yılında *Beyne'l-Asâleti ve'l-Muâsara* serisinin kırk birinci kitabı olarak Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır. Müellif, bu eserde fıkıh alanında içtihad ederken ortaya çıkan ihtilafların nedenleri üzerinde durmaktadır.

2.5.1.16. el-Mezâhibu'l-İslamiyyeti'l-Hamse

Vehbe Zuhaylî, Dr. Abdulhâdî el-Fadlî (ö. 1434/2013), Prof. Muhammed el-Vefârîşî, Prof. Muhammed Sekhâl el-Cezâirî ve Dr. Usame el-Hamevî'nin beraber kaleme almış oldukları eserde dört büyük mezhebin yanında beşinci mezhep olarak İmamiyye hakkında da bilgi verilmiştir. Zuhaylî, bu çalışmanın Şafii mezhebi

kısmını kaleme almıştır. Çalışma 1998 yılında Lübnan'da Dâru'l-Ğadir Yayınevinde basılmıştır.

2.5.1.17. ez-Zerâi' fi's-Siyâseti'ş-Şer'ıyye ve'l-Fıkhi'l-İslâmî

Vehbe Zuhaylî'nin 1959 yılında Kahire Üniversitesi Şeriat Fakültesinde iken hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi tam kırk yıl sonra 1999 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

Müellif, eserine konuyla ilgili bazı malumatlar vererek başlamış ve kitabını üç ana bölüm halinde hazırlamıştır. İlk bölümde zerâie/vesilelere genel bir bakış atmış ve kısımlarına ayırmış olan Zuhaylî, ikinci bölümde ise bu konuda âlimler tarafından ortaya atılmış olan görüşleri, dayandıkları deliller ve görüş ayrılıklarının sebeplerine değinmiştir. Son bölümde ise şeriatın bu yolda oluşturmuş olduğu sedd-i zerâi esasından ve aldığı diğer önlemlerden bahsetmiştir. Bu başlıktan sonra bir sonsöz ve kaynakça ile eserini sonlandırmıştır.[47]

2.5.1.18. Teğayyüru'l-İctihâd

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser kırk yedi sayfadır. İslam hukukunun sürekli değişen ve gelişen koşulları içerisinde oldukça önemli bir yer tutan bu eser müçtehitlerin elinin altında olması gereken bir çalışma niteliği taşır. Eserin içerisinde barındırdığı ilkeler içtihadın bir bütün olmakla beraber değişime ve yeniliğe de açık olduğunun altını çizer. Eser İslam hukukunun dinamik ve canlılığını, yapısının değişip güncel kaldığını, her dönemin ve o dönemde yaşayan halkın şartlarına uygunluğunu teyit etmektedir. Bu noktada müellif, bahsettiği değişimin, içtihadî çalışmaların, olayların gelecek zamana ettiği etkiyle sınırlı kalıp geçmişteki hükümleri etkilemeyeceğini, içtihadî çalışmanın temel ilke ve ideallerini hiçbir zaman geçersiz kılamayacağını vurgulamıştır.[48]

2.5.1.19. Usûlü'l-Fıkh ve Medârisü'l-Bahs Fîhi

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan otuz iki sayfalık çalışmasına fıkıh usulünü ve konusunu tanıtmakla başlayan müellif, fıkıh usulünün tarihini ve

[47] Vehbe Zuhaylî, *ez-Zerâi' fi's-Siyâseti'ş-Şer'ıyye ve'l-Fıkhi'l-İslamî* (Daru'l-Mektebî, 1999).
[48] Vehbe Zuhaylî, *Teğayyiru'l-İctihâd* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000).

kaynaklarını da ele aldıktan sonra usul yazım ekollerinden bahseden üç bölümün ilkini Şafii mezhebinin benimsemiş olduğu metod olan Mütetekellimîn metoduna ayırır. Özelliklerinden ve bu şekilde yazılmış olan önemli kitaplardan bahsedip ikinci bölüme, Hanefi mezhebinin benimsediği Fukaha metoduna geçiş yapar. Bu alanın özelliklerine ve yazılmış önemli eserlere değindikten sonra son bölüm olan Müteahhırîn yani karma şekilde yazılmış olan eserlere ve onların özelliklerine değinerek çalışmasını noktalamıştır. [49]

2.5.1.20. Tatbîku'ş-Şerîati'l-İslamiyye

Zuhaylî'nin şeriat hükümlerinin uygulanma alanlarını günümüzdeki yasalarla kıyas ederek ortaya koymaya çalıştığı bu eser 2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

2.5.1.21. el-Ahkâmu'd-Daruriyye

Tam adı *"Ahkâmu'd-Dâruriyye: ve'l-Kat'ıyyetü fi'l-İslâmî mâ Ulime mine'd-Dîni bi'd-Dârure"* olan eser 2000 tarihinde Şam'da bulunan Dâru'l-Hâfiz Yayınevinde basılmıştır. Müellif, çalışmasında İslam şeriatında bulunan hükümlerin zaruret durumlarında nasıl şekilleneceği konusuna değinmiştir.

2.5.1.22. Tecdîdu'l-Fıkhi'l-İslâmî

2000 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmış olan eser Dr. Cemal Atiyye ile ortaklaşa yazılmış olup *"Hıvârât li-Karnin Cedîd" (Yeni Asırda Söyleşiler)* serisi içerisinde yayınlanmıştır. Toplamda 340 sayfadan oluşan bu eser üç kısımdan oluşmaktadır,

İlk kısım, Dr. Cemal Atiyye tarafından ele alınmış olup bahsi geçen yenilenmenin özellikleri on iki madde de sıralanmıştır.

İkinci kısım, Vehbe Zuhaylî 'ye ait olup elli üç sayfalık bu bölümde Zuhaylî; fıkhî yenilenmeye duyulan ihtiyacı ve bu yenilenmenin kapsamını ele almıştır. Fıkıhtaki sabiteler ve değişkenlere değinen Zuhaylî, sabit olan meselelerin Kur'an-ı Kerim ve sünnet ile sabitleştiğini, değişkenlerin ise içtihad ile ortaya çıktığını belirtmiştir. Çalışmasının devamında bu yenilenmeyi yapabilecek kimselerde aranan

[49] Vehbe Zuhaylî, *Usûlü'l-Fıkh ve Medârisü'l-Bahs Fîhi* (Daru'l-Mektebî, 2000).

şartları ve yenilenmenin kurallarını sıralayan müellif, eserin sonunda ise bu yenilenmenin örnekler ve uygulamalar üzerinden yöntemlerine yer vermiştir.

Son kısımda ise her iki bölümün de yorumu yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.[50]

Eser Ürdün'de bulunan Uluslararası İslam Düşüncesi Enstitüsü tarafından yayını yapılan *Çağdaş İslam Düşüncesi Dergisi*'nin 2000 yılında çıkardığı sayıda Fethi Hasan Malkâvî tarafından incelenip tanıtımı yapılmıştır.

2.5.1.23. Sübülü'l-İstifâde

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserin tam adı *"Sübülü'l-İstifâde mine'n-Nevâzil ve'l-Fetâva ve'l-'Ameli'l-Fıkhî fi't-Tatbikâti'l-Muâsıra"*dır.

Vehbe Zuhaylî, yetmiş sayfalık bu çalışmasında fetva ile mahkeme kararları ve içtihadî hükümler arasındaki farkları, fıkıhta değişkenlerin ve sabitelerin varlığını ve bunların çeşitlerini, müftünün verebileceği fetvaların şartlarını, fetva vermede uyulması gereken bazı kuralları ve ona uymanın gerekliliğini ele almıştır.[51]

2.5.1.24. Tarihu't-Teşrîi'l-İslâmî

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan yirmi sekiz sayfalık bu eserin ele aldığı konu, tarih boyunca İslam hukukunun gördüğü önem ve vazifelerdir. Müellif, İslam hukuku geleneğinin nasıl oluştuğunu ve içtihadî çalışmaların hangi köklere dayandırıldığını bilmemiz için bu tarihî bakışı elzem görmüştür.[52]

2.5.1.25. Hükmü İcra ale'l-Ukûd bi Vesaiti'l-İttisâli'l-Hâdîseti

2007 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, günümüzde insanlığın katettiği gelişme ile dünyamızın küçük bir köy haline dönüştüğünü ve bu durumun modern iletişim vasıtalarıyla bilinebilecek yeni içtihatlara gerek olduğu gerçeğini vurgulamaktadır.

[50] Vehbe Zuhaylî - Cemal Atıyye, *Tecdidü'l-fıkhi'l-İslâmî* (Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 2000).
[51] Vehbe Zuhaylî, *Sübülü'l-İstifâde* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2001).
[52] Vehbe Zuhaylî, *Tarihu't-Teşrîi'l-İslâmî* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2001).

2.5.1.26. el-İctihâdü'l-Cemâî ve Ehemmiyetühü fî Muvaceheti Müşkilâti'l-Asr

*İslam Fıkıh Konseyi Dergi*si'nin 2009 yılında çıkarttığı sayıda yer alan bu makaleye içtihad kavramını tanıtarak başlayan müellif, toplu yapılan içtihad çeşidinin bireysel içtihattan daha eski olduğuna değinmiş ve Peygamber Efendimiz döneminde dahi yapıldığına işaret etmiştir. Kolektif içtihadın bireysel yapılan içtihatların oluşturabileceği kargaşa ortamının aksine birlik ve beraberlik sağlayacağını ifade eden Zuhaylî, bu konudaki en gözde örneğin İslam bankacılığı konusunda olduğunu belirtmiştir. Otuz sayfalık çalışmasında toplu içtihadın bireysel içtihattan ayrılan yönlerine de değinen müellif, bu şekilde hükme varılan meselelere örnekler vererek çalışmasını noktalamıştır.[53]

Vehbe Zuhaylî'nin fıkıh usulü alanında yazmış olduğu bu eserlerin yanı sıra bu alanda yazdığı ancak bizim içeriğine ulaşamadığımız çalışmalar;

- 1972 yılında kaleme aldığı ve İngilizce tercümesi bulunan *"el-Usûlu'l-Âmme li Vahdeti'd-Dîni'l-Hak"*,
- 1978 yılında Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesindeki öğrencileri için kaleme aldığı *Nazariyyetü'l-Fıkhi'l İslâmî*,
- 1997 yılında "*el-Mezhebu'ş-Şâfiî ve Mezhebühü'l Vasît Beyne'l-Mezâhibi'l-İslamiye",*
- 2001 yılında kaleme almış olduğu *"Usûlü'l-Fıkhi'l-Hanefî"*,
- 2007 yılında kaleme almış olduğu *"el-Vesâilü'l-Hadîse"*,
- *"Zuhûru'l-Kavâidi'l-Fıkhiyye min Menzûri'l-Mukârene"* ve
- *"Ahkâmu'l-Muâhedât fi'ş-Şerîati'l-İslamiyye"* adlı çalışmalardır.

[53] Vehbe Zuhaylî, "el-İctihâdü'l-Cemâî ve Ehemmiyetühü fî Muvaceheti Müşkilâti'l-Asr", *el-Mecma'u'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 2009.

2.5.2. Fürû' Fıkıh Alanında Yazdığı Geniş Kapsamlı Eserleri

2.5.2.1. el-Fıkhu'l İslâmî fî Uslûbihi'l-Cedîd

Şam'da Dâru'l-Hadis tarafından iki cilt halinde 1966 yılında basımı gerçekleşmiştir. 600 sayfa olan bu eserde Zuhaylî, yemin, adak ve bey' konularını teferruatlı biçimde incelemiştir.[54]

2.5.2.2. en-Nusûsu'l-Fıkhiyyetü'l-Muhtâra

İlk baskısı 1969 yılında Şam Dâru'l-Kitab tarafından yapılmış olan çalışma 280 sayfa ve iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısmı oluşturan metinler Ebu İshak eş-Şirâzi'nin (ö. 476/1083) Şafii mezhebini esas alarak yazdığı *et-Tenbîh*'inden ve Ebû Abdillâh el-Hattâb'ın (ö. 954/1547) Mâliki mezhebini esas alarak kaleme aldığı *Mevâhibü'l-Celîl*'den alınmıştır.

İkinci kısımda yer alan parçalar ise Hanefi mezhebi esas alınarak yazılmış olan Ebû Bekr Şemsü'l-eimme es-Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsut*'undan, Alâüddîn el-Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *Bedâiu's-Sanâi*'si ve Alâüddîn el-Haskefî'nin (ö. 1088/1677) *ed-Dürrü'l-Muḫtâr*'ından seçilmiştir.

Zuhaylî bu çalışmasında özellikle alışveriş, faiz ve hibe gibi ekonomi meselelerine değinerek mezheplerin bu konudaki görüşlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Zuhaylî'nin aynı konular üzerinden ilk kısımda Şafi ve Maliki mezhebine, ikinci kısımda ise Hanefi mezhebine yer vermiş olması esere kıyaslamalı bir eser hüviyeti de kazandırmıştır. Esere mukaddime de yazan Zuhaylî nerdeyse tüm meselelerin altına kendi tahlilini yapmış ayrıca kolayca anlaşılamayacağını düşündüğü yerlere ta'lîkât düşmüştür.[55]

2.5.2.3. el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü

İlk basımı 1984 tarihinde Dâru'l-Fikr'de sekiz cilt olarak yapılmış olan eserin son baskıları on üç cilt halindedir. Prof. Dr. Y. Vehbi Yavuz, Doç. Dr. Ahmet Efe, Dr. H. Fehmi Ulus, Dr. Abdürrahim Ural, Beşir Eryarsoy ve Nureddin Yıldız'ın bir

[54] Vehbe Zuhaylî, el-Fıkhu'l İslamî fî Uslûbihi'l-Cedîd (Şam: Daru'l-Hadîs, 1966).
[55] Vehbe Zuhaylî, en-Nusûsu'l-fıkhiyyetü'l-muhtâra, takdim, ta'lik, tahlil (Dımeşk: Dârü'l-Kitab, 1969).

araya gelerek oluşturmuş olduğu komisyon Zuhaylî'nin bu çalışmasını *"İslam Fıkhı Ansiklopedisi"* adıyla Türkçe'ye tercüme etmişlerdir. Bu çalışma 1994 tarihinde Risâle Yayınevi tarafından on cilt halinde basılmıştır.

Eseri eşsiz kılan hususlardan birisi dört fıkıh mezhebinin muteber kitaplarına dayanan görüşlerini ele almasıdır. Kitapta bu mezheplerin dışındaki mezheplerin fikhî görüşlerine de yer verilmiş lakin bu mezheplere hak mezhep gözüyle bakılmamıştır. Son zamanlarda İslam dünyasında fıkıh alanında kaleme alınan en geniş kapsamlı eserdir. Müellif bu eserinde namaz, oruç, zekât, hac, kurban, miras, avcılık, hilafet, ceza hukuku, iş hukuku, sigorta, tazminat, evlilik, boşanma, nişanlanma, İslam'da yasama ve yargı organları, alışveriş, yiyeceklerde helal ve haramlar gibi yüzlerce dini mesele üzerinde çalışmıştır. Yalnızca geçmişte kalan problemleri değil günümüzün meselelerini de ele alan ve ele aldığı bu konuları halkın dahi çok zorlanmadan anlayabileceği tarzda ifade etmiş bir fıkıh şaheseridir.

Zuhaylî, bu eserinde yeri geldiğinde mezheplerin muteber saydığı delilleri değerlendirip, bu delillerden zayıf olana dayanan delilin karşısında daha kuvvetli diğer delili tercih etmiştir. Bu durumun kötüye kullanımı ihtimal dâhilinde olmasıyla birlikte, bu durum mezhep âlimlerinin de sıklıkla başvurduğu bir olaydır. Vehbe Zuhaylî'nin delillerden birini tercih etmesinde nefsinin veya modern hiç bir akımın tesiri altında kaldığı görülmemiştir.[56]

2.5.2.4. el-Hadâretü'l-İslamiyye

1986 yılında Amman'da bulunan Mecmaü'l-Meleki li-Buhusi'l-Hadarati'l-İslamiyye kapsamında basılmış olan eseri Vehbe Zuhaylî, Muhammed Ebû Fâris (ö. 1437/2015), İhsan Abbas (ö. 1423/2003) ve Fethi ed-Düreynî (ö. 1434/2013) birlikte kaleme almışlardır. 247 sayfa olan eserde istişarenin önemi, ahlaki meseleler, ekonomik işleyiş ve gayr-i Müslimlerle olan ilişkilerin nasıl olması gerektiği hususları üzerinde durulmuştur.[57]

[56] Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi (el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü)*, çev. Komisyon (istanbul: Risale, 1994); Dini Sualler, "Vehbe Zuhayli kimdir?", *Son Devir Âlimleri* (01 Aralık 2019).

[57] Vehbe Zuhaylî - dğr., "el-Hadaretü'l-İslâmiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (1407 1986).

2.5.2.5. el-Fıkhu'l Hanbelî el-Müyesser

Tam adı *"el-Fıkhü'l-Hanbeliyyü'l-Müyesser bi-Edilletihî ve Tatbîkatihi'l-Muâsıra"* olan eser 1997 yılında Dâru'l-Kalem'de dört cilt halinde basılmıştır.

Zuhaylî, ilk cildi temizlik, namaz ve zekâta; ikinci cildi oruç, hac ve muamelâta; üçüncü cildi evlilik ve boşanma gibi ailevî hükümler, hibe, miras ve bazı muamelâta dair mevzulara; dördüncü ve son cildi ise suçlar ve cezaları ile yargıyla ilgili hükümlere ayırmıştır.

Eserde Hanbeli mezhebinin hükümleri modern zamanlar için sadeleştirilmiş ve anlaşılması daha da kolay hale getirilmiştir. Bu çalışma günümüz Müslüman bir araştırmacı veya hukuk öğrencisinin Hanbeli mezhebinin klasik hükümlerini ve günümüzde nasıl uygulandıklarını anlamaları için deliller, kaynaklar ve çeşitli örnekler barındırmaktır.[58]

2.5.2.6. el-Fıkhu'l-Malikî el-Müyesser

1999 yılında Şam'da Dâru'l-Kelimi't-Tayyib Yayınevi tarafından iki cilt halinde basılmıştır.

Müellif, eserin ilk cüzünü ibadetlere, ikinci cüzünü ise ekonomik faaliyetlere ayırmıştır. İbadetler kısmına temizlik bahsi ile başlamış olup bu başlık altında namaz, oruç ve itikâf, zekât ve sadaka, hac ve umre ile kurban ve av konularını ele almıştır. Ekonomik faaliyetler kısmında ise bey' akdi ve çeşitleri, faiz, icare ve cüâle bahislerini işlemiş bunların yanı sıra borç, vekâlet, emanet, şuf'a hakkı, kefalet, havale, ortaklık, hibe, iflas etme, mahcur olma ve gasp gibi konuları da ele almıştır.[59]

2.5.2.7. Fetâvâ Muâsıra

Zuhaylî, 2003 yılında Dâru'l-Fikr'de basılan 432 sayfalık eserine yazdığı mukaddimede görev aldığı üniversitelerde, vaaz verdiği camilerde, insanlarla konuştuğu her türlü mecrada ve konferans veya sempozyum tarzı içinde bulunmuş olduğu toplantılarda kendisine yöneltilmiş olan sorulara verdiği cevaplar üzerine bu

[58] Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l Hanbelî el-Müyesser* (Dımeşk: Daru'l-Kalem, 1997).
[59] Vehbe ZUHAYLÎ, *el-Fıkhü'l-Mâliki el-Müyesser*, 2 c. (Dımeşk: Dârü'l-Kelimi't-Tayyib, 1999).

kitabını oluşturduğunu belirtmiş ve bu kitapta vermiş olduğu fetvalara dair metodunu şu kurallara bağladığını ifade etmiştir:

- Kuran-ı Kerim'de ve sünnette bulunan İslam hukuku metinlerine bağlılık.
- Zamanın ve insanların ihtiyaçları nedeniyle gerektiğinde belirli bir mezhebe bağlı kalmayıp diğerlerinden çözümler arayabilmek.
- Fetva verici konumda olan müftüler adalet ve menfaat ilkesine göre bir mecburiyetin olmadığı ve üstün menfaatin bulunmadığı durumlarda konuyu iyice araştırıp muallakta bırakmamalı ve karar verirken halkın arzuları yerine şeriatın emirlerini dikkate almalıdır.
- Karar alırken genel prensip doğruluk ve geri ödeme karinesi olduğu için beşeri kaynaklardan çözüm önerisi almak yerine çoğunluğun görüşüne göre hareket etmek gerekir.
- İslam şeriatının kolaylığa, hoşgörüye ve kolaylaştırmaya dayandığı doğrudur, lakin bu kolaylık ilkesinin içi şeriat tarafından doldurulmuş ve karara bağlanmıştır. İnsanların çeşitli istekleri bu noktada genişletici veya belirleyici olamaz.[60]

Eser 2018 yılında Ersan Urcan tarafından 275 sayfa olarak dilimize tercüme edilmiş ve Risale Yayınları tarafından *"Günümüz Meselelerine Fetvalar"* adıyla basılmıştır.[61]

2.5.2.8. Fetava'l-Asr fi'l-İbadat ve'l-Muamelat

Tam adı *"Fetava'l-Asr fi'l-İbadat ve'l-Muamelat ve Hacati'n-Nas ve İstifsaratihim"* olan eser 2005 yılında Darü'l-Hayr'da çıkarılmıştır. Eser, yazıldığı dönem Müslümanlarının çeşitli alanlardaki fetva arayışlarına cevap niteliğindedir.

2.5.2.9. el-Veciz fi'l-Fıkhi'l-İslâmî

2005 yılında Dâru'l-Fikr'de basılan eser dört mezhep esas alınarak hazırlanmış özlü bir çalışmadır. Müellif eseri üç cilt halinde oluşturmuştur.

[60] Vehbe Zuhaylî, "Fetava Muasıra / Genel Fıkıh Çağdaş Fetvalar / Genel Hukuk", ts.
[61] Vehbe Zuhaylî, "Günümüz Meselelerine Fetvalar", çev. Ersan Urcan, *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (2018).

İlk ciltte sular, necaset çeşitleri, abdest, daha sonra namaz ve benzeri hususlar ile bunların çeşitleri, oruç ve hükümleri, zekât ve hac ile ilgili konular ele alınmaktadır.

İkinci cilt sosyal hayattaki iş ve ilişkilere ayrılmıştır. Alışveriş akitleri ve hükümleri, tefecilik, kredi, icâre, telif hakları, şirketler, spekülasyon, mevduat, kredi, acente, kefalet, devir, ipotek ve mutabakat gibi mali konular yer almıştır. Bunlarla beraber uluslararası ilişkiler, savaş konuları ve şeriat cezaları, sınırları, intikam, kan parası gibi konulara da bu kısımda değinmiştir.

Üçüncü ve son cilt ise kişisel durumlarla ilgili olup bu başlık altında evlilik çeşitleri ve hükümleri, evlilik ehliyeti, eş hakları, boşanma çeşitleri ve hükümleri ve iddet süresi, ebeveynlik, velayet, vesayet ve nafaka gibi konulara yer vermiştir. Kitabın son kısmına iki tür dizin eklenmiştir: Bunlardan biri, alfabetik sıralamaya göre düzenlenmiş olan Peygamber Efendimizin (s.a.v) hadisleridir. İkincisi ise konu başlıklarına göre düzenlenmiş, kitabın konularının bir dizinidir.[62]

2.5.2.10. Kadâya'l-Fıkh ve'l-Fikr el-Muâsır

Eser üç cilt halinde olup ilk cildi 2006, ikinci cildi 2008, üçüncü cildi ise 2011 yılında Dâru'l-Fikr Yayınevinde basılmıştır.

Eserin ilk cildinde müellifin ele aldığı konulardan bazıları; bankacılık işlemleri, uluslararası murabaha meselesi, İslami bankalar, İslami finans kurumlarındaki finansman ve yatırım formülleri ve çağdaş işlemler, güncel konularda yolsuzluk, aşırılık, terörizm, demokrasi ve şura ve yönetim, seçimlere katılım bahisleri şeklindedir. Ayrıca yine bu ciltte cinayetler için itici güçlerin sorumluluğu, tıp alanındaki uygulamaların etiği, hasta hakları, genetik ayak izi ve bundan yararlanma alanları, uluslararası İslam hukuku, uluslararası ilişkiler ve İslam'da ılımlılık kavramı, etik ve çevre bilinci, evrensellik ve kültürel özellikler arasındaki küreselleşme ve insan hakları gibi önemli konulara da yer verilmiştir.

Müellif, ikinci ciltte birinci bölümde bir kısmının ele alındığı önemli güncel meselelere değinmeye devam etmiştir. Bu ciltte; davalar arasında Peygamber'in

[62] Vehbe Zuhaylî, *el-Veciz fi'l-Fıkhi'l-İslamî* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2005).

sünneti ve statüsü, ondan öğrenilen hüküm türleri, hadisi anlama, tahlil ve eleştirmede gözlemlenen kurallar, toplumu ilgilendiren fetvalarda içtihat toplantılarının rolü ve hedefleri, bütçelerin hukuk kuralları gibi konular yer almıştır. Bununla birlikte fetvanın tanımı, tarihçesi ve ekolleri, fetvaya ve fetvanın denetimlerine direnenlerin yerine getirmesi gereken sorumluluklar, İslam hukuku ve Suriye medeni hukukundaki genel kurallar ile birlikte İslam toprakları, vakıf ve vakfın gelişimi, Kuran ayetlerinin ticareti ve duvarlara asılması hakkında hükümler yer almıştır. Yine bu ciltte Müslüman bir aile kurmanın önemi ve inşasının önünde duran engeller, evlilik sözleşmesiyle bağlantılı kadın haklarına da yer verilmiştir.

Zuhaylî, bu iki ciltten sonra çeşitli İslami konferanslara katılmış ve buralarda ilk iki ciltte bahsettiği olaylardan sonra ortaya çıkan hukuksal ve entelektüel meselelere değinmeye devam etmiştir. Bu eserin üçüncü cildi bu konferanslardaki çeşitli derslerden oluşmuştur. Bu yeni konuların bir kısmı içtihat ve fıkhın yenilenmesi ile ilgili, bir kısmı da eşlerin ortak hakları ile zinânın temelleri ve çocukları ile ilgili kararlar dâhil olmak üzere bir dizi önemli ve çeşitli araştırmalardan oluşmaktadır. Zuhaylî bu ciltte İslam'ı ve Müslümanları bölen faktörleri ve bunların abartılı olan yönlerini ve İslami hareketlerin ortaya çıkışını tanıtmıştır. Bu vesileyle Müslümanlara birlik, barış ve uyum çağrısında bulunmuştur.[63]

2.5.2.11. Mevsuatu'l-Fıkhi'l-İslami ve'l-Kadaya el-Muasıra

2010 yılında Dâru'l-Fikr'de on üç cilt halinde basılmıştır. Zuhaylî, eserini oluştururken aldığı fetvaları nassın yanı sıra mezheplerin içtihatlarına dayanarak oluşturmuştur. Sadece bir mezhebe bağlı olmayıp dört mezhebin görüşlerini de ele alan karşılaştırmalı bir çalışmadır. Çalışmasında hukuk kitaplarında yer alan meseleler içerisinden günümüzde geçerliliğini koruyan nazarî fıkıh konularına değinmiştir. Ele aldığı meselelerde bütün delillere ve görüşlere değindikten sonra genellikle kendi tercihini belirten Zuhaylî, tercihini belli etmediği meselelerde ise çoğunluğun görüşüne uyduğunu ifade etmektedir.[64]

[63] Vehbe Zuhaylî, *Kadâya'l-Fıkh ve'l-Fikr el-Muâsır* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2006).
[64] Vehbe Zuhaylî, *Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslami ve'l-Kadaya El-Muasıra* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2008).

2.5.2.12. el-Fıkhu'ş-Şâfiî el-Müyesser

2008 yılında Dâru'l-Fikr'de iki cilt halinde basılmış olan eserin girişinde müellif öncelikle İmam Şafi'ye ve onun fıkha kazandırmış olduğu ilkelere değinmiş ve sonrasında kitabı iki bölüme ayırmıştır.

İlk bölümde namaz, zekât, oruç ve haccın yanı sıra umre ve kurban gibi ibadetlerden genel hatları ile bahsetmiş; ikinci bölümde ise alışveriş başta olmak üzere borç, faiz, hibe ve vakıf gibi bazı muamelat konularına değinmiştir.[65]

2.5.2.13. el-Fıkhu'l-Hanefî el-Müyesser

2010 yılında Dâru'l-Fikr'de iki cilt halinde basılmış olan eserde yazar, Hanefî mezhebinin temel kaynaklarından kabul edilen; *Tuhfetü'l-Fukahâ', Merâki'l-Felâh, Tebyînü'l-Hakâik, el-Lübâb, Reddü'l-Muhtâr* ve *el-İhtiyâr* gibi kitapların yanı sıra birçok kaynaktan yola çıkarak fıkhın hemen hemen bütün mevzularını özetlemiş ve istifademize sunmuştur. Eser 2014 yılında Yusuf CİĞER tarafından *"Hanefî Fıkhı"* adıyla dört cilt halinde dilimize tercüme edilmiş olup İstanbul'da bulunan Saadet yayınlarında basılmıştır.

Vehbe Zuhaylî, eserinin ilk cildinde genel ibadet konuları ile mali ve medeni tasarruflara yer vermiş, ikinci cildinde ise aile ile ilgili hükümleri, suç çeşitleri ve cezalarını ve de cihad konusunu işleyip çalışmasını nihayete erdirmiştir.[66]

Vehbe Zuhaylî'nin bu alanda kaleme almış olduğu eserlerden içeriklerine ulaşamadığımız çalışmalar;

- 1989 yılında kaleme almış olduğu *"Mebâhis el-Hükmü'ş-Şer'î"* adlı eser ve
- 2001 yılında kaleme aldığı *"el-Kitabu'l-Fıkhu'l-Câmiî"* adlı çalışmasıdır.

2.5.3. Savaş Hukukuna ve Uluslararası İlişkilere Dair Eserleri

2.5.3.1. Âsârü'l-Harb fi'l-Fıkhi'l-İslâmî

Mezhepler arası mukayeseli şekilde hazırlanmış olan eser, Vehbe Zuhaylî'nin doktora tezidir. Zuhaylî'ye hocaları tarafından tezinin diğer üniversitelerde tanınması

[65] Vehbe Zuhaylî, "el-Fıkhu'ş-Şâfiî el-Müyesser", *Şefkat Yayıncılık* (2008).
[66] Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-Hanefî el-Müyesser* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2010); Vehbe Zuhaylî, *El Fıkhul Hanefi El Müyesser* (İstanbul : Saadet Yayınevi, 2014).

ve ondan yararlanılması için yayımlaması tavsiye edilmiştir. Şerefü'l-Ûla derecesiyle tamamladığı tezinin ilk basımı doktoradan mezun olduğu 1963 tarihinde 887 sayfa halinde Şam'da bulunan Dâru'l-Mektebeti'l-Hadisiyye tarafından yapılmıştır.

Eserinin girişinde ıstılahi/terminolojik açıklamalara yer veren Zuhaylî, savaş ve çeşitlerinin tanımlarını kısaca yaptıktan sonra tarihi serüven içerisindeki gelişimlerine değinir. İslam dininde büyük günahlardan kabul edilen isyankârlığın, adam öldürmenin ve yol kesmenin hükümlerini Kuran'dan ve hadis-i şeriflerden deliller getirerek ortaya koyar. Eserin giriş bölümü olan bu kısım *"İslam Hukukunda Savaş"* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.[67]

Yüz elli sayfa civarındaki bu girizgâhı yaptıktan sonra müellif eserini iki kısma ayırmış; ilk kısımda savaşın hem İslam hem de dâru'l-harp topraklarındaki sonuçlarına değinmiş, güvenliğin nasıl sağlanacağını incelemiş, İslamiyet'in diplomatik ilişki, savaş sonrası yapılan barış anlaşmaları ve esirler hususundaki anlayışını kaleme almıştır. Bu bölümü savaşın şahıslar üzerinde bırakabileceği muhtemel izlere değinerek noktalayan Zuhaylî eserin ikinci bölümünde ise daha çok savaş sonrası etkilere değinip İslamiyet'in barışa verdiği önemi vurgulamıştır. Müellif bu çalışmasında ele aldığı bütün meseleleri ayetler, hadisler veya tarihi kıs salardan açıklamalar getirerek desteklemiştir.

Çalışmasında savaş esirlerinin öldürülmesini özel şartlara bağlayıp genel ve sürekli bir ceza olmadığına değinen Zuhaylî, İslam dininin bunu mubahtan ziyade tahrimen mekruh olarak ördüğünü ifade etmektedir. Müellifin basımı yapılmış ilk kitabı olan bu çalışma, kökeni semavi olan inançlarda, Doğu'da ve Batı'da yapılmış olan savaşların tarihçesini ve zihniyetini incelemekle beraber beynelmilel diplomaside mücadelenin nasıl olması gerektiği ve cihat konusuna karşılaştırmalı bir biçimde değinmesi açısından da büyük bir ehemmiyete sahiptir.[68]

[67] Vehbe Zuhaylî, *İslam Hukukunda Savaş*, çev. İsmail Bayer (Erzurum: İhtar Yayıncılık, 1996).
[68] Vehbe Zuhaylî, *Âsâru'l-Harb fî Fıkhi'l-İslami* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1998); Mehmet Birsin, "İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (Ocak 2012), 179.

2.5.3.2. el-Alâkatu'd-Düveliyye fi'l-İslam

Tam adı *"el-Alakatu'd-Duveliyye fi'l-İslam Mukarana bi'l-Kanunu'l-Duveli el-Hadis"* olan eser 1981 tarihinde Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta bulunan Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

Çalışmasında İslam hukuku ile modern devletler hukukunu karşılaştırmalı bir şekilde ele almış olan müellif aynı zamanda asr-ı saâdetten günümüze kadar olan süreçte İslam dininin diplomasi anlayışına da ışık tutmuştur.

Müellif, otuz altı sayfalık bu küçük eserinde İslam dininin sulh ve harp zamanlarında uluslararası ilişkileri nasıl düzenlediğini inceleyip cihadın meşruiyetine değinmiştir. Eserinde savaşların nasıl başladığına, kurallarının neler olduğuna ve nasıl sona erdiğine değinen müellif, İslam'daki egemenliğin anlamını ve antlaşmaların şartlarını da açıklamıştır.[69]

2.5.3.3. Muâmeletü Ğayri'-l-Müslimîn fi'l-İslam

Ürdün'ün başkenti Amman'da Kraliyet İslam Kültür Medeniyeti Araştırma Derneği -bir diğer adıyla- Müessesetü Âli Beyt tarafından 1989 tarihinde 683 sayfa olarak hazırlanmış olan bu kitap iki ciltten oluşmaktadır.

Vehbe Zuhaylî, toplamda on bir farklı âlim tarafından yazılmış olan bu eserin ilk cildinde *"İslam Toplumunun Gayrimüslimlere Karşı Konumu"* adlı makaleyi doksan yedi sayfa halinde kaleme almıştır. Bu makalede Zuhaylî, barışın İslam dininin temellerinden birisi olduğunu vurgulamış, Müslümanların barış karşıtı olmadığını aksine barışın en büyük destekçisi olduklarını ifade etmiştir. Bu makalesinde cihadın tanımına ve gayesine de değinen Zuhaylî, Müslümanları yerlerinden etmeye çalışmayan ve onlara karşı kin beslemeyen gayrimüslimlere kaşı nazik davranmanın ve adaletli olmanın gerekliliğini vurgulamıştır.

Vehbe Zuhaylî'nin bu eserin ikinci cildine yazdığı makale ise altmış yedi sayfa halinde *"Müslümanların Gayrimüslimleri İslam'la Aydınlatma Yolundaki Hüküm, Kural ve Adaplar"* dır. Bu makalede Zuhaylî, Batının Müslümanlara bakış açılarında hala sömürgeci zihniyetin etkin olduğunu, Batılı medeniyetlerin medyanın

[69] Vehbe Zuhaylî, el-Alâkatu'd-Düveliyye fi'l-İslam (Beyrut: Daru'l-Mektebî, 1981).

ve Siyonist düşüncenin varlığından ötürü Müslümanlara karşı hastalıklı bakış açısına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada böylesi bir bakış açısına boyun eğmenin doğru olmayacağını ifade eden müellife göre bireysel, toplu veya ulusal çapta çaba göstermek Müslümanlığın şartlarındandır. Bu çabanın bireyden ziyade devlet tarafından yapılması gerektiğini belirten Zuhaylî devlete, dünyanın dört bir tarafına Müslümanlık konusunda aydınlatıcı elçiler göndermek, donanımlı vaizler yetiştirmek ve onların üzerinden desteğini hiç esirgememek gibi bazı sorumluluklar yükler.[70]

2.5.3.4. Ahkâmu'l-Harbi'd-Düveliyyeti'l-Meşrûati

Tam adı *"Ahkâmu'l-Harbü'd-Düveliyyeti'l-Meşrûati fî Nazari'l-İslâmî ve'l-Cevânibi'l-İnsaniyyeti'l-Mümeyyizeti lehâ"* olan çalışma Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesinin Hukuk Fakültesi tarafından çıkarılan *Şeriat ve Hukuk Dergisi*'nin 1989 yılında çıkan ve beş âlim tarafından oluşturulan sayısının içinde bulunan bir makaledir.

Zuhaylî, seksen sayfalık bu makalede savaşın meşru yollarından, İslam'da savaş hükümlerinden, savaşlarda esir düşenlere yapılan muamelelerden ve savaş ve barış dönemlerinde uluslararası ilişkilerin nasıl olması gerektiğinden bahsetmiştir. Müellif, bu makalede İslam'da savaşların asıl amacının barışı yaymak olduğunu ve asla diğer halklara hükmetmek olmadığını vurgulamaktadır.[71]

2.5.3.5. ed-Da'vetü'l-İslamiyye ve Ğayru'l-Müslimîn

Tam adı *"ed-Davetü'l-İslamiyye ve Ğayru'l-Müslimin el-Menhec ve'l-Vesile ve'l-Hedef"* olan eser 1995 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır. Vehbe Zuhaylî, bu çalışmasında Müslüman olmayanları dine davet ederken uyulması gereken metoda ve nihai hedefe vurgu yapmıştır.

---

[70] Vehbe Zuhaylî - dğr., Muâmeletü Ğayri'-l-Müslimîn fi'l-İslam (Amman: Müessesetü Âli Beyt, 1989).

[71] Vehbe Zuhaylî, "Ahkâmu'l-Harbü'd-Düveliyyeti'l-Meşrûati", *Şeriat ve Hukuk Dergisi* 3 (Temmuz 1989), 17-43.

2.5.3.6. Muvâcehetü'l-Ğazvu ve's-Sekâfi's-Sahyûnî ve'l-Ecnebî

Dâru'l-Mektebî'den çıkarılan ve *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin beşinci kitabı olan eser 1996 yılında basılmıştır. Eser kültürel istilâ hakkında olup İslam devletlerine bir uyarı niteliği taşır.

2.5.3.7. ed-Da'vetü alâ Minâci'n-Nübüvve

Vehbe Zuhaylî'nin, Muhammed Behcet el-Eserî (ö. 1416/1996) ve Abdülhalim Uveys el-Mısrî ile birlikte ele almış olduğu çalışma 1996 yılında Amman'da bulunan Dâru'l-Beşir'de basılmıştır. Eserin ana konusu İslam'a davettir.

2.5.3.8. el-Ususu ve'l-Mesâdıru'l-İctihâdiyye

Tam adı *"el-Ususu ve'l-Mesâdıru'l-İctihâdiyye el-Müştereke beyne's-Sünne ve'ş-Şîa"* olan ve 1996 yılında Dâru'l-Mektebî'den çıkarılmış olan eser biz Müslümanların acilen bir toparlanmaya ihtiyaç duyduğumuzu, Siyonizm ve Batı medeniyetleri karşısında her alanda yapılacak olan çatışmalara hazır olmamız gerektiğini bize hatırlatır.

2.5.3.9. el-Mufâvedât fi'l-İslam

İslam'da müzakereler ve uluslararası ilişkileri Peygamber Efendimiz (s.a.v) örnekliğinde ele alan bu çalışma 1996 yılında Dâru'l-Mektebî tarafından yayınlanmıştır. Eser ayrıca *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on üçüncü kitabıdır.

2.5.3.10. el-İslam ve Ğayru'l-Müslimîn

1998 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olup *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin kırk dördüncü kitabıdır. Müellif, bu eserinde İslam ile gayrimüslimler arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğinden bahsetmiştir.

2.5.3.11. Tebsîru'l-Müslimîn li Ğayrihim bi'l-İslam

1999 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, Müslümanların gayr-i Müslimleri İslam'a davet etmelerini konu edinmiş olup bu konuda uyulması gereken hükümler ve görgü kurallarından bahsetmiştir.

2.5.3.12. Ahkâmu'l Harb fi'l-İslam ve Hasâisuha'l-İnsaniyye

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserin Fransızca tercümesi de bulunmaktadır. Müellif, otuz sayfalık bu çalışmasında İslam dininde cihadın hangi şartlar altında meşru olabileceğini ve katlin İslam dininde hangi kurallara bağlı olduğunu incelemiş ve müslümanlar arasında insanın yüce bir varlık olma hakikatinin savaş ortamında da değişmediğini vurgulamıştır.[72]

2.5.3.13. el-Âlakatüt'd-Düveliyye ve İhtirâmu'l-Uhûd ve'l-Mevasîki fi'l-İslam

Yüksek İslam Şii Konseyi Araştırma ve Belgeleme Merkezi tarafından yayını yapılan *el-Ğadîr* dergisinin Mart 2006'da basılmış olan otuz yedinci sayısında yer alan bu makalede Zuhaylî, İslam'ın uluslararası ilişkilerde barışa ve anlaşmalara verdiği önemden bahsetmiştir.

2.5.3.14. Lesnâ E'dâe Lekum

2008 tarihinde Şam'da bulunan Merkezü'n-Nâkıd es-Sekâfi adlı Yayınevinde basılan eserin tam adı *"Lesnâ E'dâe Lekum: Cedel Alâkatü'l-İslam mea'l-Ğarb"* olup müellifleri Vehbe Zuhaylî, Muhammed Habeş ve Mahmud Akkam'dır. Eserin düzenlenmesini Muhammed el-Havrânî yapmıştır.

Müellifler bu eserde İslam devletleriyle batılı devletler arasındaki zıtlığın karşılıklı bilinmezlikten kaynaklanmadığını, aksine bu bilinmezliğin sadece karşılıklı politikanın doğurduğu zıtlık noktasında arttırıcı bir vesile olduğunu ifade etmekte ve Avrupa'da yaşayan Müslümanların konumlarını araştırmaktadır.

2.5.3.15. el-Âlemu'l-İslâmî fî Muvâceheti't-Tehaddiyâti'l-Ğarbiyye

2010 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'dan çıkmış olan eser, Müslümanlara İslam dinine düşman olanlarla yüzleşme yollarını öğretmekte ve bu dini kontrol altına almak, çarpıtmak veya üzerine hâkim olmak amacıyla her çeşit vasıtayla yapılan eylemlerin yöntemlerini incelemektedir.

---

[72] Vehbe Zuhaylî, *Ahkâmu'l Harb fi'l-İslam ve Hasâisuha'l-İnsaniyye* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000).

Müellif, İslam'ın geleceği konusuna da kitabında yer vererek bu konu altında İslamiyet'in tekfir, terörizm, laiklik, sosyalizm ve kapitalizm hakkındaki görüşünü inceleyip yazıya dökmüştür. Müellifin bu eserde; İslamofobi, İslam ve İnsan Hakları - İslam ve Kadın, İslam ve Oryantalizm, İslam ve Küreselleşme, İslam ve aşırılık veya (terörizm), İslam, Modernite ve Postmodernite, İslam ve Laiklik, İslam ve Demokrasi - Şura ve Demokrasi, İslam medeniyeti ve diyalog, İslam ve Kapitalizm, İslam ve Marksist Sosyalizm, İslam'ın geleceği – İslam milletinin birliğinin gerekliliği gibi konuları ele almıştır.

Vehbe Zuhaylî'nin İslam dininin cihad anlayışına dair yazdığı eserlerin bir diğeri 1990 tarihinde kaleme almış olduğu "el-İslam Dinü'l-Cihâd lâ'l-Udvân" adlı çalışmasıdır. Bu çalışma Külliyeti'd-Dâveti'l-İslâmiyye Yayınevinde basılmış olup eserin içeriğine ulaşamadığımız için hakknda detaylı bilgi veremedik.

2.5.4. İslam Ekonomisi İle İlgili Eserleri

2.5.4.1. Nazariyyetü'd-Damân

Tam adı *"Nazariyyetü'd-Damân ve Ahkâmu'l-Mesûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî Dirâse Mukârene"* olan 311 sayfalık bu eser üç kısımdan oluşmaktadır. Eserin ilk basımı 1970 tarihinde Dâru'l-Fikr'de yapılmıştır.

İlk bölümü en-Nazariyyetü'l-âmme li'd-damân başlığı altında üç kısma ayıran müellif, ilk kısımda "damân" kavramının içeriği ve temel ögeleriyle alakalı olarak mahiyetini, şartlarını ve sebeplerini, sonrasında ise damânın bölümlerini, damân ve emânet akitlerini incelemektedir. Bu faslın son kısmını damân ile alakalı küllî kâidelere ayıran Zuhaylî, burada yirmi kadar küllî kâideyi detaylı biçimde, örneklemelerle ve yer yer istisnalarını da belirterek ortaya koymaktadır.

İkinci bölümün başlığını ed-Damân fî nitâki'l-mes'ûliyyeti'l-medeniyye olarak belirleyen müellif damân konusunun medenî mesuliyet alanındaki mevzularının ele alındığı bu kısmı dört başlık altında incelenmektedir. Zuhaylî önce akit mesuliyeti ile alakalı bey', icâre, vedîa, i'âre, rehin ve vekâlet akitlerinde tazmin durumlarını incelemekte, sonrasında ise kusur sorumluluğu noktasında şahsın fiillerinde ve gözetimi altındaki kimselerin (mecnun, sabi vb.) fiillerinde ve sahip

olduğu eşyanın sebep olduğu zararlarda tazmin konularını ele almaktadır. Bölümün son kısmında mesuliyeti ortadan kaldıran durumları (avârızu'l-mes'ûliyye) ve mesuliyetin ispatı bahsini incelemektedir.

Kitabın üçüncü ve son bölümünde ise ed-Damân fî nitâki'l-mes'ûliyyeti'l-cinâiyye başlığıyla cezâî mesuliyet ile alakalı temel hususları inceleyen Zuhaylî, önce katl çeşitleri ve suçun meydana gelmesi ile alakalı şartları belirtmekte, ardından İslam'da cana yönelik işlenen suçlara verilen cezaların uygulanması ile ilgili temel ilkeleri zikretmektedir.

Zuhaylî'nin damân meselesini etraflıca incelediği, konuları ele alırken dört mezhebin görüşlerini delilleriyle naklettiği, İslam Hukuku'nda tespit edilmiş olan küllî kâidelere yer yer atıfta bulunduğu, İslam Hukuku ile modern hukuk arasında karşılaştırma yaptığı ve yer yer kendi görüşlerini de belirttiği bu çalışması, basımı yapıldıktan sonraki dönemlerde bu alandaki çalışmalara kaynaklık etmiştir.[73]

2.5.4.2. el-Ukûdu'l-Müsemmât

Tam adı *"el-Ukûdu'l-Müsemmât fî-Kânûni'l-Muâmelâti'l-Medeniyyeti'l-İmârâtî ve'l-Kânûni'l-Medenî el-Ürdünî"* olan eserin ilk basımı 1987 tarihinde Dâru'l-Fikr'de yapılmıştır. Müellif, 430 sayfa olan bu eserinde malî ve mülkî sözleşmelerin çeşitleri ile takas ve satış türlerini incelemiştir. Müellifin bu eseri oluştururken ana kaynağı 1976 yılında yürürlüğe girmiş olan Ürdün Medeni Kanunu'dur.[74]

[73] Vehbe Zuhaylî, *Nazariyyetü'd-Damân ve Ahkâmu'l-Mesûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1970); Abdurrahman Bulut, "Dr. Vehbe ez-Zuhaylî-Nazariyyetü'd-Damân ev Ahkâmü'l-Mes'ûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî - Dirâse Mukârene-", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (Nisan 2015), 543-546.

[74] Vehbe Zuhaylî, "el-Ukudü'l-musammat fî kanuni'l-muamelati'l-medeniyyei'l-imarati ve'l-kanuni'l-medeni'l-Ürdüni.", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (1407 1987).

2.5.4.3. Fıkhu'l-Mevârîs fi'ş-Şerîati'l-İslâmîyye

Vehbe Zuhaylî, Muhammed Ra'fet Osman ve Ramazan eş-Şeranbâsî'nin birlikte hazırlamış oldukları bu eser miras hukuku konusunu ele almakta olup 1987 tarihinde Dâru'l-Kalem'de basılmıştır.[75]

2.5.4.4. el-Vesâyâ ve'l-Vakf fi'l-Fıkhi'l-İslâmî

1987 tarihinde Dâru'l-Fikr'de ilk basımı yapılmış olan eser İslam Hukuku'nda önemli yer tutan vasiyet ve vakıf bahislerini mezheplere bağımsız bir şekilde konu edinmiş bir çalışmadır. Müellif, 206 sayfa olan bu eserini iki bölüm halinde oluşturmuş ilk bölümü vasiyete, ikinci bölümü ise vakıf konusuna ayırmıştır.

Vasiyet bölümünde vasiyetin tanımını, çeşitlerini ve şartlarını açıkladıktan sonra vasiyeti onaylayan ve iptal eden hususlar ile ölüm hastalığındayken yapılan vasiyete ilişkin hükümlere değinmiş ve bu başlığı vesayet bahsi ile bitirmiştir.

Vakıf başlığının altında ise müellif, vakfın tanımı, meşruiyeti, niteliği ve İslam Hukuku'ndaki yerini belirlemek ile başlamıştır. Vakfın çeşitlerini, vakfedilen mülkün hükmü ve vakfın sonlandırılmasını, bir mal veya mülkün vakfedilebilmesi için gerekli şartları, vakfın giderlerinin nasıl karşılanacağı, vakfın kullanılamaz hale geldiğinde nasıl elden çıkartılacağını ele almış olup bu başlığı ölüm hastalığında yapılan vakfetmeler ve vakfın koruyuculuğunu konu edinerek noktalamıştır.[76]

2.5.4.5. Ukûd Cedide

1988 yılında Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi vakfının çıkartmış olduğu Şeriat ve Hukuk Dergisi'nde yayınlanmış olan on iki sayfalık bir makaledir.

Zuhaylî, bu makalesinde, yazılı olmayan sözleşmeleri, ticari isim ve lisans satışını konu edinmiştir.[77]

---

[75] Yıldız, *Vehbe ez- Zuhaylî'nin et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eseri, 13*.
[76] Vehbe Zuhaylî, el-Vesaya ve'l-vakfu fi'l-fikhi'l-İslamî (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1987).
[77] Vehbe Zuhaylî, "Ukûd Cedide (Akdü'l-Mukâvele, Beyu'l-İsmi't-Ticârî ve't-Terhîs)", *Şeriat ve Hukuk Dergisi* 2 (1988), 12-43.

2.5.4.6. Zekatü'l-Eshum fi'ş-Şerike

Lübnan'daki en yüksek Sünni dini otorite kabul edilen Dâru'l-Fetva tarafından çıkarılan İslâmî Fikir Dergisi'nde 1988 yılındaki sayısında yer alan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede şirket çeşitleri ve şirket ortaklıklarında zekâtın nasıl verilebileceği gibi mali konuları ele almıştır. Makale yayınlandığı yıl Suudi Arabistan'da bulunan İslam Fıkıh Akademisi tarafından yayımlanan *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi*'nin dördüncü sayısının ilk cildinde yayınlanmıştır.

2.5.4.7. el-Hukuku'l-Maneviyye, Bey'u'l-İsmi't-Ticârî ve'r-Rahîs

*İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'*nin 1988 yılında basılan sayısında bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede işletme adlarının kiralanması ve satışı ve telif hakları gibi konuları ele almıştır.

2.5.4.8. es-Sevku'l-Mâliye

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 1990 yılında basılan altıncı sayısının ikinci cüzünde bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede borsadan ve borsada bulunan işlem çeşitlerinden bahsederken bu işlemleri İslam hukuku açısından değerlendirmeye tabi tutmuştur.

2.5.4.9. Ukûdu'l-İhtiyârât

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 1992 yılında basılan yedinci sayısının ilk cüzünde bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede seçimli sözleşmeden bir diğer adıyla opsiyon sözleşmesinden bahsetmiştir. Bu akit çeşidini İslam hukukçusu gözüyle incelemiş ve etraflıca değerlendirmiştir.

2.5.4.10. Akdü'l-İstisna'

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 1992 yılında basılan yedinci sayısının ikinci cüzünde bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede Mecelle'de "bir şey yapmak üzere ehli-i san'at ile akdi mukavele etmek"[78] diye tanımlanmış olan istisna' akdinin özelliklerini ve mezhepler arasındaki ihtilaflı noktaları belirtmiştir.

[78] Hamza Aktan, "İstisnâ'", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 11 Haziran 2021).

2.5.4.11. el-Ahzü bi'r-Ruhasi'ş-Şer'iyyeti ve Hükmuhu

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 1994 yılında basılan sekizinci sayısının ilk cüzünde bulunan bir makaledir. Zuhaylî bu makalede yasal lisans kavramını tanıtarak bunların İslam hukuku ve diğer birçok hukukta zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

2.5.4.12. el-Mesûliyyetü'n-Nâşie ani'l-Eşyâ ve'l-Âlât

1995 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserin tam adı *"el-Mesûliyyetü'n-Nâşie ani'l-Eşyâ ve'l-Âlât: İsabâtü'l-Ummâl ve İnhidâmu'l-Binâ' ve Dararu'l-Hayvân"* dır.

Müellif, *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi*'nin dokuzuncu sayısında yayınlanmış olan kırk iki sayfalık bu eserinde herhangi bir nesne veya makinenin yol açtığı işçi veya hayvan yaralanmaları ve inşaat çökmesi gibi durumlarda sorumluluğun kaynağını incelemektedir.

İslam âlimlerinin bu konuda genel anlamda ittifak içerisinde bulunduğunu ifade eden müellife göre ortaya çıkan kusurun nedeni araştırılmalı ve sonrasında kusura sebep olan cansız varlığın sahibinin bu konudaki etkisi ortaya konmalıdır. Müellife göre mal sahibinde kusura yol açacak bir ihmalkârlığın kesinleşmesi veya mevcudiyetinde ciddi şüpheler bulunması durumunda mesele iki taraf arasında çözüme kavuşturulmalı ve ceza kesilecekse bu cezanın miktarı zarar gelen eşyanın değerinden çok olmamalıdır.[79]

2.5.4.13. Akdü't-Te'min ed-Devâbitu'ş-Şer'iyye

Vehbe Zuhaylî'nin 1995 yılında kaleme aldığı bu çalışma Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır. Çalışmanın konusu, hayat sigortası ve sigorta şirketlerinin üstlendikleri teminatları sigortalatmaları anlamına gelen '*reasürans'* (ikili sigorta) dır.

2.5.4.14. Ru'ye İctihâdiyye fi'l Mesâili'l-Fıkhiyyeti'l-Muâsıra li'l-Vakf

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on yedinci kitabıdır.

---

[79] Vehbe Zuhaylî, "el-Mesûliyyetü'n-Nâşie ani'l-Eşyâ ve'l-Âlât", *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 9 (1995), 97-133.

Müellif, yetmiş iki sayfalık bu çalışmasında vakfın tarifini, şartlarını ve çeşitlerini ele almıştır. Bunların yanı sıra vakfın kurucularının ve yöneticilerinin hangi şartları taşıması gerektiğine, vakıf mallarının gelir getirmesi durumunda bu gelirin nasıl dağıtılacağı ve vakıftaki gelir-gider hesabının nasıl yapılması gerektiğine değinmiş ayrıca vakıf mevzusunun günümüzdeki sıkıntılı noktalarını da incelemeye tâbi tutmuştur. Müellife göre vakıf meselesinin günümüzdeki sorunları; grupların yönettiği vakıfların bağış alabilme durumu ve bu bağışların nasıl harcanacağı meselesidir. Zuhaylî, bu sorunlar karşısında şeffaf yönetilen bir bağış sisteminin kurulmasını elzem görmüştür.[80]

2.5.4.15. el-Emvâlü'lletî Yesihhu Vakfuhâ ve Keyfiyyetü Sarfihâ

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirminci kitabıdır. Eserin mevzusu vakıf mallarının sarf keyfiyeti olmakla birlikte bu tür malların nasıl geliştirilebileceği ve nerelere harcanmasının meşru olduğu da başlıklar arasındadır.

2.5.4.16. en-Nizâmu'l-İktisâdî ve Medâ İrtibatihî bi'l-Menheci'r-Rabbânî

İslam ekonomisin hangi şartlara bağlı olarak düzenlenmiş olduğunu konu edinen bu eser 1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olup *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin de yirmi dördüncü kitabıdır.

2.5.4.17. Ahkâmu't-Teâmül mea'l-Masârifi'l-İslamiyye

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi beşinci kitabıdır. Müellif, bu çalışmasındaa İslâmi bankalar ve bu tür bankaların işleyiş kurallarını işlemektedir.

2.5.4.18. Bey'u'l-Eshûm

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi yedinci kitabıdır. Eser, kâr elde etme amacıyla şirket hisselerinin alım satımının İslam hukukundaki hükmünden bahseder.

---

[80] Vehbe Zuhaylî, *Ru'ye İctihâdiyye fi'l Mesâili'l-Fıkhiyyeti'l-Muâsıra li'l-Vakf* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 1997).

2.5.4.19. Suverû min Urûdi't-Ticâreti'l-Muâsıra ve Âhkâmu'z-Zekât

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi sekizinci kitabıdır. Eser zekât, hisse senetleri ve tahviller hakkında İslâm hukukunun görüşlerini incelemektedir.

2.5.4.20. Bey'ud-Deyn fi'ş-Şerîati'l-İslamiyye

1997 yılında Kral Abdülaziz Üniversitesi içerisinde bulunan İslâmi Ekonomi Araştırma Merkezi'nde basılan çalışma aynı yıl *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi dokuzuncu kitabı olarak Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.

Esere borç kavramının tanımını vererek başlayan müellif, devamında sünnet, selefi anlayış ve mezheplerin borç konusuna bakışını incelemiştir. Zuhaylî, altmış sayfa olan eserin devamında borçluyla ilgili hükümlere ve borç çeşitlerine değinerek eserini noktalamıştır.[81]

2.5.4.21. Hükmü'l-Musannefâti'l-Fenniyye: Berâmicu'l-Hâsûb

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan çalışma *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin kırkıncı kitabıdır. Müellif, çalışmasında bilgisayar programları ile oluşturulabilen sanat eserleri üzerindeki telif haklarıyla ilgilenmiştir.

2.5.4.22. Ahkâmu İdareti'l-Vakfi'l-Hayrî

1998 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin otuz dördüncü kitabıdır. Eser İslam dininde vakıfların önemine değinerek hangi şartlar altında ve kimler tarafından yönetilebileceğini konu edinmiştir.

2.5.4.23. el-İbrâ mine'd-Deyn

Dâru'l-Mektebî'den çıkarılan *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin kırk üçüncü kitabı olan eser 1998 yılında basılmıştır.

On dokuz sayfalık bu çalışmasında müellif, borç karşılığı olan paradan vazgeçip onu zekât olarak sayma mevzusunun hükmünü dört mezhebin yanı sıra

[81] Vehbe Zuhaylî, *Bey'ud-Deyn fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 1997).

İbâdiyye'den ve Zeydiyye'den deliller sunarak açıklamıştır. Kuveyt'te kurulmuş olan Modern Zekât Heyeti için yapmış olduğu bu çalışmayı; borcun "Bana olan borcun zekâtımdır." denilerek hibe edilmesi durumunda zekâtın kabul görmeyeceğini belirten Zuhaylî, aralarında bir ön anlaşma olmaksızın alacaklı ile borçlu arasında paranın elden ele önce borç veya zekât niyetiyle verilip sonra geri verilmesi şeklinde olması halinde bunun caiz olacağı kararıyla sonuçlandırmıştır.[82]

2.5.4.24. el-Büyû' ve Âsâruha'l-İctimâiyeti'l-Muâsıra

1999 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, İslam ekonomisinde alışveriş çeşitlerini ele alıp toplum üzerindeki etkilerini incelemiştir.

2.5.4.25. Hükmü Teâmüli'l-Ekalliyâti'l-İslamiyye

Tam adı *"Hükmü Teâmülü'l-Ekalliiyâti'l-İslamiyye fi'l-Hârici meâ'l-Bunûki'r-Ribaviyyeti ve'ş-Şerikiâtilleti Teteâmelü bi'r-Ribâ"* olan eser 2000 *yılında İslam Ekonomi Araştırmaları Dergisi*'nde yayınlanmıştır.

Zuhaylî, yirmi dört sayfalık bu çalışmasında faizin tanımına ve çeşitlerine değindikten sonra nassta faizin miktarının fark etmeksizin haram olduğuna ve bu hükmün zaman ve mekân ne olursa olsun değişmeyeceğine değinmiştir. Bankaların toplumsal faydalarına değinen müellif, bu yararların faiz işin içine girdikten sonra yok olduğunu da belirtmiştir. Bunun yanı sıra İslâmi hükümlerin mekân fark etmeksizin aynı olduğunu belirterek Ebu Hanife (ö. 150/767) ve İmam Muhammed (ö. 189/805) başta olmak üzere İslam dininin hâkim olmadığı topraklarda faizin hükmüne dair verilen bazı görüş ve fetvalara da çalışmasında yer vererek tenkitte bulunmuştur. Çalışma genel olarak İslam dışı topraklarda yaşayıp faizci bankalar veya şirketlerle alakaları olan Müslüman azınlıklar hakkındadır.[83]

2.5.4.26. Zekâtü'l-Mâli'l-'Âm

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, kamunun sahip olduğu malların ve devletin kurmuş olduğu şirketlerin piyasadaki oranlarını tespit etmiştir. Ayrıca sosyal güvenlik fonlarına yatırılan zekâtları, yatırım şirketlerine veya

[82] Vehbe Zuhaylî, *el-İbrâ mine'd-Deyn* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 1998).
[83] Vehbe Zuhaylî, "Hükmü Teâmülü'l-Ekalliiyâti'l-İslamiyye", *İslam Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Ekim 2000), 51-74.

anonim şirketlere yatırılan bağış paralarını, halka ait vakıf mallarını ve bilim, hayır ve güvenlik gibi amaçlar için istifade edilen sosyal kurumları İslâmi bir bakış açısıyla incelemiştir.

2.5.4.27. el-Bâisu ale'l Ukûd fi'l Fıkhi'l-İslâmî ve Usûlihî

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de kırk sayfa halinde basılmış olan bu eserin konuları arasında, satış sözleşmelerindeki ihmallerin doğurabileceği tehlikeler ve bu konuda farklı görüşü savunanlar arasındaki ihtilafların kaynakları ile Mâliki, Hanbeli ve Şâfi mezhebinden faizli sözleşmelerin haram olduğuna dair deliller sayılabilir.[84]

2.5.4.28. Bey'u'l -Arbûn

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de otuz sayfa halinde basılmış olan bu eserin konusu genel manada mevduatlı satış ve depozitodur. Depozito konusu ile ilgili soruların artması üzerine eseri kaleme alan Zuhaylî, çalışmasında bunun yanı sıra mevduat satışın tanımına, hükmüne ve ticari ilişkilerde bu tür satışa duyulan ihtiyaca da değinmiştir.[85]

2.5.4.29. Âidü'l İstismâr fi Fıkhi'l-İslami

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan bu çalışmanın konusu İslam hukukuna göre yapılan yatırımlarda gelebilecek olan faydaların çeşitleri, bu yatırımlardan gelen faydanın hangi yoldan geldiğini belirleme yöntemleri, yatırımcılar için yatırım alanı oluşturma ve bu alanlardan gelen günlük getirinin hesaplanma durumu gibi meselelerdir. Konularından da anlaşılacağı üzere bu makale Müslüman bir girişimcinin el kitabı olma niteliğini taşımaktadır. Müslüman yatırımcıyı diğer yatırımcılardan ayıran en önemli nokta şüphesiz ki Müslüman yatırımcının gözettiği helal haram ayrımıdır.

2.5.4.30. el-Müsadera ve't-Te'mîm

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserin konusu müsadere ve bunun meşruiyet boyutudur.

---

[84] Vehbe Zuhaylî, *el-Bâisu 'ale'l Ukûd Fi'l Fıkhi'l-İslamî ve Usûlihî* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000).
[85] Vehbe Zuhaylî, *Bey'u'l 'Arbûn* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000).

Günümüz dünyasında yasal olmayan kara paranın kamulaştırılması (müsadere) ile mücadele edilmektedir. Mevcut yasalar arasında bu durumu yasallaştıranlar mevcut olsa da yasaklayan veya görmezden gelen hukuk sistemleri de vardır. Bu bilinmezlik ortamından hareketle Zuhaylî, bu konuda İslami dayanaklar üzerinden bu konuyu araştırmaya tâbi tutmuş ve detaylı bir şekilde incelemiştir.

2.5.4.31. el-Muâmelatü'l-Maliyetü'l-Muâsıra

2002 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da basılmış olan eser iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mali işlemlerden alışveriş akitleri ve çeşitleri ile faiz, borç, havale, kefalet ve ortaklık gibi bazı terimlerin genel anlamda manalarını verip bu işlerle uğraşanlara verdiği İslami tavsiyelerle bölümü sonlandırmıştır. İkinci bölümde ise günümüzde uygulanan banka işlemleri dâhil bazı mali işlemlerin hükümlerini açıklamaya çalışmıştır. Ele aldığı tüm mevzuları yine âdeti olduğu üzere ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerle delillendirip eserin sonuna bunları sıralayan listeler eklemiştir.

2.5.4.32. el-Müşâreketü'l-Mütenâkısatü ve Suveruhâ

Tam adı *"el-Müşâreketü'l-Mütenâkısatü ve Suveruhâ fî Dav'i Davâbiti'l-Ukûdi'l-Müstecideti"* olan makale Kuveyt Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı tarafından yayını yapılan *İslami Farkındalık Dergisi*'nin 2003 yılında çıkmış olan 449. sayısında yayınlanmıştır. Zuhaylî, bu makalede iş hayatında kurulan ortaklık çeşitlerinden ve özellikle de azalan ortaklık ve daimi ortaklık arasındaki farklardan bahsetmiştir.

2.5.4.33. Bitakatü'l-İ'timan

Vehbe Zuhaylî tarafından hazırlanan bu çalışma, İslam dininin kredi, kredi veya banka kartları gibi hususlardaki bakış açısını ortaya koymaktadır. İslam dininin her türlü tefeciliği, faizli işlemleri ve para üzerinden para kazanmayı yasakladığını belirten Zuhaylî, bazı İslâmi finans kurumlarının işlemlerinin şeriata uygun olduğunu ve onların verdikleri kredi kartlarının kullanılabileceğini ifade etmiştir. Çalışma 2004 yılında Umman Krallığı'nın başkenti olan Maskat'ta kitap haline getirilmiştir.[86]

[86] Vehbe Zuhaylî, *Bitakatü'l-İ'timan* (Maskat/Umman, 2004).

2.5.4.34. et-Teğvidû'l-Mâddî

*İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'*nin 2006 yılında basılmış olan yirmi ikinci sayısında yer alan bu makalede Zuhaylî *"tazminat"* konusunu etraflıca işlemiştir.

Zuhaylî, makalesinde tazminatı maddi, manevi ve edebi olarak üç kısma ayırmış ve bu konuyu en önemli konular arasında saydığını ifade etmiştir. Maddi tazminat dışındaki tazminatların nasıl cezalandırılabileceği konusunda mezheplerin farklı görüşlerine değinen Zuhaylî, Arap ülkelerindeki ekonomiyle alakalı olan kuruluşların bu konuda almış oldukları kararları da incelemiştir.[87]

2.5.4.35. Eserü'd-Darûreti ve'l-Haceti ve Umûmu'l-Belva

2007 yılının Kasım ayında Bahreyn'in başkenti Manama'da bulunan Amerika İslam Hukukçuları Akademisinin beşinci tarihinde düzenlenmiş olan konferansın sonucunda bildiri niteliğinde çıkarılan bu çalışmanın tam adı *"Eserü'd-Darûreti ve'l-Haceti ve Umûmu'l-Belva fîmâ Yehillu ev Yehrimu mine'l-Miheni ve'l-Vezâifi fî Nitâki'l-Â'mâli Hârice Diyâri'l-İslami"* dir.

Otuz dört sayfalı bu eser, medya, bilgi teknolojileri, sigorta ve vergi daireleri gibi alanlarda çalışmanın hükmü ve helal ve haramları aynı anda barındıran günümüz ticari sektörlerinde çalışmanın hükmü olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Genel olarak İslam ülkeleri dışında çalışan işçilerin ihtiyaçları ile genel ve özel olarak çektiği sıkıntılar ele alınmıştır.[88]

2.5.4.36. Zekatü'l-Emvâli'l-Mücemmede

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 2007 yılında basılan on altıncı sayısının ikinci cüzünde yer alan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede İslâmî bankacılık ile geleneksel bankacılığı karşılaştırmış ve bu bankalara yapılan yatırımlar ile fon hesaplarını etraflıca değerlendirmiştir.

[87] Vehbe Zuhaylî, "et-Teğvidû'l-Mâddî", *Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi Dergisi* 22 (2006).
[88] Vehbe Zuhaylî, "Eserü'd-Darûreti ve'l-Haceti ve Umûmu'l-Belva" (Manama- Bahreyn: Amerika İslam Hukukçuları Akademisi, 2007).

2.5.4.37. el-Mesârifu'l-İslamiyye

2007 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmış olan eserde müellif, İslami bankalarını, bu bankaların kuruluş nedenlerini, bu bankaları meydana getiren bileşenleri ve bu mecradaki etkinlik gücünü, buralarda yapılan işlemlerde ortaya çıkan şüpheleri, her türlü işlemin kontrolü ile bu kurumların toplum ve devletle ilişkisini ele almıştır.

Zuhaylî'ye göre İslâmi bankaların yükümlülüğü, sistemlerini hem şeriatın yasaklarından hem de bulundukları ülkelerin kanunî yasaklarından koruyarak İslam hukukunda helal sayılmış olan işlemlerle çalıştırmaktır. Eserde müellif, İslam âleminde otuz yılı geçkin bir süredir var olan İslami bankaların ekonomi sistemindeki konumuna ve gerekliliğine, kuruluş sebeplerine, mali kaynaklarına, tarım, sanayi ve ticaret gibi farklı yatırım etkinliklerinin belirlenmesindeki hususlara ve geleneksel bankalar ile aralarındaki farklılıklara değinmiştir.

İslam hukuku alanında uzman olan Zuhaylî'nin hukuk alanı içerisinde en çok eser ortaya koyduğu alan hiç şüphe yok ki İslam ekonomisidir. Özellikle İslam bankacılığı konusunda ihtisaslaşan Zuhaylî'nin ekonomi alanında yazmış olduğu ancak bizim içeriğine ulaşamadığımız eserler;

- 1991 yılında kaleme aldığı *"el-Muâmelâtü'l-Mâliyye"*
- 2000 yılında kaleme aldığı *"Hükmü İcrâi'l-Ukûd bi Vesâili'l-İttisâli'l-Muâsıra"*
- *"Sıyağu't-Temvili ve'l-İstismâri"* ve
- *"et-Teverruk: Hakikatuhu ve Envâuhu"* adlı çalışmalardır.

2.5.5. İslam İdare Hukukuna Dair Eserleri

2.5.5.1. Nizâmu'l-İslam

İlk basımı 1974 yılında Libya Bingazi Üniversitesinde yapılmış olan eser üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda İslam inanç sisteminden bahseden müellif, ikinci kısımda hükümet sistemlerine ve uluslararası ilişkilere, üçüncü kısımda ise günümüz İslam dünyasının sorunlarına değinmiştir.[89]

[89] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 23.

2.5.5.2. Cuhûdu Taknîni'l-Fıkhi'l-İslâmî

1987 yılında Beyrut Müessesetü'r-Risale'de basılmıştır. Eserin mevzusu İslam şeriatını uygulama çalışmaları üzerine olup bu vesileyle içeriğinde dolaylı olarak da olsa Mecelleyle ilgili bilgiler içerir.[90]

Müellif doksan sekiz sayfa olan eserine "Biz, niçin İslam hukukunu hayatımıza uyarlamaya çalışıyoruz ve niçin kanunların kaynakları İslam hukukundan olması gerekir?" şeklinde iki soru sorarak başlamıştır. Bu soruları cevaplarken öncelikle İslam şeriatının özelliklerini sıralayan Zuhaylî, şeriatın uygulanmasının Müslüman kimselerin davranışları ve günlük hayatı arasındaki uyumu sağlayabilmek için gerekli olduğuna ve şeriatın hukuk ile arasındaki farklara ve hukuka göre avantajlarına değinmiştir.

Vehbe Zuhaylî'nin bu çalışmasında yer verdiği bir diğer soru, kaynağını İslam şeriatından almış olan veya devlet dini olarak İslam'ı seçmiş ülkelerin anayasalarına Kur'an ve sünnetin etkisinin ne derece olduğudur. Müellif, bu soru altında özellikle Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt olmak üzere şeriat ile yönetilen devletlerin anayasalarından örnekler vermiştir.[91]

2.5.5.3. eş-Şûrâ fi'l-İslam

1989 tarihinde Müessesetü Âli Beyt adlı yayınevi tarafından basılan ve toplamda on altı âlimin makale makale oluşturduğu eser üç cilt halindedir.

Eserin girişinde sırasıyla İslamiyet öncesi ve sonrasında şûrâya verilen önem değerlendirilmiştir.

Orta kısımda, Peygamber Efendimiz (s.a.v) döneminden Osmanlı dönemine kadar olan toplumlarda şûrâ uygulamasına verilen öneme değinilmiştir. Zuhaylî, bu kısımda kaleme almış olduğu altmış yedi sayfalık makalede Abbasi döneminde fikir ve uygulama açısından şûrâ uygulamasını değerlendirmiştir. Müellif, makalesinde şûrâ uygulamasına bu dönemde nadiren başvurulsa bile tamamen terk edilmediğine,

---

[90] Hatice Boynukalın Şenkardeşler, "Çağdaş Arapça Literatürde Osmanlı Dönemi İslamî İlimler ve Ulemâ", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 11/22 (2013): 351.

[91] Vehbe Zuhaylî, "el-Cühudu taknini'l-fıkhi'l-İslâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (1408 1987).

halife seçiminin şuradan ziyade istihlaf ile olduğuna vurgu yapmış ve buna neden olmuş olabilecek bazı aklî ve tarihî çıkarımlarda bulunmuştur.

Devamında şûrânın özelliklerine ve yapabilecek kişilerin yeterliliklerine yer verilmiş olan eserin son kısmında şûrânın nerelerde kullanıldığına ve önemine dikkat çekilmiş, kadınların ve gayri Müslimlerin şûrâ heyetinde olabilme ihtimalleri değerlendirilmiştir.[92]

2.5.5.4. el-Hasâisü'l-Kübrâ li-Hukûki'l-İnsan fi'l-İslam

Tam adı *"el-Hasaisu'l-Kübrâ li Hukuki'l-İnsan fi'l-İslam ve Deaimi'd-Dimukratiyyeti'l-İslamiyye"* olup *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yedinci kitabı olan eser 1995 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır. Müüellif, eserinde İslam dininde insan haklarına ve demokrasiye verilen değeri ele almıştır.

2.5.5.5. Limeni'l-Hâkimiyyeti ev Siyâdeti fi't-Teşrî'

Cezayir'de bulunan el-Basîre Eğitim Çalışmaları ve Danışma Merkezi tarafından basılan *el-Basîre* dergisinin 2001 yılında yayınlanan altıncı sayısının içinde bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede İslâmî yönetim ve İslam dininin iktidar anlayışını değerlendirmiştir.

2.5.5.6. Mefhum el-Muvâtunetü fi'l-Manzûri'l-İslâmî

Vehbe Zuhaylî'nin bu makalesi Umman Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı tarafından çıkarılan *et-Tesâmuh* dergisinin 2006 yılında çıkan on beşinci sayısı içerisinde yer almıştır.

Makaleye vatandaşlık kavramının geçmişteki ve günümüzdeki anlamlarını karşılaştırmakla başlayan Zuhaylî, bu kavramın Batı medeniyetindeki anlamıyla İslam medeniyetindeki anlamını da mukayese ederek laik bir demokrasinin İslam dininin temelleri ile ters düştüğünü açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim'den ve Peygamber Efendimizin (s.a.v) hayatından vatandaşlık kavramının İslâmi bir düzende nasıl bir anlam taşıdığına dair örnekler getiren müellif İslam devletinde

[92] Vehbe Zuhaylî, "Uygulama ve Düşünce Açısından Abbasi Devletinde Şûrâ Uygulaması", *eş-Şûrâ fi'l-İslam* 3Cilt (Amman: Müessesetü Âli Beyt, 1989), 383-450.

yaşayan Müslümanların hak ve sorumluluklarını maddeler halinde vererek çalışmasını sonlandırmıştır.[93]

Vehbe Zuhyalî'nin yönetim şekillerine dair bu eserlerinin yanı sıra bu alanda yazmış olduğu eserler listesine içeriklerine ulaşamadığımız;

- 1992 tarihinde kaleme aldığı *"el-İslam Dinü'ş-Şûrâ ve'd-Dimukratiyye"*,
- *"Hel Amelu Hey'eti'r-Rekâbeti'ş-Şer'iyyeti Nev'un min el-İctihâdî'l-Fıkhî ev Mucerredu Rekâbetin ve Tedkîk?"*ve
- *"Müşâreketü'l-Müslim fi'l-İntihâbât"*adlı çalışmaları da ekleyebiliriz.

2.5.6. İslam Ceza Hukuku İle İlgili Eserleri

2.5.6.1. el-Cezâ ve'l-Ukûbât fi'l-İslâm

Birleşik Arap Emirlikleri'nde bulunan Avukatlar ve Hukuk Derneği tarafından yayınlanmış olan *el-Hak* dergisinin 1985 yılında basılan üçüncü sayısı içinde bulunan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede İslam hukukunda uygulanan cezalardan, yaptırımlardan ve ağır günahlardan bahsetmiştir.

2.5.6.2. el-Ukûbâtü'ş-Şer'iyye ve'l-Akziyye ve'ş-Şehâdât

1991 tarihinde Külliyyetü'd-Da'veti'l-İslamiyye tarafından basımı yapılmıştır. Müellif, eserini hadler, ta'zir, cinayet, yemin ve adalet ve şahitlik başlıkları altında beş bölümden oluşturmuştur.

Had başlığı altında tanım ile başlayıp had çeşitlerini (zinâ, iftira, hırsızlık, yol kesme, isyan etmek, içki içmek ve irtidat) tek tek ele almış ve hangi durumlarda had cezası uygulanacağını belirtmiştir. Ta'zir başlığı altında tanımı ve çeşitlerini verdikten sonra had cezaları ile arasındaki farkı incelemiştir. Cinayet başlığı altında tanım, çeşit ve cezalarından bahsedip kısas ve diyet konularına giriş yapmıştır. Zuhaylî bu bahiste hayvan telef etmekten bahsetmiştir. Yemin bahsinde tanım, çeşitleri ve şartlarını verdikten sonra onunla hükmetmeyi incelemiştir. Son olarak adalet ve şahitlik başlığı altında müellif, İslam'ın adalete verdiği önemi vurgulamış

[93] Vehbe Zuhaylî, "Mefhum el-Muvâtınetü fi'l-Manzûri'l-İslâmî", *et-Tesâmuh*, 2006.

davanın ögelerini ve tanımlarını verdikten sonra yargıda ispat vasıtalarını (ikrar, şahitlik ve yemin) incelemiştir.[94]

Vehbe Zuhaylî'nin İslam dininin ceza anlayışına dair emek gösterdiği çalışmalar arasında içeriğine ulaşamadığımız 1987 yılında eş-Şeranbâsî ile birlikte kaleme aldıkları "el-Ukûbâtü'ş-Şer'iyye ve Esbâbühâ" adlı çalışma da zikredilebilir.

2.5.7. İbadet Esasları İle İlgili Eserleri

2.5.7.1. Ahkâmu'l-İbâdât alâ Mezhebi'l-Mâlikî

1988 yılında Dâru'l-Kalem'den çıkan ve konusu Mâlikî mezhebinin ibadet hükümleri olan eser Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Şeriat Fakültesinde ders kitabı olarak okutulması amacıyla hazırlanmıştır.

2.5.7.2. el-Vudû' el-Musavver li'l-Etfâl

2009 yılında Dâru'l-Hâfız tarafından basılan bu çalışmada Zuhaylî, çocuklara ve gençlere abdestin doğru şekliyle alınmasını ve onunla ilgili şer'i hükümleri fotoğraf yardımıyla basit ve erişilebilir bir tarzda aktarmayı hedeflemiştir.

2.5.7.3. Erkânu'l-İslam el-Musavvere li'l-Etfâl

2009 yılında Dâru'l-Hâfız tarafından basımı yapılan bu çalışmada Zuhaylî, İslam'ın şartlarını fotoğraf yardımıyla örneklendirip çocuklar için basitleştirilmiş bir şekilde ele almıştır.

2.5.7.4. Ta'limu'l-Vudûi ve's-Salâti ale'l-Mezhebi'l-Mâliki

2014 tarihinde Dâru'l-Hâfız Yayınevinde basılmış olan eser Mâliki mezhebinin abdest ve namaz bahislerini incelemektedir.

2.5.7.5. es-Sıyâm

2015 yılında Dâru'l-Hâfız'da çocukluktan çıkıp yükümlülük altına girecek olan gençlere dini erkânları daha renkli ve eğlenceli bir şekilde öğretebilmek

[94] Vehbe Zuhaylî, *el-Ukûbâtü'ş-Şer'iyye ve'l-Akziyye ve'ş-Şehâdât* (Trablus: Külliyyetü'd-Da'veti'l-İslâmiyye, 1991).

amacıyla basılan *"Ahkâmu'l-İbâdat fi'l-Fıkhi'l-İslami"* serisi içerisinde çıkan bu kitapçıkta Zuhaylî oruç hükümlerini ele almıştır.

2.5.7.6. et-Tahare

2015 yılında "*Ahkâmu'l-İbâdat fi'l-Fıkhi'l-İslami"* serisi içerisinde çıkmış olan bu kitapçıkta Zuhaylî temizliğin İslam dinindeki öneminden bahsetmiştir.

2.5.7.7. es-Salât

2015 yılında "*Ahkâmu'l-İbâdat fi'l-Fıkhi'l-İslami"* serisi içerisinde çıkan bu kitapçıkta Zuhaylî namazın öneminden ve hükümlerinden bahsetmiştir.

2.5.7.8. ez-Zekât

2015 yılında "*Ahkâmu'l-İbâdat fi'l-Fıkhi'l-İslami"* serisi içerisinde çıkmış olan bu kitapçıkta Zuhaylî zekât hükümlerini ele almıştır.

2.5.7.9. el-Hacc

2015 yılında "*Ahkâmu'l-İbâdat fi'l-Fıkhi'l-İslami"* serisi içerisinde çıklmış olan bu kitapçıkta Zuhaylî haccın hükümlerini ele almıştır.

Zuhayî'nin ibadet esasları alanında kaleme aldığı bir diğer eser de içeriğine ulaşamadığımız 1990 yılında kaleme aldığı *"Fıkhu'l-ibâdât"* adlı çalışmasıdır.

2.5.8. Aile Hukuku İle İlgili Eserleri

2.5.8.1. el-Usretü'l-Müslime fi'l-Âlemi'l Muâsır

2000 yılında Dâru'l-Fikr'de basılmış olan bu eser, her çağda olduğu gibi günümüzde de tüm Müslüman ailelerin ihtiyacı olan her şeyi, hukuka uygun olan ve olmayan kanunlardan, tasavvufi ve bütünüyle İslami bir bakış açısıyla ele alır.

Zuhaylî, 356 sayfalık eserinin girişine toplumdan, ailenin manası, çeşitleri ve önemine, içinde bulunduğumuz çağda ailenin sorunlarının bir kısmından, eğitim ve hukuk sistemine kadar toplumun tamamını ilgilendiren bir önsöz yazmıştır.

Çalışmasını dört bölüme ayırmış ve bu bölümlerde sırasıyla Müslüman aileyi inşa etmenin mihenk noktalarını, ailedeki fertlerin aile içinde ve dışındaki hak ve

sorumluluklarını, ailenin çeşitli alanlardaki faaliyetlerini ve evlilik hayatının sonu anlamına gelen boşanmayı ve bunların sonuçlarını incelemiştir.

Müslüman bir ailede göze çarpan hata ve eksikliklerin en büyük sebebini cehalet ve Allah'ın çağrısına cevap vermemek olduğunu belirten Zuhaylî 'ye göre böyle bir aile şeriata uygun yaşaması halinde huzura kavuşacaktır.[95]

2.5.8.2. Şartu'l-Velâye fi 'Akdi'z-Zevâc

2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser evlilik akitlerinde şart kabul edilen velayetten bahsetmekte ve bu konuda; Evlilik akitlerinde velayet şartı ile amaçlanan nedir ve kişi üzerinde velayet şartları nelerdir? Velilerin, yetişkin bir kadının tek başına yapmış olduğu bir evliliğe itiraz etme veya bu evliliğin iptalini hâkimden isteme hakkı var mı? Velâyet noktasında bir baba veya bir dedeyle evlenmekle diğer velilerle evlenmek arasında fark var mı? Hâkimin, velinin kadının yararını görmediği evlilik akdini feshetme hakkı var mıdır? Veli seçimi yapılırken uyulan düzenleme nedir? gibi soru başlıklarını ele almaktadır.

2.5.8.3. Ahkâmu'l-Evlâd en-Nâticîne ani'z-Zinâ

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 2010 yılında çıkarttığı sayısında yer alan bu makalede müellif, zinâ yoluyla olan veya herhangi bir yerde bulunmuş çocukların nesebinin belirlenmesini ve belirlenirken uygulanacak olan yöntemleri kısaca açıklamış ve İslam hukukunun bu konuda nasıl bir yol izlediğini belirtmiştir.

2.5.8.4. Fıkhu'l-Mer'eti'l-Müslime

2015 yılında "*Ahkâmu'l-İbâdat fi'l-Fıkhi'l-İslami"* serisi içerisinde çıkmış olan bu kitapçıkta Zuhaylî kadınların ibadet hayatını fıkhî açıdan inceler.

Zuhayî'nin aile hayatı hakkında yazmış olduğu bir diğer eser de içeriğine ulaşamadığımız 1991 yılında kaleme aldığı *"ez-Zevâc ve't-Talâk"* adlı çalışmadır.

[95] Vehbe Zuhaylî, *el-Usretü'l-Müslime fi'l-Âlemi'l Muâsır* (Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2000).

2.5.9. İslam Hukuku Alanında Yazmış Olduğu Diğer Eserler

2.5.9.1. el-Mesûliyyetü'l-Cinâiyye li Mardâ el-Cins (el-İydz/AIDS),

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on sekizinci kitabıdır. Çalışma İslam hukukunun başta AİDS olmak üzere bazı bulaşıcı hastalıkların kişilerin üzerindeki sorumluluklarıyla ilgili olarak kaleme alınmıştır.

2.5.9.2. Ahkâmu'l-Mevâddi'n-Necise ve'l-Muharrame fi'l-Ğızâi ve'd-Devâ

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi ikinci kitabıdır. Yirmi dört sayfalık eserde müellif, günümüzde dâhi önemini koruyan bir konuya değinmiştir. Zuhaylî, bu çalışmasında İslam dininin pis veya haram saydığı maddelerin yemekte ve ilaç yapımında kullanılması hakkında genel ve istisnai hükümleri incelemiştir.[96]

2.5.9.3. el-Emnu'l-Ğızâî fi'l-İslam

Ana teması İslam dininin helal gıda güvenliğine verdiği önem olan bu eser 1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olup *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin otuz sekizinci kitabıdır.

2.5.9.4. el-Muharramât ve Âsâruha's-Seyyieh ale'l-Mücteme'

1998 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, toplumda yaygın olarak inanılan batıl inançları, İslam hukukunun bu inançlara bakış açısını ve bu inançların toplum üzerindeki etkilerini incelemiştir.

2.5.9.5. el-Bide'u'l-Münkera

1999 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser Peygamber Efendimizin (s.a.v) sünnetine sonradan dâhil edilmeye çalışılan, şeriatın gerektirdiği inanç, ibadet ve muamele ilkelerine aykırı olan her şeyi ayıklayıp çıkarıp atmak gayesindedir. Güzeli ve iyiyi korumak, şeriatın amaçlarına ulaşmak, içerik ve amaçlarından ilham

[96] Vehbe Zuhaylî, *Ahkâmu'l Mevâddu'n-Necese ve'l-Muharrame fi'l-Ğızâi ve'd-Devâ* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 1997).

almak ve halka fayda sağlamak amacıyla kaleme alınmış, hoş görülmeyen sapkınlıklar/bidatlar üzerine yapılmış bir araştırmadır.

2.5.9.6. Müddet İntizâri'l-Mefkûd

İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'nin 2006 yılında basılmış olan yirmi birinci sayısında yer alan bu makalenin başlıca konuları arasında mefkûdun tanımı, çeşitleri, bu konuda mezhepler arasında bulunan ihtilafların sebepleri, mefkûd duruma düşmenin nikâha etkisi, mefkûd olan kişinin miras meselesi ve bu durumdaki kişinin canlı olarak gelmesi halindeki hükümler gibi konuyla alakalı temel meseleler vardır.[97]

2.5.9.7. Keyfe Nuvâcihü'l-Avleme?

Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi tarafından çıkarılan *el-Emn ve'l-Hayat* dergisinin 2007 yılının Ramazan ayında çıkan sayısında yer alan bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede günümüz dünyasını küçük bir köye çeviren küreselleşme kavramı üzerinde durmakta ve İslamiyet'in bu durum karşısında alması gereken rolü belirtmektedir.

2.6. BİYOGRAFİLERLE İLGİLİ ESERLERİ

2.6.1. Saîd b. el-Müseyyeb (Seyyidü't-Tabiîn)

1974 yılında Şam'da bulunan Dâru'l-Kalem'de çıkartılan *"Müslüman Şahsiyetler" (Silsiletü A'lâmi'l-Müslimîn)* serisinin sekizinci kitabı olan bu çalışma 191 sayfadır. Eser, Saîd b. el-Müseyyeb'i (ö. 94/713) tanıtmak amacıyla kaleme alınmış olup beş bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde ailesinden ve nisbesinden, ikinci bölümde kişilik özellikleri ve karakterinden, üçüncü bölümde ilmi alanda kendini geliştirmesi, yaptığı ilmi seferleri ile âlimlerin onun hakkında söylediklerinden, dördüncü bölümde Emevi halifelerinin karşısındaki dik duruşu ve uğradığı zulümlerden, beşinci ve son bölümde ise rüya

[97] Vehbe Zuhaylî, "Müddet İntizâri'l-Mefkûd", *Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi Dergisi*, 2006.

yorumlamada mahir olduğunu, bulunduğu vazifeleri ve söylemiş olduğu değerli sözlerinden bahsedilmiştir.[98]

2.6.2. Ubâde b. es-Sâmit

Tam adı *"Ubade b. Sâmit Sahabiyyün Kebir ve Fatihün Mücahid"* olan eser 1977 yılında *"Müslüman Şahsiyetler" (Silsiletü A'lâmi'l-Müslimîn)* serisi içerisinde yayınlanmış olan eser 184 sayfadır.

Eser, büyük sahabe Ubade b. Sâmit'i (ö. 34/654) tanıtmak için yazılmış olup müellif, esere ismini, lakabını, künyesini ve ailesini tanıtarak başlamıştır. Sonrasında ölüm hastalığında göstermiş olduğu sabır yolculuğundan, ibadet hayatına ve kıyamet günü mahşerde verilecek olan hesaba gösterdiği önemden ve de sahabeler arasındaki konumundan bahsetmiştir. Daha sonra İbadetlerini ihlas ve takva içerisinde yaptığından, bazı ahlaki ve askerî meziyetlerinden ve adil bir kadı olduğundan bahsetmiştir. İslam'ın ilk yıllarında geçirdiği tüm safhalarda bulunduğu ifade edilerek buralarda göstermiş olduğu tutumlara da değinilmiştir. Son olarak ise yapmış olduğu tefsirlere örnekler verilmiş ve fıkıh alanındaki üstünlüğünden bahsedilmiş olup hocalarından ve talebelerinden bahsedilerek eser tamamlanmıştır.[99]

2.6.3. el-Halîfetü'r-Râşid el-Âdil Ömer b. Abdülaziz

1980 yılında Beyrut'ta bulunan Dâru'l-Kuteybe'de yayını yapılmış olan eser Ömer b. Abdülaziz'i (ö. 101/720) tanıtmak amacıyla kaleme alınmış olup toplamda yedi bölümden oluşur.

İlk bölümde ailesinden ve künyesinden, vefatından ve kendinden sonraki nesli ve yerine gelecek olan halifelere bırakmış olduğu vasiyetlerinden ve yaptığı vazifelerden bahseder. İkinci ve üçüncü bölümlerde ilme karşı olan hırsından, yaptığı ilmi yolculuklardan, diğer âlimleri ilme karşı cesaretlendirmesinden ve Kuran ile sünnete bağlılığından bahseder. Dördüncü bölümde dört büyük halifenin ardından beşinci olarak kabul edilen Ömer b. Abdülaziz'in ahlaki vasıflarından bahseder. Beşinci ve altıncı bölümlerde hilafeti nasıl kalkındırıp idare ettiğinden ve siyasetteki

[98] Vehbe Zuhaylî, Saîd b. el-Müseyyeb (Dımeşk: Dârü'l-Kalem, 1987).
[99] Vehbe Zuhaylî, Ubâde b. es-Sâmit (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1988).

yöntemlerinden bahseder. Yedinci ve son bölümde ise söylemiş olduğu değerli sözlerinden bahsetmiştir.[100]

2.6.4. Üsâme b. Zeyd [Hıbbu Rasulillâh(s.a.v) ve İbnu Hıbbihî]

1980 tarihinde *"Müslüman Şahsiyetler" (Silsiletü A'lâmi'l-Müslimîn)* serisinin yirminci kitabı olarak 112 sayfa halinde basılmıştır. Eser İslam tarihinin en genç komutanlarından birisi olan Üsâme b. Zeyd'i (ö. 54/674) tanıtmak amacıyla kaleme alınmış olup toplamda altı bölümden oluşur.

İlk bölümde ailesinden ve künyesinden, vefatından, Peygamber Efendimizin (s.a.v) evinde almış olduğu terbiyeden ve babasının Efendimizle (s.a.v) olan bağından bahseder. İkinci bölümde Efendimizin (s.a.v) ona karşı duyduğu sevgiden, hem askerlerin üzerine komutan tayin etmesinden hem de vermiş olduğu diğer görevlerden, evlilikleri ve evlatlarından bahsetmiştir. Üçüncü bölümde kişisel ve ahlaki özelliklerinden, dördüncü bölümde görev aldığı askeri harekâtlardan, beşinci bölümde Efendimizin (s.a.v) yanında yetişmesinin katkıları ve sahabe arasındaki mekânından, altıncı ve son bölümde ise söylemiş olduğu değerli sözlerinden ve fitneden uzak durduğundan bahsetmiştir.[101]

2.6.5. el-İmamu's-Sâdık (as.) Hasâisuhu ve Fıkhuhu

1991 yılında yayınlanan kırk bir sayfalık bu eserinde Zuhaylî, İmam-ı Câfer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) kişiliğine ve dindarlığına değinerek konuya girmiştir. Fıkhî meselelerdeki anlayışına ve hüküm çıkarma metoduna değinen Zuhaylî, eserinde İmam Cafer'in yapmış olduğu içtihatlara örnekler de vermiştir.[102]

2.6.6. Müceddid ed-Din fî Karni's-Sâniye Aşera

1996 yıllında Beyrut'ta bulunan Bîsan Yayınevinde basılmış olan eseri Zuhaylî iki bölüme ayırmıştır. İlk bölümde Şeyh Muhammed b. Abdulvahhab'ın (ö. 1206/1792) hayatında ilke olarak kabul ettiği kuralları nereden aldığını ve bu

---

[100] Vehbe Zuhaylî, "Ömer b. Abdülazîz : Halifetü'r-Raşidi'l-Adil.", *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ* (1992).
[101] Vehbe Zuhaylî, *Üsâme b. Zeyd (Hıbbu Rasulillâh Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve İbnü Hıbbihî)* (Dımeşk: Daru'l-Kalem, 1980).
[102] Vehbe Zuhaylî, *el-İmamu's-Sâdık (aleyhisselam) Hasâisuhu ve Fıkhuhu* (Mechûl, 1991).

ilkelerin onun hayatında oluşturduğu etkiden bahseden müellif, kitabın ikinci bölümünde ise bu ilkelerden örnekler vermiş ve detaylıca açıklamıştır.[103]

2.6.7. el-İmamu's-Suyûti (Müceddidü'd-Da'veti ile'l-İctihâd)

1997 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi üçüncü kitabıdır. Müellif, bu çalışmasında İslam tarihinde başta tefsir, hadis ve fıkıh olmak üzere kendisini ön plana çıkarmış imamlardan birisi olan İmam Suyûtî'nin (ö. 911/1505) içtihad yöntemini aktarmaktadır.

2.6.8. el-Mukavvimâtü'l-Fikriyye ve'ş-Şahisyye li Hâlid b. Velîd

Suriye'de basımı yapılan ve Arap Yazarlar Birliği tarafından yayınlanan *Arap Mirası* dergisinin 2002 tarihinde yirmincisini çıkarttığı seksen sekizinci sayısına yazılmış bir makaledir.

Zuhaylî yirmi dokuz sayfalık bu makalede büyük komutan Hâlid b. Velîd'in (ö. 21/642) doğumundan ve yetiştirilme tarzından uzun uzadıya bahsettikten sonra çeşitli meziyetlerinden ve cahiliye döneminde olduğu gibi İslam diniyle şereflendikten sonra da yüce bir ahlaki seviyeye sahip oluşunu ele almıştır. Ayrıca dindarlığı ve takvalı oluşu ile eğitimli ve kültürlü oluşuna değinmiş askeri dehası ve kahramanlıklarıyla da ilgili çeşitli örnekler vermiştir.[104]

2.6.9. İbn-i Kesîr ed-Dımeşkî Hâfizen, Müfessiran ve Müerrihan

Arap Mirası dergisinin 2008 senesinin mart ayında yayımlanan yirmi sekizinci cildine yazılmış bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede İslâmî ilimlerde önemli bir yeri olan *"el-Bidaye ve'n-Nihaye'nin"* yazarı Ebu'l-Fida İbn-i Kesîr ed-Dımeşkî'nin (ö. 774/1373) ilmi karakterini tanıtmıştır.

2.7. YAZMIŞ OLDUĞU DİĞER ESERLER

2.7.1. Usûlu't-Takrîb Beyne'l-Mezahibi'l-İslamiye

2000 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eserde müellif, mezhep olgusunun İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren varlığından, mezhepçiliğin İslam

[103] Vehbe Zuhaylî, *Müceddid ed-Din fî Karni's-Sâniye Aşera* (Beryrut: Bîsan, 1996).
[104] Vehbe Zuhaylî, "el-Mukavvemâtü'l-Fikriyye ve'ş-Şahisyye li Hâlid b. Velîd", *Arap Mirası,* 2002.

ülkelerinin başına açtığı sıkıntılardan ve ortak düşman olan Siyonizm karşısında mezheplerin birlik içinde olmaları gerektiğinden bahsetmiştir.

2.7.2. Mekânetü'l-Kudüs fi'l-Edyâni's-Semâvi

Eser 2001 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır. Altmış üç sayfa olan bu eserde müellif, Kudüs'ün tarihini, tarih boyunca aldığı çeşitli isimleri, semavi dinlerde Kudüs'ün önemi ve Kudüs'ün kutsal sayılmasının nedenleri ile Kudüs şehrinin coğrafi, stratejik, siyasi ve ekonomik yönlerden özelliklerini sıralamıştır.[105]

2.7.3. Vehbe ez-Zuhaylî Buhus ve Makalat Mühdat ileyh

2003 tarihinde Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da basılmış olan bu çalışmada Vehbe Zuhaylî, arkadaşlarının ve öğrencilerinin gözüyle kendi yaptığı çalışmaların incelemesini yapıyor ve kendisine arkadaşları ve öğrencileri tarafından sunulan araştırmaları inceliyor.

2.7.4. Âişe ve's-Siyâse

Arap Mirası dergisinin 2003 senesinin Aralık ayında yayımlanan yirmi üçüncü cildine yazılmış bir makaledir. Zuhaylî, on bir sayfa halinde kaleme almış oduğu bu makalede Peygamber Efendimizin (s.a.v) vefatından sonra ortaya çıkan iç karışıkları ele almış ve Hz. Aişe binti Ebubekir'in (ö. 58/678) siyasete atılması ve dâhil olduğu siyasi olayları aktarmıştır.[106]

2.7.5. el-Kudüsü'ş-Şerîf fi'l-Mâdî ve'l-Hâzır ve'l-Müstakbel

Arap Mirası dergisinin 2009 senesinin mart ayında yayımlanan yirmi dokuzuncu cildine yazılmış bir makaledir. Zuhaylî, bu makalede Kudüs şehrinin geçmişteki halini, mevcut ve gelecekte öngördüğü haliyle karşılaştırmaktadır.

2.7.6. Mesîratü't-Takrîb beyne Mezâhibi'l-İslâmiyye fî Bilâdi'ş-Şam

Sudan'da bulunan Dâru'l-Kâhile tarafından yayımlanan *İslam Ümmeti Bilimsel Dergisi*'nin 2012 yılında çıkan on birinci sayısında yer alan bir makaledir.

---

[105] Vehbe Zuhaylî, *Mekânetü'l-Kudüs fi'l-Edyâni's-Semâviyye* (Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2001).
[106] Vehbe Zuhaylî, "Âişe ve's-Siyâse", *Arap Mirası* 23/92 (Aralık 2003), 11-22.

Zuhaylî, bu makalede mezhepler arası bölünmüşlükten bahsetmiş olup mezhepler arasındaki yakınlaşmanın hangi yol veya yöntemler ile yapılabileceğinden bahsetmiştir.

2.7.7. Min Hasadi's-Sinîn Havle Ehemmi Kazaya'l-Asr

2015 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'dan çıkmış olan eser Vehbe Zuhaylî'nin bilgisinin, düşüncesinin ve hukuki görüşlerinin bir özeti niteliğinde olup katıldığı tüm konferans ve sempozyumlarda sunduğu, tartışmaya açtığı ve dahi dışardan yayınlamış olduğu tüm bildirilerin bir özeti şeklindedir. Eserin önemi, günümüz toplumlarının ürettiği yeni modeller dâhil olmak üzere hukuksal müdahale gerektiren siyaset, ekonomi, dünya barışı, insan hakları, fikri mülkiyet ve entelektüel akımlar başta olmak üzere aklımıza gelebilecek tüm güncel meselelerle ilgilenmesinden gelir.

2.7.8. el-İstişfa bi'l-Kuran ve Ed'iyye Ref'u'l-Bela ve'l-Curb ve'l-Vehm ve'l-Huzn

2015 yılında Dâru'l-Fikri'l-Muâsır'da basılmış olan eserde Zuhaylî, hasta olup hastanede yatan Müslümanlara tavsiyeler vermiştir.

Vehbe Zuhaylî'nin kaleme almış olduğu eserler arasında içeriğine ulaşamadığımız;

- 1973 yılında kaleme aldığı *"Usulu Mukârane'l-Edyân"*,
- 1996 yılında kaleme aldığı "*el-Ulûmu'ş-Şer'iyye"* ve
- 2001 yılında kaleme aldığı *"Vahdetü'l-Vataniyye fi'l-Mi'yâri'ş-Şer'î"* adlı çalışmalar da mevcuttur.

2.8. DİĞER ÇALIŞMALARI

2.8.1. Tebliğ ve Sunumlar

2.8.1.1. Hitâbâtü'd-Damân

Dünya İslam Birliği'nin 1995 yılında Mekke'de düzenlemiş olduğu konferansta Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Bu çalışma aynı sene çıkan *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi*'nin sekizinci sayısında makale halinde yer almış olup *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin on dördüncü kitabıdır.

Zuhaylî, çalışmasında bankanın kişiye vermiş olduğu teminatı ve girdiği işte kendisine sunduğu garanti mevzusunu ele almıştır. Müellif, bankanın teminat işlemi için ücret almasını caiz görmekte, şahıs, parasının kenarda tutulmasını özel olarak istemediği takdirde bankanın bu parayı faize dikkat etmesi şartıyla istediği şekilde kullanabileceğini ifade etmektedir.[107]

2.8.1.2. et-Temvîl ve Sûku'l-Evrâkı'n-Maliye (el-Borsa)

25-29 Eylül 1996 tarihleri arasında Konya'da düzenlenen I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri adlı kongrenin Finans ve Borsa adlı ikinci oturumunda Vehbe Zuhaylî'nin yaptığı sunumdur. Kongredeki bütün konuşmalar, kongrenin düzenlenmesine de öncelik etmiş olan Kombad Yayınları tarafından kongreden hemen sonra kitap haline getirilmiştir. Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunum Prof. Dr. Ahmet Yaman tarafından tercüme edilmiş ve çok geçmeden aynı yayınevi tarafından Arapça ve Türkçesi birlikte toplam kırk sayfalık müstakil bir kitap olarak basılmıştır. Ayrıca bu eser *Beyne'l-Asâletî ve'l-Muâsara* serisinin yirmi altıncı kitabıdır.

Zuhaylî, yaptığı bu sunumda devletin verdiği üretim kredilerini, teminat mektubu ve bunun kullanılmasını, ihracat işlemleri için bankadan şartlı kredi hesabı açmayı ve kredi kartlarını İslâmi açıdan değerlendirmeye tabi tutmuş ve İslâmi finans kurumlarının uyguladığı bazı uygulamaların hükümlerini incelemiştir. İslâmi finans kurularının yapmış oldukları işlemlerden özellikle murabahanın üzerinde yoğunlaşan Zuhaylî, satış akdi yapılırken malın ortada fiilen bulunması ve bedel olarak değiştirilen iki varlığın farklı cinsten olması şartıyla bu akdi caiz görmüştür.[108]

2.8.1.3. Menâhicü'l-İctihâd fi'l-Mezâhibi'l-Muhtelife

25-27 Nisan 1997 tarihinde ikincisi düzenlenen Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı'nda Vehbe Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Konferansın ardından Dâru'l-Mektebî tarafından kitap haline getirilen eser mezheplerin uygulamış olduğu içtihad yöntemlerinden ve aralarındaki ihtilaf sebeplerinden bahsetmektedir.

---

[107] Vehbe Zuhaylî, "Hitâbâtü'd-Damân", *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 8 (1995), 69-92.
[108] Vehbe Zuhaylî, "Finans ve Borsa", *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri*, ed. Mehmet Bayyiğit (Konya: Kombad Yayınları, 1996), 272-310.

Müellif, çalışmasında müçtehitlerden kaynaklanan ihtilafların sebeplerini; Müçtehidlerin ilme olan aşın bağlılıkları, Allah'tan korkmaları ve hakkı arama arzuları, maslahata riayet etme ve gerek nasslarda gerekse nassın dışındaki konularda mefsedeti ya da zararlı olan şeyleri giderme hususunda duydukları arzu olarak belirtir.

Usul yönünden çıkan görüş ayrılıklarının sebeplerini ise; Bir lafzın iki manaya işaret etmesi, mezheplerin usul kaidelerini ve fikhî kuralları farklı tanımlamış olmaları ve kendilerine ulaşan hadislerin sübût ve delâlet yönünden farklılık arz etmesi olarak göstermektedir.

Müellif, belirttiği bu ihtilaf sebeplerini verdiği örneklerle okuyucusuna aktarmaya gayret etmiştir. Eser aynı yıl İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları tarafından otuz iki sayfa halinde dilimize tercüme edilerek *"Değişik Mezheplerde İçtihad Usulleri"* adıyla basılmıştır.[109]

2.8.1.4. Bey'u't-Taksît

Dünya İslam Birliği'nin 1998 yılında Mekke'de düzenlemiş olduğu konferansta Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Bu çalışma *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'*nin on birinci sayısında yayınlanmış olup *Beyne'l-Asâletî ve'l- Muâsara* serisinin otuz yedinci kitabıdır.

Müellif, elli üç sayfalık bu çalışmasında taksitli satışın meşruluğunu belirtmiş ve bu satış türünün vadeli satış, teverruk ve murabaha satışından farkını ortaya koymuştur. Vadesi gelen borçlarda gecikme olması durumunda nasıl bir cezai yaptırımın caiz olabileceğini de ortaya koyarak çalışmasını sonlandırmıştır.[110]

2.8.1.5. Bediüzzaman ve İnsan

Vehbe Zuhaylî'nin 24-26 Eylül 2000 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Bediüzzaman ve İnsan Sempozyumunda sunduğu *"Risale-i Nur'a göre*

[109] Vehbe Zuhaylî, "Değişik Mezheplerde İçtihad Usulleri", *İslam Dünyasında İçtihad Tartışmaları* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997), 198-225.
[110] Vehbe Zuhaylî, "Bey'u't-Taksît", *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 11 (1998), 29-71.

Kur'an'da İnsan" isimli tebliğ ile beraber toplamda dokuz tebliğ içeren bu eser 2003 yılında Gelenek Yayınevi tarafından basılmıştır.

Zuhaylî, sunumunda Bediüzzaman Said Nursî'nin uzun süre zindanda kaldığına ve çeşitli ızdıraplar çektiğine değinmiş ayrıca sohbetinin insanın maddi, manevi ve ruhani yapısına işlediğine de işaret etmiştir.[111]

2.8.1.6. el-Besmatü'l-Verâsiyyetü ve Mecâlâtü'l-İstifâde Minhâ

2002 yılının Ocak ayında Mekke'de düzenlenmiş olan ve başlıca konusu DNA izi ve faydalanma alanları olan konferansın açılış konuşmasını aynı zamanda konferansla aynı adı taşıyan Vehbe Zuhaylî yapmıştır. Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumla beraber toplamda yedi adet sunum, konferans sonrasında kitaplaştırılmıştır.

Zuhaylî, yazıya döküldüğünde yirmi beş sayfa tutan sunumunu DNA izinin tam olarak ne manaya geldiğini ifade ederek başlatmış ve hem tıp dünyasındaki hem de sosyal hayatın genelindeki tüm istifade alanlarına ayrı ayrı değinerek nihayete erdirmiştir.

Zuhaylî, bu çalışmasında DNA izinin tek başına bir şeyi kanıtlamaya gücünün yetmeyeceğini ancak ortaya atılan bir iddianın açığa kavuşması için yardımcı bir etken olabileceğini belirtmiştir.[112]

2.8.1.7. İstiklâliyye el-Hey'eti'ş-Şer'iyye

2002 yılında Bahreyn'de düzenlenmiş olan İslami Mali Kurumlarda Şer'i Heyetler adlı sempozyumda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda şer'i heyetlerin karar alma noktasında ne denli özgür olup olmadıklarını ve özgürlüğün ne gibi katkılar sunacağını ele almıştır.[113]

2.8.1.8. et-Tâ'rifu bi'l-Fesâd ve Suveruhu mine'l-Vecheti'ş-Şer'iyye

2003 senesinin Ekim ayında Riyad'da faaliyet gösteren Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi (NAUSS)'nin düzenlemiş olduğu Uluslararası Yolsuzlukla

[111] Vehbe Zuhaylî, "Risale-i Nur'a göre Kur'an'da İnsan" (26/09 2000).
[112] Vehbe Zuhaylî, "el-Besmatü'l-Verâsiyyetü ve Mecâlâtü'l-İstifâde Minhâ" (Genetik Ayak İzi ve Faydalanma Alanları, Mekke, Ocak 2002).
[113] Vehbe Zuhaylî, "İstiklâliyye el-Hey'etü'ş-Şer'iyye" (29 Ekim 2002).

Mücadele Konferansında Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî sunumunda yolsuzluğun tanımını yapmış ve onun kamusal ve sosyal hayatta yol açabileceği tehlikeleri belirtmiş ve İslam hukukunun bu konudaki görüşünü ortaya koymuştur.

2.8.1.9. Mevkıfu'l-İslâm

Tam adı *"Mevkıfu'l-İslâm min İttibâi'r-Risâleti'l-İlâhiyyeti'l-Uhrâ ve mine'l-Enbiyâi ve'r-Rusuli ve'l-Kütübi'l-İlâhiyyeti"* olan çalışma Dünya İslam Birliği'nin 2003 yılında Mekke'de üçüncüsünü düzenlenmiş olduğu İslam Medeniyetinde Uluslararası İlişkiler konferansında Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda İslam dininin diğer dinlere, peygamberlere ve ilahi kitaplara bakış açısını değerlendirmiştir.

2.8.1.10. el-Vesatıyyetü'l-İslâmiyye ve Simehatihu

2004 yılının Nisan ayında Suudi Arabistan'ın başkenti olan Riyad'da bulunan İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi bünyesinde yapılan İslam'ın Ilımlılığı ve Hoşgörüsü Konferansında Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur.

Zuhaylî, bu sunumda İslam dininin ifrat ve tefritten uzak olan orta yolu, hoşgörüyü ve sürekli diyaloğu savunan bir din olduğuna vurgu yapmıştır. Sunum esnasında âdeti olduğu üzere ele aldığı konuyu ayetlerle hem temellendirmiş hem de desteklemiştir.[114]

2.8.1.11. Ukûdü'z-Zevâci'l-Müstahdeseti ve Hükmühâ fi'ş-Şerîati

*İslam Fıkıh Konseyi Dergisi'*nin 2006 yılında Mekke'de on sekizincisini düzenlenmiş olduğu konferansta Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda öncelikle nikâh çeşitlerini tanıttıktan sonra aralarındaki farklara değinmiş ve İslam hukuku açısından her birini değerlendirmiştir.

2.8.1.12. Vahdetü'l-Ümmeti'l-İslâmiyye fi'l-Kur'an ve's-Sünnet

Mekke'de bulunan Dünya İslam Birliği'nin 2006 tarihinde düzenlemiş olduğu İslam Milletinin Birliği konferansında Zuhaylî'nin sunduğu bu çalışma *'İslâmî birlik'* temalıdır.

[114] Vehbe Zuhaylî, "el-Vesatıyyetü'l-İslâmiyye ve Simehatihu" (Nisan 2004).

2.8.1.13. Hukûku'l-Mer'eti'l-Mürtebitati bi Akdi'z-Zevâc

Kahire'de bulunan İslam Üniversiteleri Derneği'nin 2006 yılında düzenlediği "İslam'da Kadının Durumu ve Hakları" konulu II. Aile Çalışmaları Merkezi'nde Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumunda kadınların nikâh akitlerindeki haklarına değinmiştir.

2.8.1.14. Mezheplere göre Akıl-Nakil İlişkisi

2006 yılında İstanbul'da düzenlenen Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet Sempozyumunda Vehbe Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur.

Zuhaylî, sunumunda İslam dininin akıl ve düşünmeye verdiği öneme vurgu yapmış ve İslam medeniyetinin doğuşu ve gelişiminde akıl- nakil ilişkisinin etkin rolüne değinmiştir. [115]

2.8.1.15. Sümüv el-Hubbi fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Âsâruhu'l-İnsâniyye

Amman'da Müessesetü Âli Beyt organizasyonluğunda 4-7 Eylül 2007 tarihleri arasında düzenlenmiş olan konferansta Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda gerçek aşkın tarifini yapmış ve Kur'an-ı Kerim'de bu sevginin yansımalarını aktarmıştır.[116]

2.8.1.16. Müehhilâtü'l-Vâcib Tevâferuhâ limen Yeteseddâ li'l-İftâi

2007 yılında Kuveyt Sheraton Otel'de düzenlenmiş olan Günümüzde Fetva Verme Yöntemleri konferansında Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, fetvanın tanımına değinerek başladığı sunumunda fetvayı benzerlerinden ayıran farklara, onun kurallarına ve zaman-mekân içerisinde değişkenlik gösterebileceğine değinmiştir.[117]

---

[115] Vehbe Zuhaylî, "Mezheplere Göre Akıl-Nakil İlişkisi", *Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet* (İstanbul, 2006), 249-259.

[116] Vehbe Zuhaylî, "Sümüv el-Hubbu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Âsâruhu'l-İnsâniyye" (Müessesetü Âli Beyt, Amman, Eylül 2007).

[117] Vehbe Zuhaylî, "Müehhilâtü'l-Vâcib Tevâferahâ limen Yeteseddâ li'l-İftâi" (Günümüzde Fetva Verme Yöntemleri, Kuveyt, 2007).

2.8.1.17. el-Fetva fi'l-Usûri'l-İslâmiyyetü'l-Ûla beyne Ehli'r-Rey ve Ehli'l-Hadîs

2007 yılında Umman Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı tarafından Maskat'ta düzenlenmiş olan Nazarî Fıkıh ve Fetvaların Yenilenmesi sempozyumunda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda ehli rey ve ehli hadis hakkında kapsamlı bir bilgi verdikten sonra bunun günümüzde verilecek olan yeni fetvalara nasıl uygulanabileceğini aktarmıştır.

2.8.1.18. Suriye'de Müslüman Aile Yapısı

Eser, 2005 yılının Aralık ayında İstanbul'da düzenlenmiş olan Uluslararası Aile Sempozyumunda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunuma aittir.

Müellif, sunumunda günümüz Suriye'sinde ailenin durumundan ve evlenmenin önündeki engeller ile evlilikten soğutan sebeplerden ve Suriye'de kadının konumundan bahsetmiştir.

Eser, Recep Şentürk tarafından yirmi dokuz sayfa halinde dilimize tercüme edilerek *"Günümüzde Aile"* adıyla kitap haline getirilmiştir.[118]

2.8.1.19. el-Müctehidûn fî Müntesıfı'l-Karni'r-Râbi' Aşri'l-Hicrî, el-Karni'l-Aşrîne'l-Mîladî beyne't-Tehdîd ve't-Taknîn

2008 yılında Umman Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı tarafından Maskat'ta düzenlenmiş olan Çağdaş İslam Düşüncesinde Yasalaştırma ve Yenileme Sempozyumunda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda XX. asırda İslam coğrafyasında yetişmiş olan âlimleri tanıtmış ve hukuk alanında yenilemeye gidilmesi önerisini değerlendirmiştir.

2.8.1.20. Darûratü'l-Hıvâri'l-Hadarî min ecli İnkâzi'l-İnsaniyyeti ve'l-İnsan

Haziran 2008'de Mekke düzenlenmiş olan Uluslararası İslami Diyalog Konferansı'nda bu sunumu yapmış olan Zuhaylî, medeniyetlerin gelişim süreçlerinden, din, mezhep ve kültürlerin çeşitliliğinden ve her ne olursa olsun insanların insan olarak ortak paydada buluşup diyaloğu ve etkileşimi devam

[118] Vehbe Zuhaylî, "Suriye'de Müslüman Aile Yapısı", *Günümüzde Aile*, ed. Ömer Çaha (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 297-323.

ettirmeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Zuhaylî'ye göre insanların sosyal, siyasal veya ekonomi alanında bir araya gelip istişare etmeleri terör ortamını kökünden kurutmaya muktedirdir.[119]

2.8.1.21. Fıkhü't-Ta'lil, Fıkhu'l-Makâsıd ve Fıkhu'l-Vâki' fî Dav'i Makâsidi'ş-Şerîa

2009 yılında Umman Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı tarafından Maskat'ta düzenlenmiş olan Farazi Fıkıh ve Fetvaların Yenilenmesi Sempozyumunda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda İslam hukukunun yenilenmesi ve farazi fikhın ilgilendiği içtihâdî konulara ilişkin fetva verirken gelişen teknik araçlardan faydalanılması gerektiği hususunu vurgulamıştır.

2.8.1.22. Zirâa' ve Naklü'l-A'dâi

Ezher Üniversitesinin düzenlediği İslam Araştırmaları Akademisi konferanslarının on üçüncüsü 2009 tarihinde "*organ nakli"* konusuyla ilgili olarak düzenlenmiş ve Vehbe Zuhaylî bu konferansta sunum yapmıştır.

Sunumunda organ naklinin, verici kişinin sağlığına zarar vermemesi ve naklindeki kurallara uyulması şartıyla caiz olduğuna değinen Zuhaylî, bu davranışın bir fedakârlık olduğunu ve İslam ahlakında bunun tasvip edildiğini belirtmiştir. Zuhaylî, organ ticaretine yol açmaması nedeniyle yapılan organ nakillerinin takas veya satış yoluyla değil bağış ve yardım yoluyla yapılması gerektiğini ifade ettikten sonra hayvanlardan da nakil yapılabileceğini ancak nakil yapılacak olan hayvanın eti yenebilen hayvanların sağlıklı olmaları koşuluyla kabul edileceğini ifade etmiştir.[120]

2.8.1.23. Mefhûm et-Te'mînu't-Teâvunî (Dirâse Mukârane)

2010 yılında Ürdün Üniversitesi, İslam Fıkıh Konseyi, İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ISESCO) ve İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü'nün (İslam Kalkınma Bankası Grubu) ev sahipliğinde düzenlenmiş olan "Kooperatif Sigortası:

---

[119] Vehbe Zuhaylî, "Darûratü'l-Hıvâri'l-Hadarî min Ecli İnkâzi'l-İnsaniyyeti ve'l-İnsan" (Uluslararası İslami Diyalog Konferansı, Mekke, 04 Haziran 2008).

[120] Vehbe Zuhaylî, "Zirâa' ve Naklü'l-A'dâi" (İslam Araştırmaları Akademisi Konferansı, Kahire / Mısır, 2009).

Boyutları, Beklentileri ve İslam Hukukunun Bu Konudaki Konumu" adlı konferansta Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur.

Sunumda sigorta çeşitlerini karşılaştıran Zuhaylî, kooperatif ve ticari sigortanın tanımlarını verdikten sonra hedeflerinin ve sigorta alanındaki yerlerinin karşılaştırılması gibi bu alanda belli başlı sigorta çeşitlerini karşılaştırmış ve İslam hukukunun bunlara yaklaşımlarını mercek altına almıştır.[121]

2.8.1.24. Ma'na el-Maslahat ve'l-Mekâsıd fi'l-Manzûmeti'l-Fıkhiyye

2012 yılında Umman Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı tarafından Maskat'ta düzenlenmiş olan Şeriatın Amaçları Sempozyumunda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda şeriatın amaçlarından ve elde etmek istediği kişisel ve toplumsal faydalardan bahsetmiştir.[122]

2.8.1.25. Menhecü'l-Mecâmia'l-Fıkhiyye

Tam adı *"Menhecü'l-Mecâmia'l-Fıkhiyye fi'l-Âlemi'l-İslâmî fî Muâleceti'l-Kadaya'l-Muâsıra"* olan sunum 2012 yılında Umman Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı tarafından Maskat'ta düzenlenmiş olan Değişen Bir Dünyada İslam Hukuku sempozyumunda Zuhaylî'nin yapmış olduğu sunumdur. Zuhaylî, bu sunumda hukuk alanındaki yenilenmeyle birlikte şeriatın amacının değişmeyeceğini vurgulamış ve bu süreçte farazi fıkha her zamankinden daha çok gereksinim duyulabileceğini vurgulamıştır.

Vehbe Zuhaylî'nin yönetici veya sunucu olarak katıldığı oturumlarda yapmış olduğu sunumların içeriklerine değindik. Zuhaylî'nin katılımcı olarak katıldığı ve bu oturumlarda sunum yapmış olup olmadığı bilgisine sahip olmadığımız, araştırmalarımızda bulabildiğimiz birçok oturum mevcuttur.[123]

---

[121] Vehbe Zuhaylî, "Mefhûm et-Te'mînu't-Teâvunî" (Kooperatif Sigortası: Boyutları, Beklentileri ve İslam Hukukunun Bu Konudaki Konumu, Ürdün, 12 Nisan 2010).
[122] Vehbe Zuhaylî, "Ma'na el-Maslahat ve'l-Mekâsıd fi'l-Manzûmeti'l-Fıkhiyye" (Şeriatın Amaçları, Maskat/Umman, 2012).
[123] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 16-17.

2.8.2. Tahkik, Tahriç ve Tertil Çalışmaları

2.8.2.1. Tuhfetü'l-Fukahâ

Alâeddin Muhammed bin Ahmed es-Semerkandi'nin (ö. 539/1144) hazırlamış olduğu *Tuhfetü'l-Fukahâ* isimli eser üzerine yapılan bir tahkik çalışmasıdır.

Vehbe Zuhaylî'nin Muhammed Muntasır el-Kettânî (ö. 1420/1999) ile birlikte yaptıkları *Tuhfe* çalışması, Muhammed Zeki Abdülberr ile Zuhaylî'ye Kahire'de bulunduğu sıralarda Zuhaylî'ye hocalık da yapmış olan Şeyh Ali el-Hafîf'in birlikte yaptıkları ve üç cilt olarak basılan *Tuhfetü'l-Fukahâ* üzerinde çalışılarak yapılmıştır. Bu çalışmanın ilk baskısı araştırmalarımızda kullandığımız bir kaynağa göre 1964'te Şam'da Dâru'l-Fikr'de iki cilt halinde yapılmıştır[124]

Diğer kaynağımıza göre Zuhaylî ve el-Kettanî'nin birlikte yaptıkları bu çalışma yine aynı yayınevinde 1966 yılında ve dört cilt halinde basılmıştır.[125]

2.8.2.2. Câmi'ul-Ulûm ve'l-Hıkem

Eserin tam adı *"Câmi'ul-Ulûm ve'l-Hıkem fi Şerhi Hamsîne Hadîsen Nebeviyyen min Cevâmi'ı'l-Kelîm"* olup eser İbn Receb el-Hanbelî'ye (ö. 795/1393) aittir. Zuhaylî'nin bu eser üzerinde yapmış olduğu tahkik ve tahriç çalışması 1993 yılında Dâru'l-Hayr'da basılmıştır.[126]

2.8.2.3. Tarîku'l-Hicreteyn ve Bâbu's-Saâdeteyn

1999 yılında Dâru'l-Hayr'dan çıkmış olan eser İbn Kayyım el-Cevziyye'ye (ö. 751/1350) aittir. İbn Kayyım bu eserde Allah'a ve Rasulüne yapılan hicretin anlamını ve farklı yönlerini ele almış ayrıca havf ve recâ, zevk ve muhabbet gibi konulara da değinmiştir.[127]

---

[124] Muhammed Mücteba Emre, *Hanefi Fıkıh Bilgini Semerkandî'nin Tuhfetü'l-Fukahâ Adlı Eserinde Küllî Kaideler* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 20.

[125] Algül, Rıfai, *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihu'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*, 22.

[126] Danacı, "Son Dönem Müfessirlerinden Vehbe Zuhaylî", 459.

[127] H. Yunus Apaydın, "İbn Kayyım el-Cevziyye", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 11 Haziran 2021).

Zuhaylî, bu eser üzerine tahkik ve tertil çalışmaları yapmış ve bu eser Cidde'de bulunan İslâmi Fıkıh Akademisi tarafından 2008 yılında basılmıştır.

2.8.2.4. el-Envâr fî Şemâili'n-Nebiyyi'l-Muhtâr

Muhyi's-Sünne el-Beğavî'ye (ö. 516/1122) ait olan ve *İrşâdü'l-Envâr* diye de anılan eser üzerinde tahkik, tahriç ve ihtisar çalışmalarında bulunan Zuhaylî'nin bu çalışması 1999 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmıştır.[128]

2.8.2.5. Minhâcû'l-Kâsıdîn

Tam adı *"Minhâcü'l-Kâsıdîn fî Fazli'l-Hulefâ'i'r-Râşidîn" olup "Fezâ'ilü'l-Hulefâ'i'l-Erba'a ve Tertîbühüm fi'l-Fazl ve Fazlü Hâẕihi'l-Ümme alâ Ğayrihâ"* adıyla da anılan eser Hanbelî fakihlerinden olan Muvaffakuddîn Muhammed b. Kudâme el-Makdisî'ye (ö. 620/1223) ait olup Vehbe Zuhaylî esere takriz yazısı yazmıştır. Eser 2003 tarihinde Lübnan'da bulunan el-Mektebetü'l-Asriyye'de basılmıştır.

2.8.2.6. el-Minhâc fî Şerhi Sâhîhi Müslim b. Haccac

İmam Nevevî'nin kaleme almış olduğu eser Sâhîh-i Müslim şerhlerinin en önemlilerinden biri kabul edilir. Vehbe Zuhaylî bu eser üzerinde tahkik ve takriz çalışmaları yapmış ve bu çalışma 2007 yılında el-Mektebetü'l-Asriyye Yayınevinde basılmıştır.

2.8.2.7. Damânu'l-Ukûd fî'l-Fıkhi'l-İslamiyye

2007 yılında Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan eser Muhammed Necdât el-Muhammed'in eseri olup Vehbe Zuhaylî bu kitap üzerinde tahkik çalışması yapmıştır. Eserin konusu İslam hukuku çerçevesinde yapılan sözleşmelerin tanımı, yapılan hatalar ve sözleşmelerin teminatı gibi konulardır.

2.8.2.8. Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr

Ebu'l-Berekat İbn Teymiyye'nin (ö. 652/1254) şer'i hadisleri topladığı *"Münteka'l-Ahbâr min Ehâdîssi Seyyidi'l-Ahyâr*" adlı eserinin şerhi olup 1793-1797 yılları arasında kaleme alınmış olan bu eser çok yönlü bir İslam âlimi olan Ebû

[128] Mevlüt Güngör, "Begavî, Ferrâ", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 11 Haziran 2021).

Abdullah eş-Şevkânî'ye (ö. 1250/1834) aittir.[129] Vehbe Zuhaylî, bu eser üzerinde tahkik çalışması yapmış olup bu çalışma 2010 tarihinde Suudi Arabistan'da bulunan Dâru'l-Hayr'da basılmıştır.

2.8.3. Mukaddime Yazdığı Eserler

2.8.3.1. Ebu'l-Hasan en-Nedvî

Seyyid Abdülmecid el-Ğavri tarafından kaleme alınmış olan çalışmanın tam adı *"Ebu'l-Hasan en-Nedvî: el-İmâmu'l-Müfekkir ed-Dâiyetü'l-Mürebbî'l-Edîb"*dir. 1998 yılında Beyrut'ta bulunan İbn Kesir Yayınevinde basılmıştır. Eser, âlim Nedvî'nin yaşamının genişletilmiş ve belgelenmiş bir biyografisini sunmakla birlikte yaşamış olduğu önemli olaylar ve öğrencileri ve yakın çevresi tarafından onun hakkında yazılanları içermektedir. Eserin takdim ve takriz bölümleri Vehbe Zuhaylî ve Yusuf el-Kardâvî başta olmak üzere altı âlim tarafından ortaklaşa kaleme alınmıştır.

2.8.3.2. el-Ğına ve'l-Meazif fî'l-Îlâmi'l-Muasır ve Hükmühâ fî'l-İslam

2006 yılında Dâru'l-Mârife'de basılmış olan bu çalışma Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî'ye ait olup Zuhaylî bu eserin mukaddimesini yazmıştır. Eserin konusu İslam dininin şarkı söylemeye, müzik yapmaya ve müzik aletlerine olan bakış açısıdır.

2.8.3.3. el-Îlâm el-İslâmî

2010 tarihinde Dâru'l-Mektebî'de basılmış olan bu çalışmanın müellifi 1993 yılından bu yana Dâru'l-Mektebî'nin sahibi olan Muhammed Ğıyas el-Mektebî'dir. Zuhaylî, Muhammed Ratib en-Nablusî ile birlikte esere mukaddime yazmışlardır.

Eserin konusu İslami medyanın tarihsel serüveni, geçmişte ve günümüzde medyanın nasıl kullanıldığı ve içinde bulunduğumuz teknoloji ve bilim çağında doğru ve sağlıklı bir medya oluşturmanın teorik temelleri kontrolü gibi başlıklardır.

[129] Eyüp Said Kaya, Nail Okuyucu, "Şevkânî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 11 Haziran 2021).

2.8.3.4. el-İcâratü'l-Müntehiyeti bi't-Temlîk fî Fıkhi'l-İslâmi

Gassan Muhammed eş-Şeyh'in kaleme aldığı bu eser 2010 tarihinde Dâru'l-Kalem'de basılmıştır. Vehbe Zuhaylî, kardeşi Muhammed Zuhaylî ve Ali Muhyiddin el-Karadağı bu çalışmaya mukaddime yazmışlardır. Eser, akit çeşitlerinden sonu temlik ile biten kiralama akdinden bahseder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VEHBE ZUHAYLÎ'NİN BAZI FIKHÎ MESELELERE DAİR GÖRÜŞLERİ

Vehbe Zuhaylî'nin *İslam Fıkıh Ansiklopedisinin* ön sözüne yazmış olduğu yazıda İslam fikhını tanıtırken kullanmış olduğu "Dünya hukuk sistemleri arasında takdir edilen ölçü ve üstün bir yere sahip olan İslam fikhı Müslümanların uygulaması için en iyi bir sistemdir. Bu sistem, söz ve fiillerinde, hayatın tanziminde insanların taleplerine daima cevap vermiştir. Kur'an ve sünnetin ahkâmı onda tamamen ortaya çıkmıştır. Bu dinin yüce maksadı onunla tahakkuk etmiştir. İslam'ın sahih akidede, selim ibadette ve sağlıklı bir muamelede koyduğu prensipler, gerçekte muamelat ve sosyal hayatın düzeltilmesine götüren ahlaki gayelerin tahakkukunu hedefler." ifadeleri onun ehl-i sünnet çizgisinden ayrılmadan ortaya koymaya çalıştığı fetvalarıyla birleşince son zamanların büyük âlimlerinden olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmamızın bu kısmında Zuhaylî'nin hayatı boyunca katılmış olduğu programlarda kendisine yöneltilen sualler üzere vermiş olduğu fetvalardan bazılarına yer vereceğiz. Fetvaları aktarırken hem konunun dağılmaması hem de çalışmamızın boyutunu gereğinden fazla büyütmemek için özlü biçimde aktarmaya gayret ettik. Buradaki fetvaları ibadet ve muamelat başlıkları altına inceleyeceğiz. İbadet alanındaki fetvalarına tek başlık altında muamelat ile alakalı fetvalarına ise ekonomi, evlilik, sağlık ve diğer konular olmak üzere dört başlık altında yer verdik.

3.1. İBADETLER ile ALAKALI FETVALARI

3.1.1. Arada Boşluk Bulunmaksızın Erkeğin Kadınla Aynı Safta Namaz Kılması

İslam âlimlerinin ittifak içerisinde olduğu bu konuda Zuhaylî, aralarında namaza durmuş olan bir kişinin sığabileceği kadar alan bulunmaksızın veya bir setre,

duvar veya korkuluk tarzında engeller olmaksızın erkeklerin kadınlarla aynı safta namaz kılmaları namazı ifsada götüren durumlardandır demiştir. Ayrıca beraber namaza durulan kişilerin namaz kılan kişinin kızı, kız kardeşi veya eşi olması durumun hükmünü değiştirmeyeceğini de belirtmiştir.[130]

3.1.2. Binek Üzerinde Namaz Kılmak

Bu mevzuda cumhur âlimlerinin yanında olan Zuhaylî, seferi olan kişinin bineği üzerinde güzergâhı üzerindeyken -kıbleye uygun gelsin yahut gelmesin- nafile namaz kılmasının caiz olduğunu ifade etmiştir.[131]

3.1.3. Bir Kabre Birden Fazla Ölü Gömmek

Zuhaylî'nin de içerisinde bulunduğu fıkıh âlimleri tarafından zaruret durumu bulunmadıkça bir kabre birden fazla kişinin defnedilmesi caiz olarak değerlendirilmemiştir. Zaruret durumu şudur: Ölülerin sayısı çok olup kısa zamanda ölülerin hepsine ayrı ayrı mezar açmak zor olduğunda, yer darlığı olduğunda veya mezar açacak kimsenin bulunamadığı durumlarda, gömülecek olanlar birbirlerine yabancı erkek veya kadınlar olsa bile bir arada gömülebilirler. Böyle bir durumda, imamlık vazifesinde olduğu gibi faziletlerine göre sıralanarak gömülür. İmamlığı üstlenme açısından en faziletli olan, kabrin kıble yönündeki duvarına yakın gömülür. Erkekler kıbleye yakın olan tarafa kadınlar onların arkasına, çocuklar da kadınların arkasına gömülür. Aynı mezar yerine defnedilenler arasında vücutlarının birbirine temas etmemesi için toprak türünden bir set yapılır.[132]

3.1.4. Devlete Verilen Vergi Zekât Yerine Geçer mi?

Fıkıh âlimlerinin ihtilaf ettiği bu konuda Zuhaylî cumhurun yanında yer almış ve verilen vergilerin zekât muamelesi görüp görmemesi sorusuna kesinlikle caiz değildir yanıtını vermiştir. Bunun sebebi olarak ise zekâtın Müslümanların üstünde ibadet nev'inden bir farz, verginin ise ibadet mahiyetinde olmayıp mali bir sorumluluk olduğunu ifade etmiştir. Zekât nass ile belirlenmiş bir farz iken vergi devleti yöneten gücün takdirine bırakılmıştır. Bir diğer farkları ise zekâtın sarf

[130] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Y. Vehbi Yavuz (İstanbul: Risale, 2011), 2/156.
[131] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Nureddin Yıldız vd. (İstanbul: Risale, 2011), 1/474.
[132] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Nureddin Yıldız (İstanbul: Risale, 2011), 3/82.

edileceği ayet-i kerime ile belli iken verginin harcanacağı yerler yine devleti yöneten gücün takdirindedir.[133]

3.1.5. Kadınların Teravih Namazı İçin Camiye Gitmeleri

Hem bizim toplumumuzda hem de diğer İslam ülkelerinde ramazan aylarında kadınların teravih namazlarına gitmelerine sıkça rastlanır. İslam hukuku insanoğlunun anne karnına düşmesinden vefatına kadar her konuda hüküm sunduğu gibi bu konuda da hüküm ortaya koymuştur. Zuhaylî bu konuda cumhurun görüşünü benimseyerek haram olan ve fitne ortamı oluşturmaması için koku ve süslenmeleri yapmamaları şartıyla hem kadınlar hem de erkekler için sünnet hükmünde olan teravih namazına kadınların da gidebileceği görüşünü benimsemiştir. Cumhurun görüşüne göre kadının bir vaaz dinlemek veya şer'i bir fayda sağlamak amacıyla kocasından izin alarak camiye gitmesi caizdir.[134]

3.1.6. Namazda İnsan Sûretine, Resmine veya Ateş ve Türevlerine Doğru Yönelmek

Zuhaylî ve fıkıh âlimlerinin geneli namaz kılmayı mekruh hâle getiren davranışlar arasında insan yüzüne doğru namaz kılmayı da saymışlardır. Böyle bir durumu o insana secde etmekle kıyas etmişlerdir. Namaz kılan kimsenin ölmüş olsun veya olmasın herhangi bir insan (mahremi olsun olmasın) suretine doğru namaz kılması putlara veya heykellere tapmak ile kıyas edildiğinden ötürü mekruh sayılmıştır.

Soruyla alakalı ittifak edilen bir diğer mevzu ise ister küçük veya büyük ateşe olsun isterse de lambaya veya mum ışığına olsun namaz kılmak mekruh olduğu hususudur. Bu durumu da ateşe tapanlara benzerlik açısından mekruh görmüşlerdir.[135]

3.1.7. Namaz Kılan Kişinin Kur'an'ı Mushaf'a Bakarak Okuması

Âlimler arasında ihtilaflı olan bu mevzuda Zuhaylî'yi de içinde barındıran cumhur bu konunun fetvasının kılınan namaza göre değişeceğini ve kılınan namazın

[133] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 3: 379.
[134] "Günümüz Meselelerine Fetvalar" (2018), 20.
[135] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 61.

nafile olması durumunda Kur'an'a bakarak okumanın caiz, farz namaz olması durumunda ise caiz olmadığını belirtmişlerdir.[136]

3.1.8. Namaz Kılmak İçin En Değerli Vakit

Zuhaylî ile birlikte fıkıh âlimlerinin çoğunluğu, namaz vakti içindeki en değerli vaktin her namazın ilk vakti olduğu hususunda görüş birliği içerisindedirler. Mezhepler arasındaki bu konuda var olan ihtilafın sebepleri ise şiddetli yağan yağmurun dinmesini bekleme, öğle sıcağının dinmesini bekleme veya cemaat oluşur ümidi ile bekleme gibi durumlardır.[137]

3.1.9. Ölünün Namaz, Oruç vb. Sorumluluklarının Düşürülmesi (İskatu 's-Salat ve İskatu 's-Savm)

Zuhaylî bu konuda Hanefi mezhebinin görüşüne uymakta ve bu konu hakkında kendisine sorulan soruda ölmüş olan kişinin üzerinden namazın düşürülmesi için yapılan devir işlemini hile olarak kabul etmekte ve bunu caiz görmemektedir. Zuhaylî, namazın ölüden düşürülmesi için fidye verilmesini bir kimseye bir defada verme şartıyla caiz kabul etmiştir. Bu konuda orucu namazdan ayıran hususun kişi hayattayken hasta dahi olsa kılamadığı namazlar için fidye vermesi caiz değil iken bu durumda tutamadığı oruçlara karşılık olarak fidye vermesinin caiz hatta vacip olmasıdır. Namazlar ölmüş olan kişinin vasiyeti dahi olsa kaza edilemez çünkü namaz, şahsî ve bedenle yapılması gereken bir iştir. Hac da ise vekâlet vermek caizdir.[138]

3.1.10. Ölü İçin Ağlamak, Ağıt Yakmak ve Üstünü Başını Yırtmak

Zuhaylî bu hususta ölüyü defnetmenin öncesinde veya sonrasında ölüye ağlamanın; sesi yükseltmemek, çirkin söz sarf etmemek, bağırıp çağırmamak ve ağıt yakmamak şartıyla caiz görüldüğünü aktarmıştır. Ölünün, arkasından ağıt yakılmasını vasiyet ettiği durumlarda kendinden sonra yakılan ağıtlardan ötürü azap göreceğini aksi durumda eğer herhangi bir vasiyette bulunmamışsa ailesinin onun arkasından yaktığı ağıttan dolayı ölüye azap edilmeyeceğini belirtmiştir. Ağıt

[136] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/399.
[137] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/74.
[138] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/257.

konusunda abartıya kaçmak, ölünün sıfatlarını sayarak ağlamak, ağlarken göğsüne veya başına yumruklar vurarak yahut yakasını paçasını yırtarak ağlamak haramdır.[139]

3.1.11. Seferde Sünnet Namazlar

Eğer seferi olan kişi konaklayıp yerleştiği yerde güven içerisinde ise namaz vakitlerine bağlı bulunan sünnetlerini kılması gerektiğini ifade eden Zuhaylî, seferinin korku içerisinde kalması veya acele işi olup yolculuğuna devam etmek zorunda olduğu durumlarda sünnetleri terk edebileceğini belirtmiştir.[140]

3.2. MUAMELÂT ile ALAKALI FETVALARI

3.2.1. Ekonomi ile Alakalı Fetvaları

3.2.1.1. Borcun Gecikmesi Neticesinde Ortaya Çıkan Zarardan Dolayı Tazminat Alınması

Borcu veren kişinin borcu verdiği kişiden ne şekilde olursa olsun verdiği borçtan fazla para alamayacağını ve borcu olan kişinin bu borcu geciktirmesinden ötürü ceza veya tazminat şart koşmanın caiz olmadığını belirten Zuhaylî'yi bu konuda hem İslam hukukçuları hem de modern hukukçular desteklemektedir. Borcun gecikmesi gibi durumlarda borçluya tazir cezası türlerinden hapis veya kınama türünden cezalar uygulanabilir.

Günümüzdeki İslâmî bankaların uygulamalarını dayandırdıkları fetva ise Maliki mezhebine ait olup mezhebin bu konudaki görüşünü, böyle durumlarda zararın telafi edilebilmesi için borçludan bağış yoluyla bir miktar para alınıp bu para hayır yolunda kullanılabilir, şeklinde özetlemek mümkündür.[141]

3.2.1.2. Dâru'l-Harpta Yer Alan Bankalardan Faiz Elde Etmek

İslam hukuk sözlüğünde Dâru'l Harp, İslâmi devlete tabi olmayıp aynı zamanda anlaşmaya da varılamayan devletler için kullanılan bir tabirdir. Dâru'l Harp 'te faiz işlemleri az da olsa birtakım İslam âlimleri tarafından caiz görülmüştür. Lakin cumhur bu konuda faizin hükmünün Dâru'l Harp olsun olmasın fark etmeyeceğini

[139] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 3/93.
[140] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/440.
[141] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 88.

dolayısıyla böyle bir işlemin caiz olmayacağını belirtmiştir. Zuhaylî'nin görüşü cumhurdan yanadır. Vehbe Zuhaylî, Ebu Hanife'nin de içinde bulunduğu caizdir diyenlerin görüşünden ayrılmasını, Birleşmiş Milletler gibi devasa bir topluluğun ortak bir barış antlaşmasına imza atmış olmalarından ötürü Dâru'l Harp statüsünden çıkmış olmaları ve İslam dininin hükümlerinin mekân fark etmeksizin aynı olması yönünde var olan kanaatine bağlamaktadır.

Zuhaylî bu noktada, hangi durumda olursa olsun İslam toprakları dışında bulunan bankalara para yatırılmış ve buralarda faiz oluşmuşsa oluşan faizin o bankalarda bırakılmayıp Müslüman ve ihtiyaç sahibi kişilere infak edilmesinin gerekliliğini de belirtmiştir.[142]

3.2.1.3. Devletten Alınan Emekli Maaşı

Devletin vatandaşlarının yaşlılık durumlarında ihtiyaçlarını gidermesini bir devlet vazifesi olarak belirten Zuhaylî emekli maaşlarını da İslam dininin emrettiği yardımlaşma çerçevesinde değerlendirmektedir. Aynı zamanda emeklilik maaşlarının çalışan kişilerin çalıştıkları süre zarfında maaşlarından kesilen vergilerin karşılığı olduğunu da belirtmiştir.[143]

3.2.1.4. Ev Almak için Kredi Kullanmak

Âlimlerin ihtilafı bulunan bu meselede Vehbe Zuhaylî kredi çekmenin her türlüsünün faiz ve dolayısıyla haram olduğunu belirtmiş ve bunun büyük günahlardan olduğunu ifade etmiştir.[144]

3.2.1.5. Sigorta Şirketlerinde Sigortalanmak

Sigortanın yeni bir şey olduğuna ve dayanışma sigortası ile belli aidatlar karşılığında yapılan sigorta olarak iki çeşidinin bulunduğuna değinen Zuhaylî bu iki çeşidin tanımını ve karşılaştırmasını yaptıktan sonra belli aidatlar karşılığında yapılan sigortanın günümüzde daha sık yapıldığına işaret etmiştir. Dayanışma sigortasını yardımlaşmanın bir türü olarak belirtip hükmünün caiz oluğunda şüphe bulunmadığını belirten Vehbe Zuhaylî sigortanın ikinci çeşidi hakkındaki fetvasını

[142] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 80.
[143] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 77.
[144] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 115.

ise Hanefi fıkıh âlimi olan İbn Âbidin'in (ö. 1252/1836) deniz sigortası hakkında verdiği hükme kıyas etmiş ve haram olduğunu belirtmiştir. Bu hükmün sebebi olarak İslam hukukuna göre tazminatın dört sebebi bulunduğuna ve sigortanın bu çeşidinde bu sebeplerden herhangi birisinin bulunmadığına işaret etmiştir. Bahsedilen bu dört sebep şunlardır;

- Yıkmak, yakmak veya benzeri yollarla saldırı,
- Devlet hazinesine ait olan bir yolda izinsiz kazı yapmak gibi malın esasının bozulmasına yol açmak,
- Hırsızlık gibi ele geçiş şeklinin helal olmaması veya satılacak olan malın satılamaması,
- Kefalet.

Günümüzde sigortaya duyulan genel bir ihtiyacın varlığından bahsetmek mümkün olsa da mevcut durumdaki sigorta, ihtiyacın bulunmadığı hallerde dâhi aşırı miktarda bir zararı karşılamayı taahhüt eder. İslam dininde ise bu şeklide bir taahhüt yasaklanmıştır.[145]

3.2.1.6. Katılım Şirketleri Vasıtasıyla Ev veya Araba Almak

Böylesi bir işlemde faizin şüphesinin dâhi bulunmadığını belirten Zuhaylî bu fetvasını, işin neticesinde herkesin hakkını almış olacağına, böylesi bir işlemin yardımlaşma ve dayanışmanın bir örneği olduğuna ve faizle alakalı bir durumun da ortada bulunmadığına dayandırır.

Vehbe Zuhaylî olayın olması gereken şekilde özetini de verir:

- Ortak olan her bir katılımcı belirli zaman aralıklarıyla belirli miktarda para verir.

[145] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Dr. Ahmet Efe - Beşir Eryarsoy (istanbul: Risale, 2011), 5/303.

- Bu şekilde biriken paralar altı ay veya yılda bir kez kura veya ortakların kendi rızalarıyla yaptıkları sıralamaya dayalı bir şekilde ortakların birisine belirli miktarda ödenir.

- Bütün katılımcıların vermiş olduğu paraları zamana yayılmış bir şekilde tastamam alacak olması faiz olasılığını ortadan kaldırmıştır.[146]

3.2.1.7. Ödüllü Bilgi Yarışmaları

Neticesinde soyut veya somut bir ödül kazandıran bilgi yarışmalarına katılıp da ödül kazanmak Zuhaylî'nin de içerisinde bulunduğu çağdaş ilim adamlarının ortak görüşüyle caiz kabul edilmiştir. Burada caizliği koruyan olay yarışmaya katılan taraflardan birinin kazanma durumunun diğerlerinin kaybetmesine bağlı olmamasıdır. Eğer taraflardan birinin kaybetmesi durumunda, kaybeden kişinin kazanana ödeme yapması gerekirse bu durum haram olur. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta kazanan kişiye verilen ödülün üçüncü bir kişi tarafından verilmesi hususudur.[147]

3.2.1.8. Piyangodan Çıkan Parayı Hayır İşlerinde Kullanmak

İslam âlimlerinin çoğunluğu gibi Vehbe Zuhaylî de piyangoyu kumarın bir çeşidi olarak görmekte ve piyangodan kazanılan parayı miktarına bakılmaksızın pis olarak değerlendirmektedir. Piyango çekilişine katılan insanların para yatırmasıyla oluşan bu işlem kumarın bir çeşidi sayılmakta ve bu işlem İslâm dini tarafından yasaklanmaktadır.

Cahiliye devrindeki bir kumar çeşidinde kazanılan paraların fakirlere dağıtılması âdeti vardı. Piyangodan elde edilen paraların hayır işlerinde kullanılması buna benzetilmektedir. Bu noktada şuna dikkat etmek gerekir ki herhangi bir kumar sonucunda kazanılan ödülün hayır işlerinde kullanılması, onunla câmi veya okul gibi yerlerin yapılması parayı temize çıkarmaz.[148]

[146] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 85.
[147] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 122.
[148] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 85.

3.2.1.9. Simsarların veya Komisyoncuların Aldıkları Ücret

Simsarlık veya diğer bir adıyla komisyonculuk, alıcı ile satıcı arasındaki alışveriş işlemlerini kolaylaştıran kişilere denir. Bu işle uğraşan kişiler ya emlak veya oto galeri gibi bir dükkân sahibidir ya da kıraathane, kahve vb. yerlerde vaktini geçirmekte ve alıcı ile satıcı arasındaki alışveriş işlemlerini kolaylaştırmak üzere emek ve vakit sarf etmektedir. Satış işleminden önce ücret üzere anlaşılmış ise bu para kira değerini kazanır ve caiz olur. Eğer anlaşma yapılmamışsa bu miktar karşılıklı rıza, piyasa eş değeri veya kanunlarla belirlenir ki bu şekilde de olsa komisyoncuların yaptıkları iş gözle görünür biçimde ortada olduğundan aldıkları bu paralar caizdir.[149]

3.2.1.10. Şirket Araçlarını Şahsi İşlerde Kullanmak

Vehbe Zuhaylî kendisine yöneltilen bu soru hakkında devletin herhangi bir kademesinde çalışan bir kişinin hizmetine verilen bir araç gerecin kişinin kendi özel işlerinde kullanmasının haram olduğunu belirtmiştir. Bu araç gereçlerin, çalıştığı yerdeki amirden izin alınarak kullanılması da caizliği için yeterli değildir. Çünkü o araç gerecin asıl sahibi orada bulunan amir değildir. Bu itibarla kamu malından şahsi çıkar ve menfaat sağlanmamalıdır.[150]

3.2.1.11. Taksitli Satış ile Peşin Satışın Arasındaki Fiyat Farkı

Zuhaylî'nin de içine yer aldığı fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre alışveriş esnasında alıcı ile satıcı aynı fiyat üzerinde anlaşırlarsa ve bu fiyatların üzerine sonradan fark eklenmezse peşin ile vadeli satış arasındaki fiyat farkına bir engel yoktur. Satıcının satış yaparken fahiş fiyat koymaması ve sattığı malı olduğundan daha kaliteli şeklide göstermemesi gerekir. Bu aldatmaya girer ve dinen caiz değildir. Bunlara dikkat ettiği sürece satış yaparken peşin fiyatı ile vadeli fiyatı arasına fark koymasında beis yoktur. [151]

[149] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 93.
[150] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 120.
[151] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 79.

3.2.1.12. Türkiye'deki Gün Olayı Benzeri Bir Ortaklık

Böyle bir ortaklığı ihtiyaçların karşılanması amacıyla belli bir grup tarafından yardımlaşma ve dayanışma yolunda yapılan bir girişim olarak değerlendiren Zuhaylî, bu ortaklıkta katılımcıların hiçbirinin faiz almadığını sadece aydan aya verilen parayı sırası gelince toptan aldıklarını ifade eder. Bunda da dinen bir beis yoktur.[152]

3.2.2. Evlilik ve Nikâh ile Alakalı Fetvaları

3.2.2.1. Çok Eşli Evlilik

Vehbe Zuhaylî taaddüd-i zevcat durumunun mübah olmasını, kadın-erkek sayısının savaş vb. etkenlerden ötürü bire dört, bire altı olması gibi durumların doğuracağı zaruret ortamı, kişisel ihtiyaçlar veya bir özür ve şer'an kabul edilebilir bir maslahat kaydıyla sınırlı tutmuştur.[153]

3.2.2.2. Devlet Nikâhı

İslâmî olmayan bütün meseleler gibi nikâh olayında da dinî nikâh haricinde kalan nikâhların sağlam bir evlilik hukuku taşıyamayacağını belirten Vehbe Zuhaylî'ye göre devlet tarafından yapılmış olan resmi nikâhta evliliğin sorumluluğu devletin emniyet ve güvenlik mekanizmasına bağlı olup evliliğin bozulmasında bu hususlar dikkate alınmaz. Ayrıca resmi nikâhlarda İslam dininin belirlediği Müslüman olan bir kadının gayri Müslim erkekle evlenmesinin yasak olması gibi usullere ters durumlar da meydana gelebilmektedir. Bu tür İslam dinine ters durumlarda kıyılmış olan nikâhlar geçersiz kabul edilmekte ve böylesi bir beraberlik zinâ kabul edilmektedir.[154]

3.2.2.3. Ehl-i Kitap Olmayan Kadınla Evlilik

Vehbe Zuhaylî kitap ehli (Yahudilik veya Hristiyanlık) olmayan bir kadınla evlenmenin hükmünü İslam âlimlerinin de ittifak ettiği üzere haram olarak belirtir. Bu hükmün hikmetini eşler arasındaki inanç farklılığının oluşturabileceği muhtemel nefret duygularının sevgi ve dayanışma üzere olması gereken evliliğin temellerini sarsması olarak açıklamaktadır.

---

[152] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 118.
[153] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Dr. Ahmet Efe - Abdurrahim Ural (istanbul: Risale, 2011), 9/138.
[154] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 161.

Hurafelere, zanni veya zihni varlıklara ibadet eden bir kimsenin emanet ve doğruluk gibi güzel hasletleri içerisinde besleyemeyeceğini ifade eden Zuhaylî, bunun neticesinde kadının kocasına karşı olan sevgisinin kolayca tükeneceği ve ihanet etme olasılığının yüksek olacağına işaret etmiştir.[155]

3.2.2.4. Evlatlık Edinme

Vehbe Zuhaylî'ye göre tarihin çeşitli dönemlerinde ve günümüzde hem müslüman toplumlarda hem de yabancı milletlerde yaygın olan bu davranışa iki açıdan yaklaşmak mümkündür. İlk durumda erkek veya kız çocuk olsun fark etmez bebeklikten alınıp buluğ çağına kadar ihtiyaçları giderilir, buluğ çağına gelince ona ayrı bir ev tutulur gözetim altında tutularak ihtiyaçları giderilmeye devam edilir. Bireyin hayatını kurtarmak için yapılan bu gayret İslam toplumlarında övülen bir davranış olup büyük sevabı vardır.

İkinci durumda ise devletin medeni kanunları vasıtasıyla çocuğu nüfusuna almak çocuğun biyolojik ailesiyle olan bağlarını kopması ve miras meselesinde haksızlığa yol açabilecek durumların oluşması ihtimaliyle haramdır. Ayrıca çocuk buluğ çağına eriştikten sonra aileyle nesep bağı olmadığı için eğer çocuk erkek ise annesinin mahremini, eğer kız ise babasının mahremini görecek, bu iki durumda ittifakla haramdır.[156]

3.2.2.5. Kürtaj (Çocuk Aldırma)

Vehbe Zuhaylî bu konuda Hanefi ve Şafi âlimlerinin bu işlemi ilk kırk gün içerisinde kerahatle caiz görmelerinin aksine İmam Gazali'nin (ö. 505/1111) ve Maliki ve Zahiri mezhebinin görüşlerini benimsemekte ve ceninin anne karnına düşmesiyle birlikte zaruret durumu olmaksızın aldırmanın caiz olmadığını ifade etmektedir. Zuhaylî zaruret durumlarını, annenin hayati tehlikesinin bulunması ve çocuğun anne karnında kendiliğinden ölmesi olarak belirtmektedir. Zuhaylî'ye göre çocuğun gayri meşru yoldan oluşması kürtaj için geçerli bir mazeret teşkil

[155] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/121.
[156] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 149.

etmemektedir. Dördüncü aydan sonra yapılan kürtaj ise ittifakla haramdır. Bu açıkça bir cana kıymak ve insanı öldürmek olarak kabul edilir.[157]

3.2.2.6. Süt Bankası

Bu bankaların kurulma sebebi her ne kadar sağlık amacı taşısa da toplumda bozulmuş olan ahlaki değerler sebebiyle İslam hukuku açısından caiz değildir. Bunun sebebi olarak Zuhaylî toplumda süt yoluyla oluşacak olan akrabalıkların bilinemeyeceğini ve dolayısıyla haram olan evliliklerin doğabileceğini ifade etmektedir.

Bu bankaların yerine Zuhaylî'nin tavsiyesi sütannelik yöntemiyle çocuğun bizzat alınıp emzirilmesidir. Böylesi bir durum İslam'ın yaymaya çalıştığı yardımlaşma ilkesine de örnek olmaktadır.[158]

3.2.2.7. Tüp Bebek (Embriyo Aktarımı)

Zuhaylî'nin de katılımcısı olduğu Uluslararası İslam Fıkıh Konseyi'nde alınan kararlara göre bir kadının rahminde oluşan embriyoyu başka bir kadının rahmine aktarmak, nesebi bozma ve annelik duygularının kaybolması gibi tehlikelerden ötürü haram kabul edilmiştir.

Eğer bu yapay aktarım işi cinsi bakımdan ilişki kurmalarının önünde bir engel bulunmayan karı koca arasında gerçekleşiyor ve araya haram olan üçüncü bir kişi girmiyorsa İslam hukukçuları bunu caiz hatta mendup görmüşlerdir.[159]

3.2.3. Sağlık ile Alakalı Fetvaları

3.2.3.1. Otopsi ve Organ Nakli

Doğum yapmadan evvel vefat etmiş bir annenin karnındaki cenini çıkartmak için karnının yarılmasını Zuhaylî, Şâfi mezhebinin görüşüne uyarak caiz kabul etmiştir. Aynı şekilde ister vârisine bırakmamak için isterse de başka sebeplerden

[157] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Komisyon (İstanbul: Risale, 2011), 4/362; "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 130.
[158] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 146.
[159] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/364; "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 166.

ötürü ölümünden hemen önce değerli bir taşı yutan kimsenin karnının yarılarak bu taşın alınması da caiz kabul edilmiştir.

Zuhaylî, Şâfi mezhebinde yer alan bu görüşlere dayanarak aşağıdaki durumlarda otopsinin caiz olabileceğini belirtmiştir:

- Tıbbi eğitim amaçlı,
- Cinayet konusunu aydınlatmak ve
- Diğer zaruret durumları.

Hayvanların cesetlerine de aynı şekilde eğitim amaçlı otopsi yapılması caizdir. Bu caizliğin yanında unutulmaması gereken asıl nokta otopsi yaparken zaruret ve ihtiyaç miktarının aşılmaması gereğidir. Otopsi bittikten sonra cesedin parçalarını bir araya getirip kefenlemek gerekir.

Zuhaylî, organ nakli meselesinde âdil ve Müslüman olan bir doktorun, kendisinden organ alınacak kişinin ölümünden emin olması halinde organların başka bir insana naklini caiz olarak görür. Bu fetvasını hayatta olan bir kimsenin, ölmüş bir kimseden daha üstün olmasına bağlamıştır.[160]

3.2.3.3. Tomografi veya Röntgen Çekmek veya Çektirmek

Zuhaylî, çekilen görüntülerin harama yol açmaması ve erkek veya kadınların mahrem yerleri olmaması şartıyla bunun caiz olduğunu ifade etmiştir.[161]

3.2.4. Diğer Konular ile Alakalı Fetvalar

3.2.4.1. Altın Diş Kullanmak

Vehbe Zuhaylî, sağlık sorunları nedeniyle yenilenen dişlerde malzeme olarak altının kullanılmasında dinen bir sıkıntı olmadığını belirtmiştir.[162]

[160] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/332.
[161] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 242.
[162] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 183.

3.2.4.2. Domuzun Herhangi Bir Parçasından Yapılmış Olan Eşyayı Kullanmak

Domuzun necis bir hayvan olduğu ayet-i kerimesinden yola çıkan Zuhaylî bu pis hayvanın kılından, yağından veya herhangi bir parçasından faydalanılarak yapılan her tür eşyanın da haram kabul edildiğini belirtmiştir.[163]

3.2.4.3. Ehl-i Kitab'ın veya Diğerlerinin Kestikleri Etler Yenir mi?

Kitap ehlinin kestiklerinin yenmesi tüm mezheplerin ittifakıyla kerih de olsa caiz kabul edilmiştir. Hindular veya Budistler gibi Kitap ehli olmayanların ise kestikleri yenmez. Zuhaylî bu hususta dikkat edilmesi gereken noktalar olarak şu hususların altını çizmektedir:

- Kesilecek olan hayvan domuz gibi yenmesi haram kabul edilen hayvanlardan olursa kim keserse kessin yenmesi haramdır.
- Kesilecek olan hayvan aldığı ölümcül bir darbe, yüksekten düşme vb. yollardan ölürse kime ait olursa olsun yenmesi caiz değildir.
- İslam toprakları dışında yaşayan kişilerin öncelikle Müslümanların hazırladıkları yemekleri araştırmaları eğer yoksa kesilme gibi bir durumu olmadığı için balığı diğer etlerin öncesinde tercih etmeleri gerekmektedir.[164]

3.2.4.4. Sakal Kesmek

Sakal bırakmayı misvak kullanmak, tırnakları kesmek ve sünnet olmak gibi fıtrî davranışlardan sayan Zuhaylî'nin İmam Nevevî'ye dayandırdığı görüşe göre nasıl ki fıtri olan diğer davranışları yapmak müstehap terki mekruh ise sakal kesmenin hükmü de mekruhtur.[165]

3.2.4.5. Kravat Takmak veya Pantolon Giymek

Bu konuda amellerin niyetlere göre hükümlendirileceğini belirten Zuhaylî eğer ki amaç gayrimüslimlere benzemek ise bu davranışın haram olduğunu ifade

[163] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 62.
[164] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 182-184.
[165] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 234.

etmiştir. Eğer amaç benzemeye çalışmak değil de, günlük rutin bir elbise olarak giymek ise bunun caiz olduğunu söyleyen Zuhaylî bu tür soruların toplumda nifak oluşturabileceği konusunda uyarısını da yapmıştır. [166]

3.2.4.6. Kadının Ev Dışında Çalışması

Vehbe Zuhaylî kadının çalışmaya ihtiyaç duyması halinde bekârsa babasından, evliyse de kocasından müsaade alarak fıtratına uygun olan işlerde çalışmasında sorun olmadığını belirtmiştir. Bu hususta kadının tesettüründen taviz vermemesi ve erkeklerle olan mesafeyi koruyabilmesi gerekmektedir.[167]

3.2.4.7. Karşıt Cinslerin Arkadaşça Vakit Geçirmeleri

Zuhaylî ve âlimlerin çoğunluğu kadın ve erkeklerin birlikte vakit geçirmelerini ve beraberce karma şekilde oturmalarını caiz görmemişlerdir. Ancak bazı zaruri durumlar bunu mubah hâle getirebilir. Bu durumlarında süresi oldukça sınırlı olmalı ve ortamın halvet olunmayacak şekilde olması gerekmektedir. Kişinin karakterinin ve ilk baştaki duygularının temiz olması bu oluşumları caiz hale getirmez. Unutulmamalıdır ki yabancı bir erkek ve kadın baş başa kaldıklarında üçüncü kişileri şeytan olur ve şehevi duyguları ortaya çıkabilir.[168]

3.2.4.8. Mahkemede Yemin Ederken Lafı Dolandırmak (Tariz Yapmak)

Tariz: Bir lafı söylemekle o lafın hakiki manasını değil arkasındaki manayı kastetmektir.

Zuhaylî ile birlikte bazı âlimler bu davranışın neticesinde şer'i bir fayda doğacaksa yapılmasının mubah olduğu görüşündedirler. Ancak herhangi bir maslahat yoksa bunu yapmanın mekruh sayılacağının altını çizen âlimler bu işin neticesi eğer aldatmaya veya zulme yol açıyorsa bu davranışın haram olacağını ifade etmişlerdir.[169]

---

[166] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 260.
[167] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 127.
[168] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 250.
[169] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 260.

3.2.4.9. Şarkı Söylemek, Dinlemek veya Enstrüman Çalmak

Vehbe Zuhaylî'ye göre İslam dininin çizmiş olduğu ahlak çerçevesinin dışına çıkmayan ve günahlara teşvik edip ibadetlerden alıkoymayan şarkı veya nağmeli ezgileri dinlemekte bir sakınca yoktur. Günümüzde böylesine nadiren rastlanmakta olduğu gerçeğine değinen Zuhaylî, düğünlerde, sevinçli bir anı kutlamak için yapılan törenlerde veya hastaya yapılan tedavi amaçlı uygulamalarda söylenen şarkıları dinlemenin caiz olduğunu belirtmiştir. Diğer açıdan Müslüman bir kimseyi günaha sevk eden şarkıları veya meyhane gibi ortamlarda dinlenen her türlü müziği dinlemek haramdır. Şarkı söylemeye gelince Zuhaylî bu tür şeylerin âlimler tarafından kınandığını, bu konuda insanları sakındırmak için çokça çağrı yaptığını ancak insanların nefislerine uymakta ısrarcı olduklarını ifade etmektedir.

Zuhaylî dinî törenlerde meclislere sokulan def gibi çalgı aletlerinin buralarda icra edilmesini bidat olarak nitelendirmektedir.[170]

3.2.4.10. Tavla veya Satranç Oynamak

Tesadüfi şeylere inanıp bunlardan zevk almaya götürebileceği için tavla oynamak ister kumar amaçlı isterse de eğlence amaçlı oynansın haramdır. Bu, Zuhaylî ve âlimlerin çoğunluğuna göre böyledir. Zuhaylî 'ye göre tavlanın haram olmasının asıl sebebi eski zamanlarda İran'da oynanmış olan bir tür kumar oyununa temel oluşturmasındandır.

Satranç konusunda Şâfi mezhebinin görüşünü benimseyen Zuhaylî, satrancı ibadete engel olduğunda haram, olmadığında ise harp tekniklerini öğrettiği ve aklı geliştirdiği için terkedilmesi evla olan mekruh bir iş olarak nitelendirir.[171]

3.2.4.11. TV Alıp Satmak ve İzlemek

Televizyon izlemenin hükmü, izlenilen programların içeriğine ve televizyonun kullanım şekline göre değerlendirilmektedir. Hayırlı işlerde kullanılıyorsa caiz, şerre götüren ve kişinin ahlakını bozan içerikleri seyretmek ise

[170] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/376; "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 267-269.
[171] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/376; "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 289.

haramdır. Bu, Zuhaylî ile birlikte âlimlerin çoğunun görüşüdür. Bazı âlimler sedd-i zerai bağlamında televizyonu tamamen haram saymaktadır.

Alıp satmak ise silahla kıyas edilmekte ve hayırlı işlerde kullanma imkânı olduğundan ötürü caiz kabul edilmektedir. Sadece oyun ve eğlence amaçlı kullanılan aletlerin satışı ise caiz değildir.[172]

3.2.4.12. Yabancı Bir Kadınla Tokalaşmak

Nikâh düşen bir kadınla her ne sebepten olursa olsun tokalaşmak haramdır. Bu, Vehbe Zuhaylî ve âlimlerin çoğunun görüşüdür. Şehvetin yer almadığı, fitneye sebep olmayacak tokalaşma ancak cinsiyet hissi gitmiş olan kişilerde nadiren gözükür. Peygamber Efendimizin (sav) bu davranıştan sakınması bu davranışın haram olduğunun kanıtı olarak yeterlidir. Tokalaşılan kimsenin kuzen veya yenge olması hükmü değiştirmez. Mecbur durumda kalıp bu davranışı yaptıktan sonra bunun günah olduğunu belirtip tövbe eden kişi sadece günah işlemiş olurken bu davranışa günah değildir demek bu işin günah boyutunu kat be kat arttırmaktadır.[173]

3.2.4.13. Yabancı Kadınların Sesini İşitmek

Vehbe Zuhaylî'nin de içerisinde bulunduğu çoğunluğa göre kadının avret yerleri arasında sesleri sayılmamıştır. Bunun dayanağı olarak sahabenin Peygamber Efendimizin (sav) hanımlarından bazı hadisleri almaları dolayısıyla seslerini işitmeleri gösterilmektedir.

Bu konuda yabancı kadınların seslerini Kur'an okumakta iken veya nağmeli ve coşkulu bir şekilde iken işitmek fitneye sebep olabileceği endişesi ile caiz değildir.[174]

---

[172] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 221.
[173] "Günümüz Meselelerine Fetvalar", 228.
[174] *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/467.

SONUÇ

İslam ümmeti içerisinden son dönemlerde öne çıkan âlimlerden Vehbe Zuhaylî, Deyr Atıyye bölgesine ilmi sevdiren Abdulkâdir el-Kassab'ın talebelerinden olan babası Mustafa Zuhaylî'nin yönlendirmesiyle henüz erken yaşlarda İslamî ilimlere yönelmiştir. Mustafa Zuhaylî'nin ilme karşı olan tutkusu iki erkek evladını, Vehbe Zuhaylî'yi ve küçük kardeşi olan Muhammed Zuhaylî'yi ilimde derinleşmek için çabalayan iki talebeye dönüştürmüştür.

Öğretim hayatında sadece doğduğu bölgedeki okullarla yetinmeyen Zuhaylî, ilim için Mısır'a da gitmiş ve burada çeşitli eğitim kurumlarından istifade etmiştir.

Kahire Üniversitesinde iken yapmış olduğu *ez-Zerâi' fi's-Siyâseti'ş-Şer'iyye ve'l-Fıkhi'l-İslâmî' (İslam Fıkhında ve Şeriat Siyasetinde Vasıta)* isimli tez çalışmasıyla ilim sahasına çıkmış olan Zuhaylî, hem öğretim görevliliği aşamalarında İslâm ümmetine önemli isimler kazandırmış hem de birçok idari görevde bulunarak pek çok kurumun kuruluşunda pay sahibi olmuştur.

Velud bir âlim olan Zuhaylî'nin başta fıkıh olmak üzere İslami ilimlerin her alanında kaleme aldığı çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Zuhaylî'ye İslam dünyasındaki asıl ününü kazandıran on altı cilt hâlinde yazmış olduğu *et-Tefsiru'l-Münîr* adlı tefsiridir. Zuhaylî'nin ülkemizde tanınır olmasına ise yazmış olduğu on ciltlik *"el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletühü"* adlı eserinin Türkçeye çevrilmesidir.

Eserleri çerçevesinde Vehbe Zuhaylî'nin fıkıhçı yönü değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür;

Zuhaylî'nin *Usulü'l-Fıkhi'l-İslâmî* adlı eseri başta olmak üzere yazdığı birçok usul eseri mevcuttur. Usul eserlerini yazarken eski ve yeni metodu birleştirmiş olan Zuhaylî, ıstılâhi terimlerden farz ve vacip arasındaki ayrıma dikkatleri çekmiş, vacibin zanni delillerle, farzın ise kat'i delillerle emredildiğini belirtmiştir. Farzı

inkâr edenin dinden çıkacağına, vacibin inkârı halinde ise kişinin günaha gireceğine değinen Zuhaylî, aralarında bulunan bu farklılıkların farz ve vacibin ifâsında herhangi bir değişikliğe yol açmayacağını da vurgulamıştır.

Zuhaylî, azimet ve ruhsat konularında İbn el-Hâcib, el-Âmidî ve eş-Şâtibî'nin görüşünü benimseyerek ruhsat durumlarında özel hükümlerin uygulanabilirliğini desteklemiştir. Zuhaylî, ruhsat hükümlerinin içinde bulunulan şartlara özel durumlar olduğuna işaret ederek bunun hüküm koyucu Şâri tarafından beyan edildiğine vurgu yapmaktadır.

Vehbe Zuhaylî, hüsün kubuh meselerinde Maturidî akidesini benimseyerek Yüce Allah'ın (c.c) ilahi vahyi gelmeden önce insanların inanç hükümlerine sahip olabileceğine değinmiş ve buna Cahiliye döneminde Mekke'ye ilk putu getiren kimseye verilen ilahi azabı delil olarak getirmiştir. Zuhaylî, Amr b. Luhay'a verilen azabın sebebini putperestlik ile insanların akıllarındaki iman meselelerinin çatışması olarak yorumlamaktadır.

Zuhaylî'ye göre şer'i hüküm çıkarma delilleri sırasıyla Kur'an-ı Kerîm, nebevî sünnet, icmâ ve kıyastır. Aranılan hükmün bu dördünde bulunmaması durumunda Zuhaylî, sahabe kavlinin, sedd-i zerâinin ve istishabın hüküm çıkarma yöntemi olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

İctihadın her vakit caiz ve gerekli olduğunu belirten Zuhaylî'ye göre içtihad yapmak farzdır. Hakkında nassta kesin hüküm bulunan meselede içtihad yapmanın caiz olmadığını belirten Zuhaylî'ye göre bulunan hükmün zanni olması meseleyi içtihad edilebilir hale getirmektedir. Müçtehidin Arap dilinin inceliklerine hâkim olması ve sadece fıkıh değil diğer İslâmi ilimlerde de bilgili olması gerektiğini vurgulayan Zuhaylî, her kesimden insanın içtihada kalkışmasını yersiz bir çaba olarak görmektedir.

Vehbe Zuhaylî, mezhepler arası hüküm almayı kolaylaştıran söylemleri yüzünden zaman zaman mezhepsizlik ve modernistlikle itham edilmiştir. Ancak bu ithamları *İslam Fıkhı Ansiklopedisi'*nin mukaddimesine yazdığı yazıyla, sadece zaruret durumlarında mezhepler arası hüküm arayışına girilebileceğini bu durumun

keyfe tâbi olamayacağını ifade ederek çürütmüştür. Sebepsiz yere telfik yapmayı veya başka mezheplerden hüküm araştırmayı caiz görmemiştir.

Asrımızın Müslümanlarının asıl problemini amel olarak belirten Zuhaylî, bilgi kısmında eksiklik yaşanmadığını, asıl problemin bilgilerle amel etme noktasında bulunduğunu ifade etmektedir. İslam fıkhının büyük küçük herhangi bir yönünü ihmal etmemiş olan Zuhaylî, geçmiş âlimlerden miras kalan dini anlama ve anlatma yönündeki zengin birikimden istifade etmiştir.

Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletühü* adlı eserinde fıkhı, sünneti ve diğer kaynakları göz ardı edip sadece Kur'an'a dayandıranları İslam dinini köklerinden kesmek ve dinin asıl şeklini değiştirmekle itham etmiştir. Fıkhı yalnızca sünnete dayandırmayı ise manasız bir iş olarak nitelendirmiştir. Vehbe Zuhaylî'nin eserlerinde âlimlerin içtihatlarını sunduktan sonra kendi görüşlerine yer vermesi, Zuhaylî'nin içtihat ehliyetine sahip bir fakih olduğunu göstermektedir.

.

KAYNAKÇA

Aktan, Hamza. "İstisnâ'". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/istisna--akit

Algül, Ahmed - Rıfai, Ahmed. *Vehbe Zuhayli ve İhtiyaratihi'l-Usuliyye fi Kitabihi Usulu'l-Fıkhi'l-İslami*. ed. Mustafa Keskin. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.

Aliqtisadi. "من هو وهبة الزحيلي؟ | ملف الشخصية | من هم؟", ts. https://aliqtisadi.com/وهبة الزحيلي/شخصيات

Apaydın, H. Yunus. "İbn Kayyım el-Cevziyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-kayyim-el-cevziyye

Birsin, Mehmet. "İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (Ocak 2012), 163-194.

Bulut, Abdurrahman. "Dr. Vehbe ez-Zuhaylî- Nazariyyetü'd-Damân ev Ahkâmü'l-Mes'ûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî -Dirâse Mukârene-". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (Nisan 2015), 543-546.

Çağılcı, İsmail. "Prof. Dr. Vehbe Zuhayli". *Gzt*. Gzt. 05 Kasım 2020. https://www.gzt.com/mecra/prof-dr-vehbe-zuhayli-3116593

Danacı, Sibel. "Son Dönem Müfessirlerinden Vehbe B. Mustafa Ez- Zuhaylî'nin Et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eserinin Kaynak Ve İçerik Açısından Tanıtım Ve Değerlendirilmesi". *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (Nisan 2020), 451-469.

Dini Haberler - Diyanet Haberleri. "Büyük fıkıh alimi Vehbe Zuhayli vefat etti". 09 Ağustos 2015. https://www.dinihaberler.com.tr/haber/Buyuk-fikih-alimi-Vehbe-Zuhayli-vefat-etti-47655

Dini Sualler. "Vehbe Zuhayli kimdir?" *Son Devir Âlimleri*. 01 Aralık 2019. Erişim 29 Eylül 2020. https://www.dinisualler.com/son-devir-alimleri/vehbe-zuhayli-kimdir/

Diriliş Postası. "Suriyeli Fıkıh Âlimi Vehbi Zuhayli Vefat Etti". *Suriyeli Fıkıh Âlimi Vehbi Zuhayli Vefat Etti*. 10 Ağustos 2015. Erişim 11 Mayıs 2021. http://www.sanalbasin.com/suriyeli-fikih-limi-vehbi-zuhayli-vefat-etti-10513619

el-Karadawi, Yusuf. "بقية الشام الدكتور وهبة الزحيلي.. إلى رحمة الله | موقع الشيخ يوسف القرضاوي", ts. https://www.al-qaradawi.net/node/2423

Emre, Muhammed Mücteba. *Hanefî Fıkıh Bilgini Semerkandî'nin Tuhfetü'l-Fukahâ Adlı Eserinde Küllî Kaideler*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Fâri, Muhammed Ârif Ahmed. *"Menhecü Vehbe ez-Zuhaylî fî Tefsirihî li'l-Kur'âni-l'Kerîm et-Tefsîri'l-Münîr"*. Ürdün: Câmi'atü Âli'l-Beyt, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Genç Birikim. "İslâm Aleminin Büyük Âlimlerinden Prof.Vehbe Zuhaylî Vefat Etti." *Genç Birikim*. http://www.gencbirikim.net/islam-aleminin-buyuk-alimlerinden-prof-vehbe-zuhayli-vefat-etti/

Güngör, Mevlüt. "Begavî, Ferrâ". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/begavi-ferra

Haber7. "Dünyayı gezerek keşfeden ünlü seyyahlar ve kaşifler". *Haber7*, ts. https://www.haber7.com/seyahat/haber/2937954-dunyayi-gezerek-kesfeden-unlu-seyyahlar-ve-kasifler

Hamûş, Ahmet Râtib. *Sîratü'l-Üstâz ed-Doktor Vehbe ez-Zuhaylî el-İlmiyye ve'l-'Ameliyye*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 2007.

Hatîb, Muhammed Acâc. *Vehbe ez-Zuhaylî Buhûs ve Makâlât Mühdâtün İleyh*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 2007.

Hayri, Amal. "27 وهبة الزحيلي العالم الموسوعي". *أعلام الفكر*, Mayıs 2009.

Houran, Osman Said. "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî (1350-1436/1932-2015)". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14/2 (30 Aralık 2016), 175-178.

İmamoğlu, Muhammed. "Asrımızın Büyük Fakihlerinden Vehbe Zuhaylî". *Ahir Zaman Müslümanına Notlar*. 09 Ağustos 2020. Erişim 12 Haziran 2021. http://www.muhammedimamoglu.com/asrimizin-buyuk-fakihlerinden-vehbe-zuhayli/

İslam Ticaret Hukuku. "Prof. Dr. Muhammed Mustafa Zuhayli kimdir?" 11 Ekim 2015. Erişim 28 Mayıs 2021. http://www.islamticarethukuku.org/prof-dr-muhammed-mustafa-zuhayli-kimdir-50h.htm

İslam ve İhsan. "Vehbe Zuhayli Vefat Etti". *Abidevi Şahsiyetler*. 10 Ağustos 2015. https://www.islamveihsan.com/vehbe-zuhayli-vefat-etti.html

Kapar, Mehmet Ali. "Ebû Cehil". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-cehil

Kaya, Eyüp Said - Okuyucu, Nail. "Şevkânî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/sevkani

Lehhâm, Bedi' Seyyid. "Vehbe ez-Zuhaylî el-Âlim el-Fakîh elMüfessir". *Ulemâ ve Müfekkirûn Muâsırûn, Lemehât min Hayâtihim ve Ta'rifün bi- Müellefâtihim*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2001.

Leyal, Fatıma. "Vehbe Zuhayli: Müslümanlar Kur'an ve Sünnetle Yeniden Tanışmalı". *https://www.dunyabizim.com/*. 28 Şubat 2018.

https://www.dunyabizim.com/soylesi/vehbe-zuhayli-muslumanlar-kuran-ve-sunnetle-yeniden-tanismali-h27983.html

Memleket. "İslâm Aleminin Büyük Âlimlerinden Prof.Vehbe Zuhaylî Vefat Etti." 10 Ağustos 2015. Erişim 06 Haziran 2021. https://www.memleket.com.tr/islam-aleminin-buyuk-alimlerinden-prof-vehbe-zuhayli-vefat-etti-695431h.htm

Oğuz, Ahmet. "İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zühaylî". *Diyanet Dergisi* 206 (Haziran 2016), 42-46.

Öztürk, Ahmet Gökhan. "Vehbe Zuhaylî'nin Hayatı". 26 Nisan 2012. Erişim 11 Haziran 2021. https://ahmetgokhanozturk.wordpress.com/tag/vehbe-zuhaylinin-hayati/

Pala, Fatih. "İslam Fıkhı Ansiklopedisi'nin müellifi Hakk'a yürüdü". *Dünya Bizim Kültür Portalı*. 12 Ağustos 2015. Erişim 12 Haziran 2021. https://www.dunyabizim.com/kitap/islam-fikhi-ansiklopedisi-nin-muellifi-hakk-a-yurudu-h21271.html

Şenkardeşler, Hatice Boynukalın. "Çağdaş Arapça Literatürde Osmanlı Dönemi İslâmî İlimler ve Ulemâ". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/22 (2013), 341-386.

Şentürk, Mustafa. "İslam Dünyasından Bir Yıldız Daha Kaydı - Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî". *Özlenen Rehber Dergisi* 150 (Eylül 2015), 42-46. http://www.ozlenenrehber.com.tr

Yıldız, Sinan. *Vehbe ez- Zuhaylî'nin et-Tefsîru'l-Münîr Adlı Eserinde Belâğat İlmi Uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Zuhaylî, Vehbe. *Ahkâmu'l Harb fi'l-İslam ve Hasâisuha'l-İnsaniyye* Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000.

_____. "Ahkâmu'l-Harbi'd-Düveliyyeti'l-Meşrûati". *Şeriat ve Hukuk Dergisi* 3 (Temmuz 1989), 17-43.

_____. "Ahlâku'l-Müslim Alâkatühû bi'n-Nefs ve'l-Kevn". *Şefkat Yayıncılık*. 2008. https://www.sefkatyayincilik.com/urun/ahlakul-muslim-alakatuhu-bin-nefs-vel-kevn-khlq-lmslm-lqth-blnfs-wlkwn

_____. "Ahlaku'n-Nâşie fi's-Sünneti'n-Nebeviyye". *Bayan Yayıncılık*. 2015. https://www.bayan.company/store-1/2أخلاق الناشئة في السنة النبوية

_____. "Âişe ve's-Siyâse". *Arap Mirası* 23/92 (Aralık 2003), 11-22.

_____. *Âsâru'l-Harb fî Fıkhi'l-İslami*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1998.

_____. *Bey'u'l 'Arbûn*. Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000.

_____. “Bey‘u’t-Taksît”. *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 11 (1998), 29-71.

_____. *Bitakatü’l-İ'timan.* Maskat/Umman, 2004.

_____. “Darûratü’l-Hıvâri’l-Hadarî min Ecli İnkâzi’l-İnsaniyyeti ve’l-İnsan”. program adı: Uluslararası İslami Diyalog Konferansı, Mekke, 04 Haziran 2008.

_____. “Değişik Mezheplerde İçtihad Usulleri”. *İslam Dünyasında İçtihad Tartışmaları*. 198-225. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997.

_____. *El Fıkhul Hanefî El Müyesser.* İstanbul : Saadet Yayınevi, 2014. http://ktp.isam.org.tr/ktp/recordview.php?idno=324408&ele=%3D&wKitaplar=hanefi+f%C4%B1kh%C4%B1&wYazarlar=zuhayli

_____. *el-Alâkatu’d-Düveliyye fi’l-İslâm.* Beyrut: Daru’l-Mektebî, 1981.

_____. *el-Bâisu ‘ale’l Ukûd Fi’l Fıkhi’l-İslâmî ve Usûlihî.* Dımeşk: Daru’l-Mektebî, 2000.

_____. “el-Besmatü’l-Verâsiyyetü ve Mecâlâtü’l-İstifâde Minhâ”. program adı: Genetik Ayak İzi ve Faydalanma Alanları, Mekke, Ocak 2002.

_____. “el-Cühudu taknini’l-fıkhi’l-İslâmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1408 1987. Erişim 19 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=28872&wYazarlar=zuhayl

_____. *el-Fıkhu’l İslâmî fî Uslûbihi’l-Cedîd.* Şam: Daru’l-Hadîs, 1966.

_____. *el-Fıkhu’l-Hanefî el-Müyesser* Dımeşk: Darü’l-Fikr, 2010.

_____. “el-Fıkhu’ş-Şâfiî el-Müyesser”. *Şefkat Yayıncılık*. 2008. https://www.sefkatyayincilik.com/urun/el-fikhul-safii-el-muyesser-1-2-lfqh-lshf-y-lmysr-1-2

_____. *el-Fıkhü’l-Maliki el-Müyesser*. 2 Cilt. Dımeşk: Dârü’l-Kelimi’t-Tayyib, 1999. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=52492&wYazarlar=vehbe+zuhayl

_____. *el-İbrâ mine’d-Deyn.* Dımeşk: Daru’l-Mektebî.

_____. “el-İctihâdü’l-Cemâî ve Ehemmiyetühü fî Muvaceheti Müşkilâti’l-Asr". *el-Mecma‘u’l-Fıkhî’l-İslâmî.*

_____. “el-Kıssatü’l-Kur’âniyye : hidaye ve beyân.” *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1992.

http://ktp.isam.org.tr/ktp/recordview.php?idno=89707&ele=%3D&wYazarlar=zuhayli

_____. “el-Kur’anü’l-Kerim Bünyetühü’t-Teşriiyye ve Hasaisühü’l-Hadariyye”. *İlim Kapısı*. 1988. Erişim 31 Mayıs 2021. https://www.ilimkapisi.com/urun/el-kuranul-kerim-bunyetuhut-tesriiyye-ve-hasaisuhul-hadariyye-1cilt-lqran-lkrym-bnyth-ltshry-y-wkhsyh-lhdry

_____. “el-Mesûliyyetü’n-Nâşie ani’l-Eşyâ ve’l-Âlât". *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 9 (1995), 97-133.

_____. “el-Mukavvimâtü’l-Fikriyye ve’ş-Şahisyye li Hâlid b. Velîd”. *Arap Mirası* 88 (2002).

_____. “el-Ukudü’l-musammat fî kanuni’l-muamelati’l-medeniyyei’l-imarati ve’l-kanuni’l-medeni’l-Ürdüni.” *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1407 1987. Erişim 19 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=174778&wYazarlar=zuhayl

_____. *el-Vecîz fi Usûli’l-Fıkh*. Trablus: Külliyyetü’d-Da’veti’l-İslâmiyye, 1991.

_____. *el-Veciz fi’l-Fıkhi’l-İslâmî*. Dımeşk: Darü’l-Fikr, 2005.

_____. *el-Vesaya ve’l-vakfu fi’l-fıkhi’l-İslâmî*. Dımaşk: Dârü’l-Fikr, 1987. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=178641&wYazarlar=vehbe+zuhayl

_____. *en-Nusûsu’l-fıkhiyyetü’l-muhtâra, takdim, ta‘lik, tahlil* Dımeşk: Dârü’l-Kitab, 1969.

_____. “Eserü’d-Darûreti ve’l-Haceti ve Umûmu’l-Belva”. Manama-Bahreyn: Amerika İslam Hukukçuları Akademisi, 2007.

_____. *et-Tefsîru’l-Münîr fi’l-Akîdeti ve’ş-Şeriati ve’l-Menhec* çev. Komisyon. 15 Cilt. istanbul: Risale, 2003.

_____. *et-Tefsirü’l-veciz ala hamişi’l-Mushaf*. Dımeşk: Darü’l-Fikr, 1993. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=347395&wYazarlar=vehbe+zuhayl

_____. “et-Teğvidû’l-Mâddî”. *Uluslararası İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 22 (2006).

_____. *ez-Zerâi‘ fi’s-Siyâseti’ş-Şer‘ıyye ve’l-Fıkhi’l-İslâmî*. Daru’l-Mektebî, 1999.

_____. “Fetava Muasıra / Genel Fıkıh Çağdaş Fetvalar / Genel Hukuk”, ts. https://www.sefkatyayincilik.com/urun/fetavel-muasira-ftw-m-sr

_____. "Finans ve Borsa". *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri*. ed. Mehmet Bayyiğit. 272-310. Konya: Kombad Yayınları, 1996.

_____. "Günümüz Meselelerine Fetvalar". çev. Ersan Urcan. *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 2018. Erişim 31 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=373521&tarama=vehbe+zuhayl

_____. *Himayetü'l-Bîeti fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye*. Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2010.

_____. "Hitâbâtü'd-Damân". *İslam Fıkıh Konseyi Dergisi* 8 (1995), 69-92.

_____. "Hükmü Teâmüli'l-Ekalliyâti'l-İslamiyye". *İslam Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Ekim 2000), 51-74.

_____. *İctihâdü't-Tâbiîn*. Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000.

_____. *İslam Fıkhı Ansiklopedisi (el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü / الفقه الإسلامي وأدلته)*. çev. Komisyon. 10 Cilt. istanbul: Risale, 1994.

_____. *İslam Hukukunda Savaş*. çev. İsmail Bayer. Erzurum: İhtar Yayıncılık, 1996.

_____. "İstiklâliyye el-Hey'eti'ş-Şer'iyye". program adı: İslami Mali Kurumlarda Şer'i Heyetler, Bahreyn, 29 Ekim 2002.

_____. *Kadâya'l-Fıkh ve'l-Fikr el-Muâsır*. Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2006. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=192630&tarama=vehbe+zuhayl

_____. "Ma'na el-Maslahat ve'l-Mekâsıd fi'l-Manzûmeti'l-Fıkhiyye". program adı: Şeriatın Amaçları, Maskat/Umman, 2012.

_____. "Mefhum el-Muvâtaneti fi'l-Manzûri'l-İslâmî". *et-Tesâmuh* 15 (ts.), 2006.

_____. "Mefhûm et-Te'mîni't-Teâvunî". program adı: Kooperatif Sigortası: Boyutları, Beklentileri ve İslam Hukukunun Bu Konudaki Konumu, Ürdün, 12 Nisan 2010.

_____. *Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslami ve'l-Kadaya El-Muasıra*. Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2010.

_____. "Mezhep Hükümlerinin En Kolayını Almada Kurallar". çev. M. Nurullah Aktaş. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006), 397-432.

http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=13323750&tarama=vehbe+zuhayl%C3%AE

_____. "Mezheplere Göre Akıl-Nakil İlişkisi". *Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet*. 249-259. İstanbul, 2006. http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=134611875&tarama=vehbe+zuhayl%C3%AE

_____. *Müceddid ed-Din fî Karni's-Sâniye Aşera*. Beryrut: Bîsan, 1996.

_____. "Müddet İntizâri'l-Mefkûd". *Uluslararası İslam Fıkıh Konseyi Dergisi*.

_____. "el-Müehhilâtü'l-Vâcib Tevâferuhâ limen Yeteseddâ li'l-İftâi". program adı: Günümüzde Fetva Verme Yöntemleri, Kuveyt, 2007.

_____. *Nazariyyetü'd-Damân ve Ahkâmu'l-Mesûliyyeti'l-Medeniyye ve'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1970.

_____. *Nazariyyetü'z-Zarureti'ş-Şer'iyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

_____. "Ömer b. Abdülazîz : Halifetü'r-Raşidi'l-Adil." *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1992. Erişim 19 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=129153&wYazarlar=zuhayl

_____. "Risale-i Nur'a göre Kur'an'da İnsan". program adı: Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, İstanbul, 26/09 2000.

_____. *Saîd b. el-Müseyyeb*. Dımeşk: Dârü'l-Kalem.

_____. "Suriye'de Müslüman Aile Yapısı". *Günümüzde Aile*. ed. Ömer Çaha. 297-323. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

_____. "Sümüv el-Hubbu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Âsâruhu'l-İnsâniyye". program adı: Müessesetü Âli Beyt, Amman, Eylül 2007.

_____. "Şemailü'l-Mustafa (SAV)". *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1427 2006. Erişim 29 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=188803&tarama=vehbe+zuhayl

_____. *Teğayyiru'l-İctihâd*. Dımeşk: Daru'l-Mektebî, 2000.

_____. *Ubâde b. es-Sâmit*. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1988.

_____. "Ukûd Cedide (Akdü'l-Mukâvele, Beyu'l-İsmi't-Ticârî ve't-Terhîs)". *Şeriat ve Hukuk Dergisi* 2 (1988), 12-43.

_____. *Usûlu'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1986.

_____. "Usûlü'l-fikh". *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1400 1990. Erişim 28 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=269933&tarama=vehbe+zuhayl

_____. *Usûlü'l-Fıkh ve Medârisü'l-Bahs Fîhi*. Daru'l-Mektebî, 2000.

_____. *Usûlü'l-İman ve'l-İslâm*. Beyrut: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2008.

_____. "Uygulama ve Düşünce Açısından Abbasi Devletinde Şûrâ Uygulaması". *eş-Şûrâ fi'l-İslam*. Amman: Müessesetü Âli Beyt, 1989.

_____. *Üsâme b. Zeyd (Hıbbu Rasulillâh Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve İbnü Hıbbihî)*. Dımeşk: Daru'l-Kalem.

_____. "Vesatıyyetü'l-İslâmî ve Semehatuhu". program adı: İslam'ın Ilımlılığı ve Hoşgörüsü, Suudi Arabistan Vakıflar Bakanlığı, Nisan 2004.

_____. "Zirâa' ve Naklü'l-A'dâi". program adı: İslam Araştırmaları Akademisi Konferansı, Kahire / Mısır, 2009.

Zuhaylî, Vehbe - Atıyye, Cemal. *Tecdidü'l-fikhi'l-İslâmî*. Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 2000.

Zuhaylî, Vehbe - dğr. "el-Hadaretü'l-İslâmiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ*. 1407 1986. Erişim 28 Aralık 2020. http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=60297&tarama=vehbe+zuhayl

Zuhaylî, Vehbe, dğr. el-*Mevsuatu'l-Kur'aniyyetu'l-Müyessere*. Dımeşk: Darü'l-Fikr, 2002. https://ebook.univeyes.com/94357/pdf-الموسوعة-القرآنية-الميسرة

Zuhaylî, Vehbe, dğr. *Muâmeletü Ğayri'-l-Müslimîn fi'l-İslam*. Amman: Müessesetü Âli Beyt, 1989.

"Cevaplar.Org". Erişim 27 Ağustos 2020. http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=4062&ctgr_id=59

"Juma Al Majid Center for Culture & Heritage". Erişim 07 Haziran 2021. http://www.almajidcenter.org/

"Library of Jordan University". Erişim 08 Haziran 2021. https://library.ju.edu.jo/EN-library/EN-Library.aspx

"Wahba Al-Zuhaili - Tanrı ona rahmet etsin -". 09 Ağustos 2015. نور سورية. https://syrianoor.net/article/214